

BESSENYEI

ALMANACH

A BESSENYEI IRODALMI
ÉS MŰVELŐDÉSI
TÁRSASÁG ÉVKÖNYVE

2019

BESSENYEI

ALMANACH

A BESSENYEI IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI
TÁRSASÁG ÉVKÖNYVE

2019

Kiadja:
A Bessenyei György Irodalmi
és Művelődési Társaság elnöksége

Felelős kiadó
KÜHRNER ÉVA

Szerkesztő
KÜHRNER ÉVA

Fotók:
ERDÉLYI TAMÁS
és sajtófotók

Műszaki szerkesztő
ERDÉLYI TAMÁS

Korrektor
PÁSZTOR JÓZSEFNÉ

ISSN 1788-7607

Nyomtatták 200 példányban
az IMI-PRINT KFT. NYOMDAÜZEMÉBEN
Felelős vezető NAGY IMRÉNÉ
2020

BESSENYEI GYÖRGY

**BÖLCSÉSZ, KÖLTŐ, FILOZÓFUS, ÍRÓ
A MAGYAR IRODALMI MEGÚJULÁS ELINDÍTÓJA**

A Bessenyei Almanach 2019 szerzői

DR. BABOSI LÁSZLÓ könyvtárigazgató-helyettes

DR. BÁNSZKI ISTVÁN A TÁRSASÁG ÖRÖKÖS ELNÖKE

BAKAJSZA ANDRÁS ny. tanár

CZIMBULÁNÉ NOVÁK IBOLYA költő

Cs. NAGY IBOLYA irodalomtörténész, szerkesztő

CSEO RI SÁNDOR költő

DR. CSERMELY TIBOR tanár, közíró

DR. DÁMNÉ DR. RÁCZ MAGDOLNA irodalomtörténész
etnográfus

DR. DOLINAY TÁMÁS ny. főorvos, közíró

ÖZV. HULLÁR LÁSZLÓNÉ MÉSZÁROS MÁRIA ny. tanár

KOMISZÁR DÉNES történész

KOVÁTS JUDIT író

DR. KÜHRNER ÉVA főkönyvtáros, tanár

MÁRKUS BÉLA költő

NAGY ÉVA főiskolai docens

NAGY GÁSPÁR költő

PAGON YI SZABÓ JÁNOS költő

DR. SALLAI JÓZSEF főiskolai docens

DR. SIPOS LÁSZLÓ jogász

SZÉKELY GÁBOR CSc habil., professor emeritus

SZIKORA ANDRÁS ny. műszaki vezető

TAJTHY PÉTER polgármester, Paszab

ZSÍROS ANTALNÉ ny. tanár

Beköszöntő

Kedves Olvasó!

Szeretettel ajánlom lapozgatásra a Bessenyei Társaság 2019-es almanachját, annak a társaságnak az évkönyvét, amely 1987-es újjászerveződése óta az egykori Bessenyei Kör szellemi örökségéhez hűen ápolja Bessenyei György kulturális, művészeti, eszmei, tárgyi hagyatékát, példaként állítva a huszonegyedik században élő emberek elé műveltségét, a nemzet felemelésére törekvő jobbitó szándékát.

A Bessenyei Almanach legújabb kötete is gazdag szellemi táplálékot kínál az olvasni vágyóknak, egyúttal betekintést enged a társaság életébe, tagjainak kulturális, közéleti és szellemi-művészi tevékenységébe.

Köszöntés, búcsú és emlékezés. „Az Élet, míg tart: csupa kezdet.” Akár mottóként is választhattuk volna örökös elnökünk legújabb, reményre és tevékenységre buzdító bölcs intelmét. Élete, sokszínű tevékenysége, emberi tartása példa előttünk és a fiatalabb nemzedékek számára is. Sok évtizedes munkájának méltó elismeréseként Magyarország Kormánya és Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzatának emléklapját vehette át dr. Bánszki István 90. születésnapja tiszteletére. Örömmel köszöntöttük mi is alapító elnökünket e jeles évforduló alkalmából, fájlván, hogy hű társa, Juditka már nem fogadhatta kedves mosolyával a polgármester úr és társaságunk tagjainak üdvözlő szavait. Elbúcsúztunk egy másik alapító tagunktól is, dr. Fazekas Árpádtól.

A 2019-es év társasági programja sokszínű képzeletbeli utazásra invitált minket a tudományos igényű vagy ismeretterjesztő előadások során emlékezetes előadók vezetésével. A tematika is sokszínű volt; irodalmi és nyelvészeti, képzőművészeti és zenei,

irodalomtörténeti és történelmi személyek, korszakok, törekvések, kutatások és élmények gazdag világával ismerkedhettünk. Székely Gábor a színek és a színnevek világába kalauzolt minket a tudományos igénnyel összeállított tanulmánykötet bemutatásával, melynek gazdag anyaga szélesebb körben is hasznosítható az összehasonlító alapokra építhető nyelvtanulás során. A kötet hosszú alcíme jelzi a téma sokirányú megközelítését. Érdeklődéssel hallgattuk, hogyan lehet a 11 színnévből – a magyarban 9 alapszínnév van – ezernél is több színelnevezés. A szerzők 12 idegen nyelv színelnevezéseit vetették össze a magyar nyelv elnevezéseivel.

A Krúdy-család négy nemzedékének történetét villantotta fel képekben is Dámné dr. Rácz Magdolna kedélyes ismeretterjesztő előadása. Családi legendák, példaadó ősök, kiemelkedő művészi sors és emberi tragédiák elevenedtek meg A négy Gyula történetének szeretetteljes meséjében. Neves irodalomtörténészünk, Czine Mihály születésének 90. évfordulójára emlékezett Cs. Nagy Ibolya, „az írás szabadságának védelmezője” címmel idézte meg irodalomtörténeti-kritikusi magatartását. Márkus Béla személyes élményeket (hodászi látogatások) is megidéző előadással egészítette ki Czine Mihály emlékezését.

Társaságunk minden év áprilisában a megyeháza Bessenyei Nagytermében tartja György-napi ünnepségét. Örömmel tapasztaljuk, hogy a Bessenyei családhoz kapcsolódó kutatások új lendületet vettek az utóbbi években. Komiszár Dénes kutatómunkájának és többirányú aktív tevékenységének köszönhetően, kiterjedtebb formát öltött megemlékezésünk is. A Magyar Honvédség Palotaórsége tisztelgett Bessenyei szobra előtt, Paszabon is folytatódott az ünnepség György és Sándor testőrtisztek emlékére, melyen a Bessenyei-család két tagja is részt vett. Külön öröm volt számunkra a Nemesi és polgári füzetek 2. kötetének megjelenése. Sallai József társasági tagunk méltatta a Megyei Jogú Város Kulturális Alapja támogatásával megjelenhető kötetet, mely a legújabb, Bessenyeihez és a családhoz kapcsolódó kutatásokat mutatja be Takács Péter, Komiszár Dénes, Szálkai Tamás és Jakó János szerzők tanulmányaival, Ulrich Attila előszavával, aki a sorozat első kötetének megjelentetését is segítette, támogatta.

Jó volt hallgatni Babosi László és Szikora András előadását, mely a 80-as évek érdekes, szokatlan, merész művészi kezdeményezéséről, az 1983 és 1987 között működő Hangsúly című hangos

irodalmi és művészeti folyóirat történetéről szolt. (A korabeli nyilvános rádiófelvételek többünknek is személyes élményei voltak.) A közönség előtt felvett negyven perces „folyóiratszám” a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójában hangzott el minden hónap utolsó vasárnapján. Országos, sőt határon túli érdeklődésre, figyelemre tett szert a kiváló szerkesztői gárdával dolgozó Hangsúly.

Sipos László pedig gazdag irodalmi, képzőművészeti és zenei anyaggal, vetített képekkel „röptetett” minket különleges, egzotikus földrajzi és lelki tájakra; az Ómagyar Mária-siralomtól az erdélyi balladákon át Iránba, az egykori Perzsiába, a mesés Indiába, Tagore és Teréz anyja világába. Zarathustra legfőbb tanítását bizony gyakrabban is idézhetnénk magunknak: „Ne gondolj, ne szólj, ne tégy rosszat!”

Kováts Judit legújabb regénye, a *Hazátlanok* (2019) komoly kutatómunka és művészi érzékenység, teljesítmény eredménye, ahogyan a korábbi művei is azok voltak. A huszadik századi történelem tabutémáit járja körül, hogy az emlékezetet még tetten érhesse, megidézhesse. Lilli Hartmann történetmesélésén, gondolat- és érzésvilágán keresztül bontakozik ki a második világháború utáni kitelepítések miatt hazátlanná vált felvidéki németek kálváriája. A hatalomnak kiszolgáltatott hétköznapi emberek, családok, népcsoportok fájdalmas és sokszor reménytelennek tűnő küzdelme avatja regényhősökké ezeket az embereket. Örömmel értesülhettünk éppen most arról, hogy az idei Artisjus irodalmi díjat próza kategóriában februárban vehette át a szerző e regényéért.

Társaságunk írói, költői is minden évben bemutatják újabb írásaikat, köteteiket. Dolinay Tamás Forgácsaim 5. kötetét Mohai Gábor tolmácsolásában ismerhettük meg, Pagonyi Szabó Jánossal és Czimbula Józsefné Ibolyával Csermely Tibor beszélgetett. Írásaikból kötetünkben olvashatunk.

Bakajszja András *Zarándokidő* című lírai útikalauzához – amelyet a Társaság évváró találkozásakor hallhattunk – költőibb ajánlást Fazekas Istvánénál nem olvashatunk. A szentföldi zarándoklat „a jézusi tájra” visz, ahol először hirdettetett meg az evangélium, ahol a tekintetünket a kopár hegyekre emelve, békesség járja át minden porcikánkat, mert eleven valósággá válik bennünk a zsolttáros szava: „*Megőriz téged az Úr jártodban-keltedben, most és mindenkor.*” (Zsolt 121,8)

Az „*Emeld nemzetedet! Ez legyen törvényed...*” Bessenyei-gondolat jegyében tevékenykednek már évtizedek óta Tiszabercel lelkes hagyományőrzői is, versenyekkel, ünnepségekkel, programokkal igyekeznek továbbadni a következő nemzedékeknek is az szülőföld értékeinek ismeretét és tiszteletét. Köszönet Zsiros Antalnénak és aktív társainak.

Kedves Olvasó!

Találd örömet te is e kötet lapjainak forgatásában, ahogyan én tettem!

Nagy Éva

De Szevi György

Társaságunk örökös elnökének köszöntése

90 ÉVES DR. BÁNSZKI ISTVÁN

Városunk szépkorú polgárát, a 90 éves dr. Bánszki István Kálmánt köszöntötték születésnapja alkalmából Magyarország Kormánya és Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzatának emléklapjával. A jubileumi alkalommal dr. Kovács Ferenc polgármester is gratulált a Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium nyugalmazott igazgatójának, aki korábban Inczedy György Életműdíjat vehetett át a várostól. Dr. Bánszki István munkássága elismeréseként

megkapta a pedagógusoknak adható legmagasabb kitüntetést, az Apáczai Csere János-díjat. Nyugalomba vonulása alkalmából a Magyarországi Evangélikus Egyház által alapított és 1999-ben, a reformáció emlékünnepeén először átadott Péterfy Sándor (a magyar tanítók atyja) emlékérmét. Újjászervezte a Szabolcs vármegye által létrehozott Bessenyei Kör, amely 1898 és 1948 között a poros kisvárost a régió tudományos, kulturális központjává tette. 1987-ben alapították meg a Bessenyei Társaságot, melynek azóta is ő az elnöke. Céljuk a Bessenyei-kultusz ápolása és a megye szellemi életének megpezdítése.

Kelet-Magyarország, 2019. december 3.

Kedves Ünneplő Barátaim!

A fenti – hivatalos – méltató mondatok után, szíves felkérésükre illik válaszolnom.

Mivel Évekről, vagyis az Életről van szó – és én immár kilencvenet kaptam ajándékba – van miből válogatnom.

Így egy ifjúkorban hallott – és azóta sem felejtett – intelemmel kezdem:

„Az Élet, míg tart: csupa kezdet.”

(Nem tudom még, meddig bizonyíthatom, de amíg élek!...)

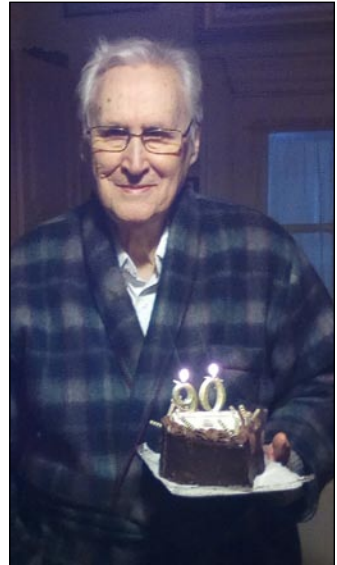
Milyen jó dolog, hogy Nyíregyháza a városom – és ehhez a megnevezéshez joggal ragaszkodhatok, hiszen a néhány pesti egyetemi évtől eltekintve minden életpercem e kedves városban töltöttem, a Rózsa utcai családi házunkban!

(Innen láthattam az Evangélikus Nagytemplom tornyát, hallhattam a Kossuth gimnázium pedellus bácsija által kongatott kisharang hangját, sőt diákkoromban azt is tudtam: melyik házban laktak az utcámban!)

Nos, nem is bizonygatom tovább „idevalóságom”. Ebben a korban még nagyon figyelmes az ifjú ember!

És ráadásul édesapám is városházi tisztviselő volt.

Persze az utcámban több „Kossuth-tanár úr” is lakott: rögtön az elején a szigorú matektanár, Márkus Jenő, a középtájon, majdnem velünk szemben a még szigorúbb és híresebb Szalay tanár úr, kissé lejjebb pedig a barátságos Pelsőczy irodalomtanár.

(Milyen jó, vagy csak érdekes lehetne tudni: vajon gondoltam-e ekkor, hogy én is „Rózsa utcai” tanár leszek? Csak remélni merem, hogy van még előttem vagy két évtized.)

Nos, „az Élet, míg tart, csupa kezdet.”

Nekem itt és így kezdődött. És nemcsak elfogadtam, de kifejezetten jól is éreztem magam benne. Hátha még azt sem hagyom ki, hogy Édesanyám – aki ifjúkorában tanítónőnek készült –, csak úgy kedvtelésből, ráérő időnkben elkezdte nekem felolvasni a Toldit. Mind a 12 éneket.

És ki magyarázhatja meg: lelkes hallgatója, befogadója voltam. Ma is tudom egyes énekeit kívülről!

Én sem magyarázgatom 90 évesen ezt aényt. Tudomásul veszem – örömmel –, hogy „az Élet csupa kezdet.” (És boldog voltam, hogy tízéves koromban Kossuth-diák lettem.)

Úgy tűnik a 90. év fontos az értéktisztelő, az emberi teljesítményt elismerő mai társadalom számára.

Ez a nemzedék képes arra, hogy személyes látogatáson, virág és elismerő oklevél átadásával tegye ünnepélyessé ezt az alkalmat. Köszönet érte!

A búcsúszavakra felkért „örökös elnök” illő, hogy elgondolkozzon magáról az Életről. Arról a bizony nagyon hosszúnak tűnő – ám gyorsan elrepülő – kilenc évtizedről, amely mintegy két évszázadon a történelem részesévé tette.

Vajh' erre az elgondolkozásra maradt-e néhány évem a kegyelmi időből?

Dr. Bánszki István

Dr. Bánszki Istvánné Szabó Judit emlékezete

*„Földi kincsét szétesztotta, vágyott vissza csillagokba...
Mosolyog a napsugárban, eső őr szivárványban...”*
(Remény)

Mi, a Bessenyei Társaság tagjai néhai Bánszki Juditkánkról csupán azt tudjuk, amit láttunk: mindig a férje mellett ült, mellette állt, odaadással segítve őt, hogy szeretve tisztelt férje, a Társaság (immár 90 éves) tiszteletbeli elnöke maximálisan kiteljesedhessen, mind emberileg, mind a hivatásában, a szakmai munkájában. Igazi „fele-ség”, sőt férjének szemefénye volt, képletesen mondva a szeme is – az utóbbi években erősen megromlott látása következtében.

Rendkívül olvasott, tájékozott volt, disztिंगváltan intelligens. Ő volt a feleségek gyöngye, minta, aki tartalmas és boldog szerelmi házasságban élt. Haláláig összetartotta a családot, két értékes gyermekük (lánya, fia) is körük, szeretetük holdudvarába rendeződött. Judit szívből tett mindent, elégedetlenség soha nem hagyta el az ajkát. Mindenkihez egyéni- leg odahajolt, adott és adott.

Eredendően csodálatos ember volt. Minden dolgok emberi megértője teljes valójában, lényéből szinte áradt a békesség, a nyugalom, a lelki harmónia. Számára semmi nem volt áldozat, különleges aura lengte át, tette egyedivé. Ezt a sugárzó jóságot, szerénységet hazulról hozta, az édesanyjától – vallja róla élete tanúja, az egykori osztálytárs, Mádi Gyuláné Ildikó, akivel 1953-ban érettségiztek a Zrínyi Ilona Leánygimnáziumban.

Sok szép és csinos lány volt az osztályban, ám Judit mindannyiuk közül kiragyogott. (Nem csoda, hogy férjével, ideális társként korán megtalálták egymást.) Nem csak az arcából felragyogó gyönyörű, soha nem fakuló kék szemével, örök belső mosolygásával, kecses megjelenésével, de főként a stílusával, a mögöttes jószándékával mindenkit képes volt megszelídíteni. Jól tanult – ami eleve adta magát, egyenes jelleme, őszintesége mindig mindenkire hatott, szavait elfogadták, jelenlétében mindenki egyszerre csak előnyére megváltozott, a tőlük telhető legjobbá lettek. Nőiességét, szépségét, sugárzó bája, éteri tisztasága adta. Külső szépségét talán nem is tudta magáról, vagy nem is akarta tudni. Az ő szépsége főként belülről áradt, jóakarátát mindenki élvezte. Juditot mindenki szerette.

Czimbuláné Novák Ibolya

DR. FAZEKAS ÁRPÁD

(1924–2019)

Dr. Fazekas Árpád nyugalmazott gyermekgyógyász főorvos, kardiológus, orvos-és helytörténész, életének 95. évében, 2019. július 14-én elhunyt.

Dr. Fazekas Árpád 1924-ben született Csengeren. 1947. július 5-én diplomázott a Debreceni Orvostudományi Egyetemen. Budapest 1945-ös ostroma idején, a Budai Önkéntes Ezred segélyhelyének vezetését is magára vállalta. Zsidó származású évfolyamtársának, Róna Györgynek fényképes magyar igazolványt szerzett, akinek így sikerült is megmenekülnie az internálástól.

Hatósági orvostanból 1948-ban, gyermekgyógyászatból 1951-ben, gyermekkardiológiából 1980-ban szerzett szakképesítést. Első munkahelye a debreceni Gyermekklinikára volt, majd 1951 novemberétől 1957 júliusáig Berettyóújfaluban vezette az otáni kórház két osztályát, főorvosi beosztásban.

1956-ban, a forradalom idején a kórházi Munkástanács elnökévé választották, emiatt a megtorlás időszakában nemcsak a kórházból, de a városból is kitiltották, és mintegy büntetésből Kislétára helyezték körzeti orvosnak; ott kezdett orvostörténeti kutatásokkal foglalkozni.

1968-ban került a nyíregyházi Jósza András Kórházhoz, ahol ettől kezdve majdnem két évtizeden át, 1987 végéig dolgozott. 1968. december 1-jén, saját eseteiből 500 szívbeteg gyermek dokumentált adatait összegyűjtve indította el a Megyei Szívgyógyászati Intézetet, melyet húsz éven keresztül vezetett.

Orvosi munkája mellett nagyon sokat foglalkozott közéleti és kulturális témák kutatásával és eredményei publikálásával is. Egy 2011-ben adott interjújának tanúsága szerint addig 674 írása jelent meg nyomtatásban (melyek közül 20 könyv), ám ezeknek csak mintegy negyede, 178 volt orvostudományi cikk, a többi helytörténeti, orvostörténeti, kulturális, illetve az 1956-os forradalom történetével foglalko-

zó publikáció. Kutatási és szervezési tevékenységének eredményeként összesen 25 emléktáblát helyeztek ki Nyíregyházán és a megye más településein. Sokáig aktív tagja volt a Történelmi Igazságtétel

Megyei Bizottságának is.

50 évvel ezelőtt, 1969. december 5-én, az akkor 70. évfordulóját ünneplő Erzsébet Kórház Fazekas Árpád javaslatára vette fel Jósza András nevét. Munkái közül számos foglalkozik a kórház történetével. Ezekből a művekből sugárik a precizitás és a kórház iránt érzett szeretet.

Az orvostörténeti kutatás pihentette, szórakoztatta, de elsősorban gyerekorvosnak vallotta magát. Nyugdíjba vonulása után még 2005-ig rendelt otthonában. Emberségéért, szakmai alázatáért mint nyugdíjas gyerekorvost is sokan tisztelték és szerették.

Munkásságáért számos kitüntetésben részesült. 1970-ben a Magyar Orvosi Hittilaptól Markusovszky-díjat kapott a Steinberg-féle szűrővizsgálati módszert ismertető cikkéért. 1988-ban Nyíregyháza Város Díszpolgára kitüntető címben részesült, 1995-ben Magyar Köztársasági Ezüst érdemkereszttel ismerték el.

Életének utolsó néhány hónapjában súlyos betegsége kényszerítette szeretett kórházába, de segíteni sajnos már a lelkes utókor sem tudott rajta. Türellemmel viselt hosszú szenvedés után, életének 95. évében, 2019. július 14-én hunyt el otthonában.

Emlékét kegyelettel megőrizzük.

Dr. Fazekas Árpád hamvasztás utáni búcsúztatására 2019. augusztus 21-én 11 órakor kerül sor a nyíregyházi temető központi ravatalozójában.

Búcsú alapítótágunktól – Fazekas Árpád (1924–2019)

Egy szikár, fekete hajú fiatal nő ült a könyvtár kicsi olvasótermének asztalánál, és elmélyülten beszélgetett egy középkorú úrral. Mindketten talpig fehérben voltak, de ez nem csoda, hiszen az orvosi szakkönyvtárban volt ez a találkozás.

Diákéveim elején jártam, amikor állást keresve beléptem a „szentély” ajtaján.

Az ajtónyitásra mindketten felnéztek, és az olvasó egyből megismert. Ő volt egykori gyermekorvosom, dr. Fazekas Árpád, aki átsegített zavaromon, és megtörtént a bemutatkozás.

Állás akkor nem volt, de néhány év elteltével az orvosi könyvtár dolgozójává váltam. Naponta találkoztam Fazekas doktorral, akit akkor már nemcsak, mint gyermekorvost tisztelhettem, hanem a megye hely- és orvos-történetének legjobb ismerőjét is.

1924-ben született Csengerben. Ifjú éveit a háború, majd az ötvenes évek megannyi megpróbáltatása tette változatossá. 1945-ben még medikusként a Budai Önkéntes Ezred egyik segélyhelyét vezette. 1951-ben a berettyóújfalui kórház főorvosa lett. Mivel 1956-ban a kórház munkástanácsának elnökévé választották, utóbb mennie kellett, sőt egy darabig állást sem kapott. Rövid kislétai körzeti orvosság után, az ötvenes évek végén a Megyei Szakorvosi Szakrendelő-intézet főorvosa lett.

Az, hogy a történelem viharai ennyit dobálták, bizonyára hozzájárult ahhoz, hogy érdeklődése egyre inkább a történelem, annak is kényesebb témái felé fordult.

Az eszlári vérvád, a pócspetri rendőrgyilkosság nyomán koholt per, a kitelepítés, mind olyan téma, amelyekről nem volt mindig ildomos beszélni. És ezekből nemcsak cikkek, könyvek születtek, hanem előadások is. Magas színvonalon gyógyított, de magas szinten űzte az ismeretterjesztést is.

Amíg tehetette ott ült a Bessenyei Társaság rendezvényein, melynek egyik alapító tagja volt. Aktívan részt vett az életében, több előadást is tartott izgalmas, addig nem hallott témákról. Tevékenységéért Bessenyei emlékérem elismerésben is részesült.

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Kührner Éva

Székely Gábor

A színek és a színelnevezések világa

Szépe Györgynek, a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete (MANYE) elnökének emlékére 2016-ban jelent meg a *Család és rokonság nyelvek tükrében* (Szerkesztette Hidasi Judit, Osváth Gábor, Székely Gábor, Budapest: Tinta Könyvkiadó) című kötet. Ebben a kötetben a szerzők a magyar rokonsági elnevezéseket tizenkét idegen nyelv család- és rokonsági kifejezéseivel vetik egybe, megkísérik az összehasonlító elemzések eredményeit összegezni, és foglalkoznak a családterminológia nyelvhasználatának fordításstilisztikai kérdéseivel.

2016-ban a fentebb említett kötet szerzői – kiegészülve további kollégákkal – elkezdték a színelnevezések feldolgozását. Az újabb kiadvány, melynek címe *A színek és a színnevek világa* (Szerkesztette Székely Gábor, Budapest: Tinta Könyvkiadó), 2018 karácsonya előtt került ki a nyomdából. A könyv terjedelmes alcíme (Fizikai, kultúr- és művészettörténeti, illetve nyelvtudományi értekezések színekről és színelnevezésekről – 12 idegen nyelv színelnevezéseinek egybevetése a magyar nyelv színneveivel) pontosan megjelöli a kötet tematikáját, amely tematika kifejtésére a következő dolgozatokban került sor:

- Színek a fizikában (Hadházy Tibor, CSc, nyugalmazott főiskolai tanár, Nyíregyházi Egyetem)
- Színek a történelemben (Reszler Gábor, CSc, nyugalmazott főiskolai tanár, Nyíregyházi Egyetem)
- Interdiszkurzivitás a színnevek fordításában (Cs. Jónás Erzsébet, az MTA doktora, professor emeritus, Nyíregyházi Egyetem)

- Univerzáliai az alapszínnevek lexikalizálásában (Kicsi Sándor András, nyelvész, Budapest – Kiss Gábor, lexikográfus, a Tinta Könyvkiadó igazgató-főszerkesztője, Budapest)
- Magyar és angol színelnevezések kontrasztív vizsgálata (Simigné Fenyő Sarolta, CSc, Miskolci Egyetem és Nyíregyházi Egyetem)
- Magyar és cseh színelnevezések kontrasztív vizsgálata (Jiří Pilarský, CSc habil., egyetemi docens, Debreceni Egyetem)
- Magyar és finn színelnevezések kontrasztív vizsgálata (Minya Károly, PhD habil., intézetigazgató főiskolai tanár, Nyíregyházi Egyetem – Révay Valéria, PhD habil., nyugalmazott egyetemi docens, Pannon Egyetem)
- Magyar és francia színelnevezések kontrasztív vizsgálata (Nagné Schmelczer Erika, PhD, főiskolai tanár, Nyíregyházi Egyetem)
- Színek a japán kultúrában (Hidasi Judit, CSc habil., professor emeritus, Budapesti Gazdasági Egyetem)
- A koreai színnevek és használatuk (Osváth Gábor, nyugalmazott főiskolai docens, Budapesti Gazdasági Egyetem)
- Magyar és kínai színelnevezések kontrasztív vizsgálata (Gulyás Csenge, egyetemi tanársegéd, Pázmány Péter Katolikus Egyetem)
- Magyar és német színelnevezések kontrasztív vizsgálata (Friederike Megyery, nyugalmazott nyelvtanár, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Debrecen – Székely Gábor, CSc habil., professor emeritus, Nyíregyházi Egyetem)
- Magyar és olasz színelnevezések kontrasztív vizsgálata (Laczik Mária, PhD, nyugalmazott főiskolai tanár, Nyíregyházi Egyetem)
- Magyar és orosz színelnevezések kontrasztív vizsgálata (Répási Györgyné, CSc habil., nyugalmazott egyetemi tanár, Nyíregyházi Egyetem - Székely Gábor, CSc habil., professor emeritus, Nyíregyházi Egyetem)
- Magyar és román színelnevezések kontrasztív vizsgálata (Nagy Sándor István, tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem és Sapientia Egyetem, Marosvásárhely)
- A szerb színnevek (Andrić Edit, a nyelvtudományok doktora, egyetemi tanár, Újvidék, Bölcsészettudományi Kar)

Nincs lehetőség arra, hogy e kis terjedelmű összefoglalóban minden említett értekezés tartalmával akár csak néhány mondatban foglalkozzam. Kiemelek olyan kérdésköröket, amelyek talán különösen számot tarthatnak az olvasó gyelmére.

Berlin és Kay amerikai nyelvészek hipotézise szerint a különböző nyelvekben – az adott nyelv fejlettségétől függően – az általuk megadott kritériumoknak megfelelő alapszínnevek száma legalább 2 és legfeljebb 11 lehet. Az angol és a francia nyelvben például mind a 11 alapszínnev megfelel a fentebb említett, de itt nem részletezett jellemzőknek, míg a magyar nyelvben 9

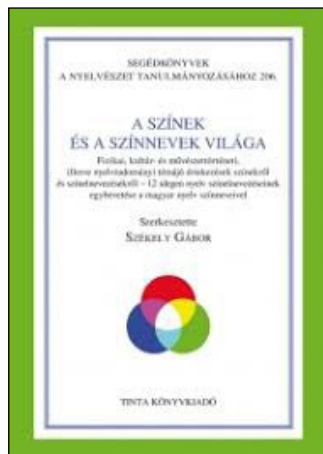
ilyen alapszínnev van: *fekete, fehér, szürke, piros/vörös, sárga, zöld, kék, barna, lila*. Két magyar színnév (*narancsszínű, rózsaszínű*) azért nem tekinthető alapszínneveknek, mert ezek a színelnevezések nem tőszók, hanem szóösszetételek. Berlin és Kay elméletét sokan vitatják, de jelenleg ez a leginkább elfogadottnak tekinthető hipotézis az alapszínnevekkel kapcsolatban.

Hogyan lesz 11 színnévből ezer, vagy akár kétezerrel is több színelnevezés?

A színek fizikai tulajdonságaival foglalkozó értekezés megalapozza azt a feltételezést, hogy az alapszínnevek tulajdonképpen szintartományok nevei. Ezekhez a szintartományokhoz számos színárnyalat tartozik, amely árnyalatoknak a különböző nyelvekben egymáshoz hasonló, vagy egymástól különböző elnevezései lehetnek. A magyar nyelvben, amely a legtöbb kontrasztív dolgozatban az elemzés kiindulásának nyelve, az úgynevezett bázisnyelv, a színárnyalatokat jelölő szavak lehetnek:

1. idegen motiválatlan szók (*ekrü*),
2. *-(E)s* képzős színnevek (*kékes*),
3. *-(E)s* képzős színnév + egy másik színnév kapcsolódásával kialakult szóösszetételek (*szürkéskék*),
4. szóösszetételek, melyeknek előtagja *halvány-, világos-, sötét-*, (és néhány más, szemantikailag hasonló jellegű) melléknév (*halványkék*),
5. szóösszetételek, melyeknek szemantikai háttere 'olyan színű, mint az összetétel előtagjával jelölt tárgy, anyag, növény, állat, stb. jellemző színe' (*búzavirágkék*),
6. szóösszetételek, melyeknek szemantikai háttere 'olyan színű, mint az összetétel előtagjával jelölt tárgy, anyag, növény, állat, stb. jellemző színe', az utótag pedig a *-szín(ű)* főnév, illetve melléknév (*homokszín/ű*).

Külön csoportot alkotnak azok a színelnevezések, amelyek nem szavak, hanem különböző típusú sajátos szókapcsolatok (*kínai sárga, Mária-kék*.)

Az itt felsorolt színnév-típusok idegen nyelvi megfelelőinek egybevetése a magyar nyelvi változatokkal képezi a legtöbb kontrasztív dolgozat központi témáját, és ez az elemzés több ezer lexéma vizsgálatát jelenti.

A kötet szerzői elsősorban a jelenkori nyelvállapotot vizsgálják, de szinte minden értekezésben utalnak etimológiai kérdésekre is, tehát foglalkoznak (főként az alapszínnevek körében) a szavak eredetével. Érdekes például, hogy csak a magyar *vörös* és finn megfelelője, illetve talán a *fehér* szó és finn megfelelője tekinthető egyaránt finnugor eredetűnek, míg a legtöbb finn alapszínnév balti-finn eredetű. A román alapszínnevek többsége latin, illetve francia és ógörög eredetű. Az egykori Monarchia területén a színnevek körében is megfigyelhetők areális hatások, amennyiben például a cseh nyelv színjelnevezései – megtartva a szláv nyelvek változhatatlan jellegzetességeit – sok esetben közelebb állnak a magyar nyelvi, mint az orosz nyelvi megfelelőkhöz.

A történelem során sokszor előfordult, hogy egy nép nyelve igen jelentős hatást gyakorolt a szomszéd, sőt a földrajzilag egymástól távol élő népek nyelveire is. Érdekes megfigyelni, hogy a Távols-Keleten sok-sok évezreden keresztül a kínai kultúra, és a kínai nyelv dominált. Napjainkban viszont az angol nyelv nemcsak a japánra és a koreaira, hanem a kínaira is hat. A japán és a koreai nyelvekben pedig jelenleg együtt vannak az ősi belső keletkezésű kifejezések, és a kínai, illetve az angol hatásra kialakult színjelnevezések.

A történeti és művészeti témájú dolgozatok mellett szinte minden kontrasztív témájú dolgozat tartalmaz kultúrtörténeti utalásokat, érdekességeket.

A kötet szerzőinek célkitűzései közé tartozott az ismeretterjesztés, sőt a szórakoztatás is. A tudományos igényességgel megírt értekezések azonban gazdagítják a fizika, a történettudomány, a fordítástudomány tárházát is. A magyar nyelvi kifejezéseknek az idegen nyelvi megfelelőikkel történő összehasonlítása az alkalmazott nyelvészet körébe tartozik, és szolgálhatja a nyelvoktatást segítő tananyagok készítését, illetve közvetlenül segítheti az idegen nyelvek tanítását.

D. Rácz Magdolna

A négy Gyula története **(Rendhagyó előadás a 140 éve született Krúdy Gyula és családja életéről)**

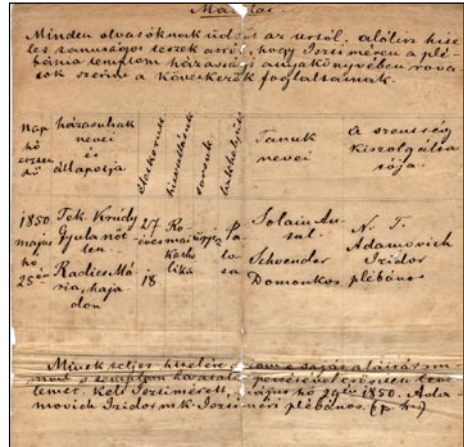
Ez a munka eredetileg, mint a címben is jeleztem nem tudományos igénnyel, hanem az érdeklődés felkeltésére született. Sokan, sokféle módon megírták már az író élettörténetét. Nekem nem ez a célom. Én a múlt idők ködéből előlépő árnyakat próbálom élővé varázsolni. Az emlékezések villámfényénél megrajzolni egy-egy portrét, vagy inkább portrémozaikot. A négy Gyula története az utolsó Gyula halálával véget ért. Az író négy gyermeke közül egyik sem hagyott örököst. Így az irodalmárok,

irodalombarátok feladata tovább éltetni emléküket.

A család eredetéről legendák születtek, melyeket legidősebb Krúdy Gyula szívesen mesélt elsőszülött unokájának. Az egyik talán így hangozhatott: Az első Krúdy a XV. században, Beatrix királyné kíséretével érkezett Magyarországra a napfényes Itáliából, mint szakács. Köztudott, hogy Mátyás király kedvelte a jó ételeket, ezért nagyra értékelte az új szakács főzési tudományát. Egy szép napon magához hívatta és így szólt hozzá: „Krúdy fiam, ínycsiklandó ételeid elismeréseként nemeseim sorába emellek!”. A másik változat talán még jobban megragadhatta a gyermek képzeletét, hiszen a Mátyás király Fekete Seregében harcoló bátor vitézről szólt, aki rettenthetetlen bátorságával szerezte meg a családnak a nemesi címet.

Mivel erre semmilyen bizonyítékot nem sikerült találni, maradt a kevésbé kiszínezhető valóság. A fellelhető iratok szerint a

Krúdy család valójában a Felvidékről származott. Az ősi családi fészük Zólyom volt, majd Szécsénykovácsiban telepedtek le, s a 17. században kaptak nemesi oklevelet. Az író nagyapja, a legidősebb Krúdy Gyula (1823–1913) az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején kapitányi rangban szolgált, bátorságáért több kitüntetést kapott. Klapka György seregével Komárom várát védte. Ekkor ismerkedett meg egy szép várpalotai lánnyal, Radics Máriával, akit 1850-ben el is vett feleségül. (1. kép) Az ifjú házaspár előbb Várpalotán éltek, ahol még ebben az évben megérkezett a gyermekáldás. A fiatalok a kis Gyula születését követően előbb Debrecenben, később a Kiegyezés után Nagykállóban telepedtek le, ahol a férj vármegyei főügyészként dolgozott. Nyíregyháza megyeszékhelyé válásakor 1876-ban átköltöztek

1. kép. Legidősebb Krúdy Gyula és Radics Mária házasságlevele – Jósa András Múzeum Irodalmi Gyűjtemény, ltsz. A.67.4.3.

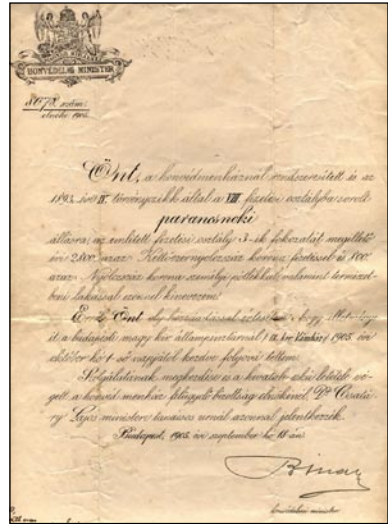

2. kép. legidősebb Krúdy Gyula – Jósa András Múzeum Irodalmi Gyűjtemény, ltsz. F.92.1.77.

a városba, és itt folytatta az ügyvédi tevékenységet. Legidősebb Gyula daliás, szép férfi volt, a női nem nagy kedvelője. (2. kép) „A nagyapám negyven szivart szivott el napjában, meg is halt csaknem százesztendőskorában. De kocsmába nem járt, inkább a cselédszobák körül settenkedett. S nem minden siker nélkül. A katonás, nyalka, kemény tekintetű öregúr, aki még nógrádi kiejtéssel beszélt magyarul: nem kis eredményeket mondhatott magáénak a fiatal nőszemélyek körül.”¹ A felesége ezért is vált el tőle 25 évi házasság után. Ennek ellenére: „Nagyanyám... élete végéig bolond, szerelmes rajongója maradt a férfiúnak, akit a családi körben „a gróf” néven mindenféle rossznak

1 Hamar Péter: Krúdy Gyula (1878–1933). (Nagyjaink) Debrecen, é. n. 11.

elmondtak.”² Ő pedig feleségül vette a fiatal házvezetőnőjét, és annak unokahúgát, Ilonát adoptálta. Mivel mindig szíven viselte egykori honvédtársai sorsát, időskorában, 1905-ben kinevezték a Honvéd Menház vezetőjének. (3. kép) Parancsnokként sokat tett a nyomorgó 48-as honvédek érdekében. „Id. Krúdy Gyula ügyvéd volt és 48-as honvédtiszt, ügyvédi tevékenységet ez időben már alig folytatott, többnyire a 48-as honvédek ügyeivel volt elfoglalva. Orosi utcai házán ennek dacára hatalmas méretű tábla nemcsak azt hirdette, hogy köz- és váltóügyvéd, de azt is, hogy az igazság harcosa. Ennek bizonyságául egy mérleg és egy kard volt a táblára festve, előbbi az igazság mérlege, a kard pedig azt jelképezte, hogy itt kardot is rántanak az igazság védelmében.”³ Legidősebb Krúdy Gyula 1913-ban, 90 évesen halt meg.

3. kép. Legidősebb Krúdy Gyula parancsnoki kinevezése – Jóna András Múzeum Irodalmi Gyűjtemény, ltsz. A.67.4.7.

A nagymama, a dalmát származású Radics Mária, (1831–1922) aki szinte kislányként ismerkedett meg későbbi férjével. Komárom várában esküdtek honvédzászló alatt. Igen nagy vagyont örökölt az apjától, de testvére egy részéből kiforgatta, a többi pedig a férje „verte el”.⁴ Radics Mária szerette a könyveket. Nagyon művelt volt, sokat olvasott. Ismerte a népi hiedelmeket, sőt élete vége felé álmfejtéssel és tenyérjósással is foglalkozott. Hosszú életet élt. Miután elvált a nagyapától, Nyíregyházán maradt, és szívesen törődött az unokáival. Gyulát nagyon szerette. „Gyermekkoromnak egy részét nagyanyámnál töltöttem, aki a legnyugodtabb asszony volt, akit valaha ismertem... mozdulatlan arccal kötögetett az ablaknál, késő vénségéig vállfűzőt viselt, alig állt szóba az emberekkel. Párizsból hozatta a ruháit, s majdnem mindig egyedül volt... E szótlán, büszke, boldogtalan öregasszony

2 Hamar Péter: i. m. 11.

3 Klár István: Legifjabb Krúdy Gyula. Irodalomtörténeti Közlemények. 1957. 61. évfolyam 4. füzet 383.

4 Szabó Ede: i. m. 13.

mellett töltöttem gyermekéveim egy részét.”⁵ A nagymama csak akkor tért vissza egy időre Várpalotára, mikor fia halála után menyje, egy veszekedés alkalmával puskával kergette ki a házból. „a múlt hónapban megtörtént tény –, hogy a hátra hagyott özvegy lakásomba be lőtt, és az egész serét töltés az ágyamba, hol aludni szoktam be hatolt...” 1919-ben mégis kibékültek, és a mama visszajött Nyíregyházára.⁶

Radics Mária és Krúdy Gyula gyermeke az író édesapja, aki szintén a Gyula nevet viselte (1850–1900) „Bizonyára mások is emlékeznek még rajtam kívül a pesti és vidéki társaságokban egyenes termetű, mindig legutolsó gentlemándivat szerint öltözködő alakjára (bár foglalkozására nézve nyíregyházi köz- és váltóügyvéd volt), gavalléros passzióira, kimondhatatlan komolyságára... Igaz, hogy atyám sohasem „ivott”, tehát nem is duhajkodhatott.”⁷ Ez a komoly ember beleszeretett a családnál szolgáló 17 éves cselédlányba, Csákányi Juliskába. (1859 https://hu.wikipedia.org/wiki/Kr%C3%BAdy_Gyula – cite_note-18–1945.) A szülők elzavarták a lányt, de a fiuk lakást bérelt neki a Kállói utcán, ahol 1878. október 21-én megszületett az első közös gyermekük, a későbbi író, Krúdy Gyula. Őt még kilenc gyermek követte, de szülei csak a nyolcadik után házasodtak össze, 1895-ben. „Ha elfelejtettem volna mondani, most vallom be, hogy én szerelemgyerek vagyok. Zabigyereknek csúfoltak a messzi gyerekkorban. Anyám szegény pórleány volt. De a legszebb nő, akit valaha láttam. Hollófelete haja volt, igen fehér arca és könnyes barna szeme. A lényéből valami csodálatos melegség áradott. Ha a szobába lépett alacsonykás, kövérkés, de finom alakjával: egyszerre felélénkült minden és mindenki. Napsugár és humor jött vele, bár mindig csendes és kevés szavú volt.”⁸ A szülők hét gyermeket neveltek fel: Gyulát, Erzsébetet, Pétert, Ödönt, Jánost, Ilonát, Lászlót.

„Apánk... magas, derék férfi volt, barna hajjal, dús, sötét bajusszal és nagy, zöldes szemekkel. Utcai megjelenése tekintélyes, modora kimért, hűvös volt. Mint családapa nagyon szigorú volt, pedig gyermekeit rajongásig szerette... Igen művelt ember volt, sokat olvasott, de inkább a tudományos műveket szerette, és ke-

5 Hamar Péter: i. m. 12.

6 Tóbiás Áron: Krúdy világa. Budapest, 1964. 99.

7 Hamar Péter: i. m. 15.

8 Hamar Péter: i. m. 16.

vésbé a társadalmi regényeket. Sokat utazott... igen szépen tudott zongorázni, Debrecenben tanult igen jó mesterektől...”⁹

Különös világ vette körül az elsőszülöttet. Legjobban a nagypapa meséiből ismert dzsentrí és kismemesi hagyományok hatottak rá. Igaz, hogy írásaiban belülről bírálta a dzsentrí világot, de élete végéig ragaszkodott hozzá. „’... csak az idealisták vallják, hogy voltaképpen a nemzet korpuszát alkotják’. s csak a nyírségi dzsentrí hirdeti, hogy azért szóródtak szét a magyar nemesi családok, hogy kovászai lehessenek a ’nemzet testének’, holott csak ’azért hagyták el ármálista falvukat’, mert elszegényedtek.”¹⁰

„A Nyírség az a hely, ahol legtovább volt agaruk és vizslakutyájuk a tönkrement gavalléroknak, és ahol mindig-mindig emlékeztek a régi uraságra, elkótyavetyélt tekintélyre, ősi birtokra és fennhéjázó nemességre. Itt mindenki a múltjából akart megélni.”¹¹

Nyíregyháza, a Nyírség örök szeretete is ekkor vésődött a lelkébe. „És a sóstói erdőségben maga a természet sem produkálhatott olyan áthatolhatatlan sűrűséget, amelyet az új nyíregyházi lakos fenekestül fel ne kutatott volna, pedig még nem tudta, hogy miért találni ilyen sűrűségekben páratlan női harisnyakötőket, elszakadt kötényeket, elveszített hajfésűket. De mint koraérett emberhez illik, ezt is megtudta, mielőtt ötödik évét betöltötte volna.”¹²

Miután betöltötte, szülővárosában elemi iskolába adták. Az első gimnáziumi osztályt viszont már a közeli Szatmáron végezte. Mivel rosszul tanult, félévkor négy tárgyból, köztük magyarból is elégtelen osztályzatot kapott, apja úgy döntött még messzebbre küldi a szülői háztól. Talán a jó levegő, talán a német szó miatt is.¹³ 10 évesen a Poprád folyó partján elterülő felvidéki Podolin városába vitték tanulni, a piaristákhoz. „A Poprád ott kanyargott a régi kolostor alatt, és a gerendákból összerótt gátak között mélyen, csendesesen és feketén vonult meg, mint egy tó vize. Künn, a folyó közepén vígan, játékosan, szinte kacagva szaladtak a habok, mintha a hegyek között utazó fuvarosoktól tanulták volna a jókedvű kocsikázást, fütyörészve, dalolgatva, iszogatva megtenni

9 Krúdy Ilona visszaemlékezése. In: Szabó Ede: i.m. 20.

10 Bori Imre: Krúdy Gyula pályakezdése II. In: Híd XLII:2. 1978. 195–208. 199.

11 Szabó Ede: i. m. 35.

12 Krúdy breviárium. szerk.: Katona Béla. Nyíregyháza, 1984. 9.

13 Hamar Péter: i. m. 19–20.

az utat egyik országból a másikba.”¹⁴ Podolin egyike volt annak a 13 (+3) szepesi városnak, melyeket Zsigmond király 1412-ben elzálogosított a lengyeleknek. Mária Terézi idején, 1772-ben kerültek csak vissza Magyarországhoz. 1701-ben a bécsújhelyi börtönből megszökött Rákóczi Ferenc, a podolini kolostorban rejtőzött egy ideig. A fiatal Nyíregyháza után, Podolin ódonsága, az iskola, szinte mesébe illő volt a fiú számára. Évszázadokkal csöppent vissza az időben. Regényeiben mi is részt vehetünk a csodálatos időutazásban. „A podolini kolostorban – gondolta magában egyszer egy öszes férfiú, éjszaka, őszfelé, odakint a háztetőkön ködből való kéményseprők jártak a nedves holdfényben – volt vagy van egy régi kép, a képen torzonborz ember, a bajusza boglyasan felfelé kunkorodó, mint a hősöké, a szakálla tömör és rozsdaszínű, mintha egy göndörhajú nő vöröslő hajából való volna, a szeme két karika, benne hosszúkás, világoskék szemgolyó, az arca pedig piros, mint a bor fénye napos téli időben a fehér asztalon: ez volt herceg Lubomirski. ... A kolostorban sok ingyenes növendék volt, és a derék papok állandóan a karikaszemű herceggel riasztgatták a növendékeket. A herceg hajdanában szép kerekre faragott kockakövekkel járult az áhítat terjesztéséhez, midőn a kolostort építették, és ezen a réven a túlvilágról is beleszólása volt a hanyag diákok megintésébe. A szegény tót fiúk, akik az egyenesre nőtt fenyeördök közül a kolostor vastag falai közé kerültek, tisztelettudóan emelték meg a sapkájukat a pirosbor-arcszínű Lubomirski előtt.”¹⁵ E falak között tanult a kamaszodó Krúdy. „Szindbádért ugyanis szülei pontosan megfizették a tandíjat a kolostornak, sőt egyszermásszor hordó bort is küldtek a szentmiséhez, amelynél Szindbád piros szoknyában ministrált, a Confiteort szélesebesen mondta, és ünnepélyesen, tekintélyesen rázta meg a csöngettyút, mintha tőle függött volna, hogy a hátulsó padosorokban üldögélő diákok most térdre ereszkedjenek...”¹⁶ Ám mivel a tanulás helyett szívesebben hódolt Ámornak és az álmodozásnak, a szülők úgy döntöttek jobb, ha a gimnázium felső négy osztályát itthon végzi el.

Beírták az Evangélikus Főgimnáziumba. „Ódon épület volt a gimnázium, amolyan félbemaradt urasági kastélyforma, a kamaszok kidöntötték a kerítést, amikor a szép Cipcerné arra járt.”¹⁷

14 Krúdy Gyula: Szindbád Ifjúsága. Budapest, 1928. 14–15.

15 Krúdy Gyula: Szindbád Ifjúsága. 14–15.

16 Uo. 16.

17 Krúdy breviárium. 38.

Tanárai közül elsőként Porubszky Pál figyelt fel írásaira, és a Nyíregyházi Hírlapban közölte is őket. „... egy szív még ma is melegen megdobban, amikor a Porubszky Pál nevét leírja. Ez a szív az én szívem... Elmúlt az idő, amikor első novelláimat az önképzőkörben előtte felolvastam, és szívdobogva vártam korholását vagy dicséretét. Hogy író lettem, azt neki köszönhetem. Az első álmokat, ábrándokat ő ojtotta belém, ő nevelte fel...”¹⁸

Az ifjú Krúdy sokat olvasott, hazai és külföldi íróktól egyaránt. Ismerte többek között: Mark Twain-t, Walter Scott-ot, Viktor Hugot, Emile Zolát, de kedvencei Puskin és Turgenyev voltak.¹⁹ „Leffler Sámuelről, a legderekabb és legnagyobb szerűbb tanárról akartam írni, aki először adta kezembe a csodálatos Dickenst és hű barátommá tette a sánta lordot és a többieket, akiket nem ismertem eddig, azt vélte, hogy későbbi pályámon szükségem lesz néhány mesterfogás megtanulására.”²⁰ Írói ténykedését harmadik tanára a költő, Vietórisz József is támogatta. „Aztán a penát is jól forgatja Vietórisz József!” - mondták a nyíregyháziak, akik a hazafias vagy kortesverseken kívül voltaképpen akkoriban még nemigen olvasnak el másféle verseket. ... Ezt leginkább akkor mondogatták a régebbi nyíregyháziak, amikor Vietórisz József Senki Pál című verses regényével akadémiai jutalmat nyer. Nini, a mi fiunkat, a mi régi büszkeségünket észrevette az ország is! – mondogatják, amikor a Vietórisz verses regénye könyv alakban is megjelenik, és Nyíregyházán álmélkodva olvassák a gyönyörű verseket, amelyek az Anyegin-formában megzendítik a régi nyíregyházi életet, hogy az olvasó sír vagy nevet, ha csak egy szippantással vett is valaha a nyírségi levegőből.”²¹

Krúdy éppen 14 éves volt, amikor a Szabolcsi Szabadsajtó című újságban első írása megjelent, „1892. október 30-án már nyomtatásban jelenik meg novellája, amit gyors egymásutánban még nyolc írása követ.”²² Ettől kezdve más lapok is gyakran közölték írásait. 15 éves korától már rendszeresen publikált. S közben az iskolában ő maga is diáklapokat szerkesztett előbb Nagy Dob, majd Gimnáziumi Híradó címmel. Emellett sűrűn küldözte írásait különböző fővárosi és vidéki lapoknak. 1892–93-ban di-

18 Uo. 40–41.

19 Katona Béla: Krúdy Gyula nyíregyházi diákévei. In: Krúdy világa. 108.

20 Krúdy breviárium. 42.

21 Krúdy Gyula: Magyar tájak. Jósza András Múzeum Irodalmi Gyűjtemény ltsz: 2017. 1. 9. 1–4. 2–3. gépelt kézirat.

22 Bori Imre: Krúdy Gyula pályakezdése I. In: Hid XLII:1. 1978. 60–71. 60.

áktársaival megszervezi a Nyíregyházi Sajtóirodát, hogy a pesti lapoknak tudósításokat küldjenek.²³

„Az első írói honoráriumomat 1893 októberében kaptam; abban a hónapban és esztendőben, amelyben tizenötödik életéve-met betöltöttem vala. Az írói honorárium összege ötven forint volt, utalványozta a Pesti Napló szerkesztője, Barna Izidor...”²⁴

Felfigyeltek rá az iskolán kívül is. Néhány idősebb kollega vette pártfogásba. Ők mutatták meg neki a bohém életet, amelynek rabjává vált. Kálnay László az ügyvédből lett író, és Dálnoki Gaál Gyula az első nyugdíjas magyar vándorszínész „Kálnay László elbeszélései a Budapesti Hírlapban jelentek meg. 25 forintot küldtek érte darabonként. Kálnay egyik nyíregyházi kocsmából a másikba járt, s ott felolvasta műveit, megmutatta a postautalvány rózsaszínű szelvényét, és így némi tekintélyre tett szert a városban. Dálnoki Gaál Gyula egy régi színlapot bontogatott ki, amely színlapon nagy betűk hirdették, hogy a vándortársulat előadásában színre kerül a „Görgei vagy a világosi árulás” című színdarab is, amelynek szerzője éppen Dálnoki Gaál Gyula volt”.²⁵

A tehetséges, bohém, türelmetlen fiatalember az érettségi előtt elszökött Debrecenbe. „Nagyot néztek Debrecenben, a Debreceni Ellenőr című napilap szerkesztőségében, amikor ott egyszer személyesen bemutatkoztam. De nyomban alkalmaztak 35 forint havi fizetéssel.”²⁶ Ám a dicsőség csupán néhány napig tartott, mert igen komoly atyai ráhatásra kénytelen hazajönni és leérettségizni. A ravasz ifjú úgy intézte, hogy az érettségi mindhárom napján műve jelenjen meg, hátha segít a hiányos felkészültséget elfeledtetni. Jól számított, elégséggel átment a vizsgákon. Egyedül magyarból kapott jó osztályzatot.²⁷

Érettségi után az említett Debreceni Ellenőr című lapnál, majd a nagyváradi Szabadság szerkesztőségében dolgozott. El tudta tartani magát az írásból, így elhatározta, hogy meghódítja Pestet. Vagyis inkább egy cirkuszi táncosnőt, aki után elszökött. „A szerelem az itt telelő Henry-cirkusz táncosnője iránt itt sem hagyott megnyugodni. A cirkusz után szöktem.”²⁸ 1897-ben érkezett a fő-

23 Katona Béla: Szabolcs-Szatmár-Bereg irodalmi topográfiája I. A Jósa András Múzeum kiadványai 8. Szerk.: Németh Péter. Nyíregyháza, 1994. 64–65.

24 Szabó Ede: i. m. 43.

25 Krúdy Gyula: 50-ik karácsony. In.: Krúdy világa 7.

26 Uo.

27 Katona Béla: Krúdy Gyula nyíregyházi diákévei. In: Krúdy világa. Budapest, 1964. 113.

28 Krúdy Gyula: 50-ik karácsony. In: Krúdy világa 7.

városba. A józsefvárosi Gyöngytyúk utcában bérelt szobát. Innen küldözte írásait a legkülönbözőbb fővárosi lapoknak. Megjelent művei honoráriumából próbálta eltartani magát. Szinte valamennyi lapban publikált. Fővárosi Lapok, Egyetértés, Magyarország, Pesti Hírlap. Már abban az évben megjelent első novelláskötete Üres a fészek címmel. „Az Üres a fészek című első könyvem nem is volt igazán könyv. Az Ország-Világ című lap mellékleteit fűzette össze kedvemért, és írói honorárium gyanánt adta B. Virág Géza az O.-V. akkori igazgatója.”²⁹

1899-ben jelent meg második kötete, amely az Ifjúság címet viselte. Közben, (ha hinni lehet a visszaemlékezőknek) az Auróra Körben személyesen is megismerkedett az Egyetértés című lapnál dolgozó, hírből már ismert, nála tíz évvel idősebb, zsidó származású tanítónővel Spiegler Arabellával, (1868–1952) aki Satanella és Bogdán Bella álnéven publikált. 1892-ben már jelentek meg írásai Magyar Újság című lapban. 1894-ben novelláskötetet adott ki Satanella: Tárcaí címmel. Egymásba szerettek. „Az én véleményem gyermekem, hogy fiatal férfiak csak érett nők közelében lelik meg a boldogságot, ...”³⁰ Bizonyára komolyan is gondolta, mert bár katolikus volt, még kiskorúnak számított, ráadásul apja ügyvédnek szánta, s mivel mindenben ellene szegült, az örökségből is kitagadta, dacolva az apai tilalommal, s ezzel a daccal elérve az atyai beleegyezést, 1899-ben összeházasodtak.

Ebből a házasságából három gyermek született: Gyula, (1900–1962) aki imádta az édesapját. Húga szerint nem vágyott hivatalra, sikerekre, csak az apja fia akart lenni. Hozzá hasonlítani külsőleg, belsőleg. „Soha nem akart más lenni csak az apja fia. Apja halála után huszonkilenc évvel is úgy írta alá magát: ifjabb Krúdy Gyula. Semmiféle érvényesülési kedv, ambíció nem fűtötte; nem akart előrejutni a hivatalban, nem akart szerepelni a közéletben.”³¹ Ha tehetné, vele volt, érte tett mindent. „Amíg apja élt, semmiféle hivatalban tartósan nem volt maradása. Hogyan láthatna volna el szolgálatát apja mellett, ha nem rendelkezik szabadon az idejével? Őt kísérni, mellette üldögelni, ügyeiben eljárni; – ez volt a hivatása. Elkíséri apját Nyíregyházára 1928 őszén, az ötvenedik év ünneplésére. Hetekig laknak a Korona Szállóban, miközben két ügynök egy újabb Összegyűjtött Műveket terjeszt. A fiú

29 Szabó Ede: i. m. 63.

30 Krúdy breviárium 104.

31 K[rúdy]. M[ária] nekrológja bátyja halálakor. In.: Magyar Nemzet, 1962. október 5.

ott van, ahol és amikor szükség van rá. Apja árnyéka.”³² Mikor huzamosabb ideig nem találkoztak, így írt apjának: „Nem tudom elhiszi-e, mennyire hiányzik nekem az önnel való érintkezés és az a hangulatos, szívet melengető beszélgetés, amely azelőtt néha meg-megadatott...”³³ Legifjabb Krúdy Gyula apja halála után a Szabó Ervin könyvtárban dolgozott, és mindent megtett, hogy emléke tovább éljen. „A könyvtárban íróasztala felett függött apja arcképe, és elvárta, hogy mindenki szóvátegye a valóban feltűnő hasonlatosságot. Bajuszától semmi pénzért nem vált volna meg.”³⁴ „Nos, jövő vasárnap, április 13-án délután 6 óraker

4. kép. Krúdy Ilona, az író legidősebb lánya – Jósa András Múzeum Irodalmi Gyűjtemény. ltsz. F.74.2.41.

(4. kép) Tehetséges színésznő volt, írói ambíciói is voltak. Sajnos fiatalon megbetegedett, és korán meghalt. A harmadik gyerek Mária, (1907–1973) aki gimnáziumi tanár lett, ledoktorált, szívesen írt visszaemlékezéseket a családjáról. (5. kép) Tőle tudjuk, hogy gyakran változtatták lakóhelyüket, legtöbbször házbér

apámról, Krúdy Gyuláról fogok beszélgetni... Magamról: 46 éves vagyok, nős, gyermekem nincs. A Fővárosi Könyvtár főtisztje vagyok, valaha magam is írtam, regényt, novellát, verset és tízegynéhány évig újságot. Mondják, hasonlítok néhai apámra, nemrég Nyíregyházán, a régi ismerősök nagyapámra véltek bennem ismerni, nagyanyám is ezen a véleményen volt.”³⁵

A következő gyermek, Ilona (1902–1944) hasonlított természet-re és alkatra leginkább az édesapjához.

5. kép. Krúdy Mária, az író középső lánya otthonában – Jósa András Múzeum Irodalmi Gyűjtemény, ltsz. F.74.2.19.

32 Uo.

33 Legifjabb Krúdy Gyula levele apjához. 1927. május 10., péntek. In: Krúdy világa 384.

34 K[rúdy]. M[ária] nekrológia bátyja halálakor. In: Magyar Nemzet, 1962. október 5.

35 Legifjabb Krúdy Gyula levele a nógrádi Krúdyakhoz. 1947. ápr. 3. In: Krúdy világa 402–403.

gondok miatt. Közben Krúdy szállodák lakójaként írta műveit. Napokra, vagy hetekre szállodai szobákba költözött, bezárkózott és írt. „Apám lakott szállodában is, a Meteorban, Astóriában, Royalban. Megtehetette, valahogyan megvolt a család.”³⁶ „Anyám tanítónői fizetése, az ő növekvő keresete lehetővé tette, a maga élményszomjának, fiatal élniakarásának és főként a magány, az időnkénti egyedüllét vágyának megfelelő életforma kialakítását.”³⁷ Tudjuk, hogy ebben van némi elfogultság az apa iránt, hiszen Bella a házasságot követően felhagyott az írással. Krúdy egyenesen megtiltotta neki. Az igaz, hogy a férje sokat keresett, de el is költötte. Mulatott, párbajt vívott, löversenyekre járt, éjszakai életet élt, szívesen járt a tabáni pincékbe, kiskocsmákba. „... mindent eljátszottam, mindent elveszítettem. Téged, az életemet. Bolond alkoholista(!) vagyok, tébolyda vár rám...” – írta a New York kávéházból Bellának egy vesztés kártyaparti után.³⁸ Így aztán, ha nem volt miből élni Bella titokban adott le egy-egy művet, végül tanítónői állást vállalt. A gyerekekre a Dadus, Nagy Júlia vigyázott, ő szolgált ki az egész családot.³⁹

A családfő azonban nem csupán ideiglenes lakó volt a szállodákban, hanem évekig élt előbb Marinovich Jolán (Johanna) „barátságos házában” „... de abban a házban ahová téli vagy nyári hajnalon lépkedtünk: egy Mária Teréziás külsejű hölgy rendelkezéseinek engedelmeskedett mindeni.”⁴⁰ „Rezeda úr, „a gazda” néven emlegetett úriember, titkos vendége volt a háznak. Johannán kívül senki se léphetett a szobájába, hogy az álmából felserkenő urat igen zsírosan, kiadósan főzött húslevessel és bennefőtt marhahússal megkínálja...”⁴¹ majd Pilisi Róza (Madame Luise) „irodalmi szalonjában” lakott nem éppen szerzetesként. „Madame szép volt, ifjú volt, mint költők műveiben olvashatjuk, a legszebb nő volt Pesten. Nemes alakja, mint egy fiatal szarvasé, és térdig érő barna haja sátorként fedte; a szeme tündöklő, tiszta és érzelmes...”⁴² - írja Pilisi Rózáról.

A háború kitörésekor mégis visszaköltözött a családjához. Megpróbált rendes életet élni, törődni a hétköznapi gondokkal, a

36 Krúdy Mária: Az első család. In: Krúdy világa 13.

37 Uo.

38 Krúdy Gyula levele feleségéhez. In: Krúdy világa 378.

39 Krúdy Mária: Az első család. In: Krúdy világa 13.

40 Szabó Ede: i. m. 106.

41 Uo. 103.

42 Uo. 111.

családdal, de nem ment. „Gúnyoljon ki! Nekem naponta szükségem van 2-3 órás magányra, amikor gondolkodom. Nevessen ki: ezért a 2-3 órás pauzáért az apámat meg tudnám ölni...”⁴³

Így aztán újra elköltözött tőlük, s 1915-ben viszonyt kezdett a Royal igazgatójának feleségével, Váradi Gyulánéval (Rezsán). „Egyetlen Jóság, a szívem a lelkem, az álmom ott maradt. Nem én vagyok az, aki voltam: valamely csodálatos álmjáték történik velem, mintha újra kezdeném egész elmúlt életemet a Maga társaságában.”⁴⁴ „... nem tudom azt sem elfelejteni, egy percig sem, hogy én végleg, örökre, jövődő boldogsággal és boldogulással magához tartozom.”⁴⁵ írja az asszonynak, majd 1919-ben feleségül vette annak 21 évvel fiatalabb lányát, Váradi (Rózsa) Zsuzsannát (1899–?), akiről később regényeinek hősnőit mintázta (Eszténa, Áldáska, Tini, Natália, Gyöngyvirág).⁴⁶ Ebből a házasságából született Zsuzsa nevű lánya, (1919–1992) „Mikor anyu szül, apu három napra eltűnik. Mikor előkerül, örömmel meséli: ’nincs egy vasam sem, minden filléremet elvesztettem, de oly boldog voltam, mert tudtam, hogyha nekem pechem van a kártyában, neked szerencséd lesz a szülésnél.”⁴⁷ Második feleségével a Margitszigeten, József nádor egykori nyaralójában élt. (6. kép) Ám itt sem tudott nyugton maradni. Vonzotta a kártya, a lóverseny, a bor mámore és a nők.

6. kép. Belépőjegy a Szent Margitszigetre – Jósza András Múzeum Irodalmi Gyűjtemény, ltsz. E.67.4.23.

„Igen, nagyon szerette Gyöngyvirágot, vagyis Zsuzsit. Őszintén vágyódott egy szebb, tisztább, nyugodtabb élet után. Otthont akart. Kifogástalan férj és családapa akart lenni. (Ki tudta még akkor, hogy mindez milyen elérhetetlenül nehéz, utópisztikus számára.)”⁴⁸ Ráadásul első felesége és gyermekei is nélkülöztek.⁴⁹

1918–19-ben nagyon aktív volt, síkra szállt a független Magyarország, a köztársaság, a társadalmi egyenlőség mellett. Üdvözölte a földosztás gondolatát. „És ma, 1919. február 23-án...

43 Uo. 71.

44 Krúdy Gyula levele V. Gy.-néhez. In: Krúdy világa 382.

45 Uo. 384.

46 Krúdy Zsuzsa: A második család. In: Krúdy világa 39–41.

47 Krúdy Zsuzsa: A második család. In: Krúdy világa 43.

48 Uo. 41.

49 Lásd: Krúdy Mária levelei. In: Krúdy világa 394.

Károlyi Mihály ott áll a síkság közepén, amely a nagy magyar Alföldet határolja: a kápolnai csatamezőn, és onnan beszél az országhoz, hogy a süketek is megértik a szavát... Egy történelmi csoda folyik itt a szemünk láttára.”⁵⁰ 1919 februárjától a Néplap szerkesztője volt. Egyik legszebb cikke arról szól, hogy a szegény gyermekek végre birtokba vehették a Margitszigetet. „A szegény gyermekek hangja megtölti a szigetet, mint a május szele színnel és illattal a világot. Ezerhangú madársereg, ezerszemű pázsit, ezerkedvű élet fakadt a szigeten a régi, varjúkárogásos, búskomoly andalgású, titokban lépegető tavasz helyett. A denevér, amely tavaly már kora délután bátran elindult nesztelen útjára a romladékokból, bevárja a sötétséget. A margitszigeti betegség: a melankólia, amely híven eljön a nedves szigetre, az idén csak messziről oldalog, mint egy megvert kutya. A szerzetesi csend, a lemondásos alkonyat, a keserőségbe és megvetésbe vonult magányosság elhallgatnak gonosz tücsökdalakkal a régi udvarházban, amidőn a pázsiton egy sereg kisleány cikázik és csicsereg, mintha már megjöttek volna a fecskék.”⁵¹ A Tanácsköztársaság bukása után azonnal reagált a történelmi eseményekre. Természetesen szerepvállalása miatt a kiadók elutasították munkáit. Egyre nehezebben, visszavonultan élt. A felesége megélhetésük érdekében regényeket fordított, gyermekfelügyeletet vállalt, de mivel férjét zavarta a gyerekzsivaj, elköltözött tőle. Vállalkozása csődbe ment, így visszaköltözött a férjéhez, aki így biztatta: „Kisanyám, az életünk hosszú és boldog élet lesz: örömeink teljesülnek: szép gyermekeink lesznek, mint a bányók. Kérlek, hogy reám hallgass, mert én okosabb vagyok, mint Te azt gondold. Kisanyám, a szívem örökké veled. Kisapád 1922. június 21.”⁵²

7. kép. Krúdy Gyula író a Szent Margitszigeten – Jósza András Múzeum Irodalmi Gyűjtemény, ltsz. F.74.2.5

A húszas évek közepén aztán valóban javulni látszott a helyzet. (7. kép) 1925-ben az Atheneum 10 kötetben kiadta munkáit. 25. jubileuma alkalmából, majd

50 Krúdy Gyula. A kápolnai földosztás. In: Szabó Ede: Krúdy Gyula alkotásai és vallomásai tükrében. Budapest, 1970. 177–78.

51 Krúdy Gyula: Szegény gyerekek a Szigeten. Néplap. 1919.

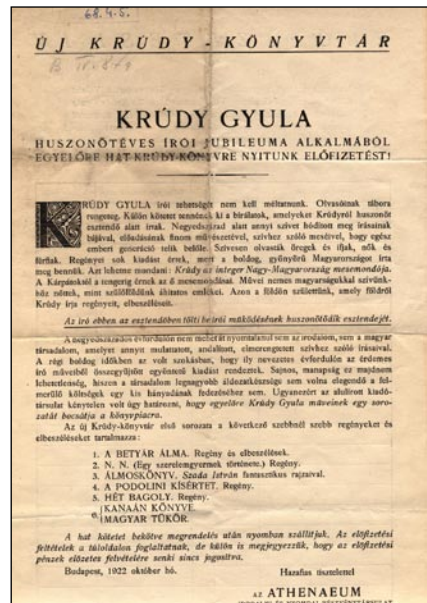
52 Krúdy Gyula levele feleségéhez, Zsuzsához. In: Krúdy világa 393.

1928-ban, 50. születésnapjára ismét. (8. kép) Sajnos addigra az író szervezete már nem tudott ellenállni a betegségnek. 1926-ban betegedett meg először. Szervi szívbjárt állapototak meg orvosai. „Apu, aki már előbb elkezdett betegeskedni – súlyos állapotban a Liget-szanatóriumba került. Mája, gyomra, de főleg a szíve ment tönkre, s az orvosok még az írástól is eltiltották.”⁵³ 1928-ban szélütés érte. 51. születésnapját kórházban töltötte s olvasói százaik küldtek gratulációt, virágot. Hiába volt népszerű, írásaiból nem tudott megélni, teljesen elszegényedtek. Adósságaik miatt el kellett költözniük az anyyira szeretett Szigetről Óbudára. „1930. május 28-án érkezünk Óbudára. Új lakásunk a Templom u. 15-ben volt. Az egész környezet, a szűk, köves udvar rettenetes sivárnak hatott a sziget után. Három szobánkból kettő az udvarra, egy az utcára nézett. Ez lett apué. A parányi, sötét fűrdőszobában ócska, horpadt bádognak szomorkodott, valóságos istencsapás a szigeti gyógyfürdőhöz képest.”⁵⁴ Bármilyen is volt ez a lakhely, Óbuda, a Tabán teljesen a búvkörébe vonta az író. Műveiben megörökíti az itt élő embereket, a kiskocsmák pl. a Mélypince, Vén Eperfa, Három hetes hangulatát, az ételeket, jó borokat. Orvosai tanácsára ezután már csak írt minderről. Legalábbis úgy tűnt. Az 52. születésnapján tartott összejevetelen azonban újra az italhoz nyúlt. Többé nem tudott lemondani róla. „Újból kimaradozik, kocsmázik, s minden előlről kezdődik.”⁵⁵ Sétálgatott az utcákon, eljárt a kiskocsmákba, írogatott. Külseje a nélkülözések ellenére is mindig kifogástalan volt. „Kalapot csak puhát visel, s ezt szereti „betyárosan” félreccapni. Gombos cipőt hord,

53 Uo. 48.

54 Uo. 54.

55 Uo. 61.

8. kép. Az Athenaeum előfizetési felhívása Krúdy 25. írói jubileuma alkalmából – Jóna András Múzeum Irodalmi Gyűjtemény, ltsz. E.68.4.5.

s olyan könnyű a járása, hogy talpaltatni szinte sosem kellett. Ernyőt nem, de botot mindig hord.”⁵⁶

Pályatársai elismerték tehetségét, próbáltak segíteni rajta. 1930-ban Baumgarten-díjat kapott, 1932-ben Kosztolányi Dezső közbenjárására neki ítélték a Lord Rothermere által kitűzött irodalmi díjat (7000 korona). Ez sem segített az akkor már teljesen elszegényedett családon, hiszen az adóságok kiegyenlítésére sem voltak elegendők. „Kifizettük adósságaink egy részét... Néhány új ruhadarab került a házhoz. Apu egy rövid báránybőr bekecset kapott, hogy ne fázzon annyira vékony átmeneti kabátjában. Került még egy új nadrág és néhány ing is a számára... Sajnos a dicsőség nem sokáig tartott, a pénz elfogyott.”⁵⁷ 1933 tavaszán Krúdy egészsége ismét rendkívül megromlott. „Áprilisban már igen kegyetlen és pokoli a hadakozása az étellel. Éjszakái egyre rosszabbak: gyomorfájásokról, szívfájdalmakról, térdszaggatásokról, álmatlan forgolódásokról, ve-rejtékezésekről, zürzavaros álmokról, halálérzetről panaszkodik...”⁵⁸ S valóban megérezte. Alig egy hónap múltán, 1933. május 12-re virradóra örökre elaludt. A halál oka: szívbénulás. A Nyírség fia a Kerepesi temetőben alussza örök álmát, mióta a Viszik a menyaszszony selyemágyát és a Lehullott a rezgő nyárfa levele – kedves nótái elsiratták. (9. kép)

„A sóstói erdő titokzatosan susogó fának lombjai alól, az ódon podolini utcákról, a Margit-szigeti sétányról, a budai Tabán macskaköves utcáiról örökre hiányzik valaki. Valaki, aki a mennyei kiskocsmák ablakain át, kedvenc borát iszogatva bizonyosan ma is huncut pillantással figyeli az arra járó hölgyek hosszú szoknyái alól kivillanó karcsú bokákat.”⁵⁹

9. kép. Krúdy Zsuzsa, az író legfiatalabb lánya és legifjabb Krúdy Gyula édesapjuk sírjánál 1958-ban – Jósa András Múzeum Irodalmi Gyűjtemény, ltsz. F.74.2.36.

56 Krúdy Zsuzsa: A második család. In: Krúdy világa. 59.

57 Uo. 61.

58 Uo. 62.

59 D. RácZ Magdolna: Irodalmi barangolás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a képzelet szárnyán. Nyíregyháza, 2013. 3.

Czine Mihály irodalomtörténész születésének 90. évfordulójára emlékezünk

Cs. Nagy Ibolya

„... az írás szabadságának védelmezője” – Czine Mihály emlékére –

Sütő András írta Czine Mihályról: *„életpályája egyetlen szembeforduló akarat a személytelenné sivárult poézis, a sorsvállalást megtagadó írás-tudók ellen”.*

Valóban rendhagyó pálya az övé, más értelemben is. A szatmári végekről indult, a paraszti világ küldöttként, s mert öntörvényű, szilárd értékrendű, esztétikai-értelmezői divatok, politikai kívánságok felé nem hajló kritikusi-irodalomtudósi státus lett az övé, ezért, valóban, a hol gyengébb, hol erőteljesebb; olykor leplezett, nem egyszer nyílt; de lényegében a folytonos támadásoknak kitett irodalomtörténészé ez az életpálya.

Hiszen szakmai életútja java része a szocialista Magyarország jórészt politika-vezérelt kulturális, irodalmi-irodalomtudományi szakaszára esik: s rí ki a képből az össze nem férhetőség okán. S majd egy nem kevésbé militáns, esztétikai egyeduralomra törekvő tábor, egy önmagát favorizáló, önnön értékszemléletét kizárólagossá harsogó paradigma által a számára kiparcellázott irodalomtörténészeti terepen kellett a maga értékrendjét ismét csak védenie, felmutatnia. S bizonyítania újra és újra, hogy nem szűk határu regionalitás egy kultúra összetéveszthetetlenül sajátos nemzeti karaktere; hogy a nemzeti problémákra, sorsjegyekre

figyelő művek irodalmunk legjavát éppenséggel bekapcsolják a világirodalom áramába, s nem kiszakítják onnan. Czine Mihály számára irodalmunk nemzetérdekű, sorstükröző, morális értékeket hordozó, a „küzdő emberre” figyelő irodalmi-alkotói vonulata volt mindig a példaértékű.

Számára Ady, Móricz, József Attila, Illyés Gyula, Németh László, Tamási Áron, Sütő András, Nagy László, Csoóri Sándor a huszadik századi magyar irodalom világitó pontjai: mert valottan meghatározó magyarságélményük egyetemes emberi létélménnyé tágulva az esztétikai korszerűség hordozója is egyúttal. Németh Lászlóban nemcsak a „magyar szellem organizátort” látta s értékelte, de az „elrekedt” műfajok megújítóját is. Tamásiban a népképviselőt, a realista léttükrözés szándéka s megvalósítása mellett a „mitosz és valóság”, a „tisza valóság és a tiszta absztrakció” egységét a világirodalmi példákkal egy időben megteremtő művészt is. Illyésben a magyarság romlása jeleinek „legérzékenyebb idegzetű” meghallóját, ugyanakkor az irodalom modernizálóját: s a „szintézisteremtőt”, aki az urbánus és népi líra fölé építette a „magyar hagyományoktól” induló, az avantgárd „öblét” is megjárta, a „nagy költészet tengerére” eljutó verseit. Adyban látja az „ugar-létre” fülelő magyart, s azt a huszadik századi költőt, aki nem „későn jött szimbolista”, hanem előfutár, a „világlírárt önállóan továbbfejlesztő” poéta.

Sorolhatnánk érték-megállapításait, tanulmányait, monográfiáit (Szabó Pálról, Móricz Zsigmondról), de különösen figyelmet érdemel kritikusi pontossága és „ébersége” a kisebbségi magyar irodalmak megismertetése ügyében.

A hatvanas évek közepén feltérképezi a két világháború közötti romániai magyar irodalmat, de figyel a csehszlovákiai s a jugoszláviai, a kárpátaljai magyar irodalmakra is. Ez az éberség lankadatlan marad a kilencvenes évek elején is: fiatal alkotók kerülnek látószögébe, s pótolja a magyar irodalomtörténet-írás mulasztásait a már eltávozottak méltó értékelésében. Ehhez az irodalomtörténet-szi-kritikusi magatartáshoz morális bátorság, kikezdehetetlen szakmai magabiztosság kívántatott. A nemzeti s a magyar kisebbségi sorskérdéseket, a feladatvállaló írói attitűdöt fontosnak tekintő szemlélete, irodalomtörténet-szi világképe folytonosan szemben állt a mindezt a provincializmussal, a fölös és „szövegidegen” ideologiz-mussal azonosító irodalomtudományi „kánonnal”.

1999-ben, a Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója tanulmánykötettel köszöntötte. Hadd idézzem a „fülszöveg” néhány sorát: *„Ajándékuul szántuk ezt a könyvet, in honorem, Czine Mihály irodalomtörténésznek hetvenedik születésnapjára. A sors akarata folytán emlékkönyv lett belőle, in memoriam Czine Mihály. Mégsem változtattunk a kötetten semmit: úgy gondoltuk, maradjon minden olyan, amilyennek a kollégák, tanítványok, tisztelők szeretete, megbecsülése szánta, a tanulmányok nem búcsúznak Tőle, hanem köszöntik Őt. Egyetlen mondat utal csak 1999. január 21-dikére, Sütő Andrásnak a nagybeteg Czine Mihályért könyörgő írása végén: »A könyörgés az emberé, a végzés az Istené. Téged elszólitott.« S mert átadni már nem tudjuk ezt a könyvet, küldjük hát változatlan szeretettel utána, odaátra.”*

A tanulmánykötet emlékező írásai, a pályaképek, portrék alapján is megrajzolhatjuk ennek az irodalomtudósi szemléletnek a jellegadó vonásait.

Görömbei András szerint Czine Mihály nem tűrte a szellem, a gondolat szabadságának korlátozását, erkölcsi és történelmi érzeke a teljes magyar nemzeti kultúra értékeinek a védelmének tudatosítására ösztönözte. Németh Lászlót idézi: „nemcsak kitűnő író, nagyhatású egyetemi oktató, de a magyar irodalom egy leváltásra, elfeledésre ítélt irányzatának a védője is”. A művek hiteles megértéséhez számára alapvető fontosságú volt az alkotó személyiségének és közegének, történelmi adottságainak ismerete; a művet elválaszthatatlannak tartotta az alkotó személyiségétől; fontosak, véli, az alkotás és az élet közötti kapcsolat történetét föltáró magyarázatai; írásai tág horizontúak, gazdag ismeretanyagúak; folyamatokat, összefüggéseket elevenen látató vonatkozásrendszere volt.

Vekardi László úgy látja, Czine Mihály műelemzései, értékelései „élmény-recepciók” elemzések, az olvasót az esszéstílus is vonzza a tárgyalt műhöz. Monostori Imre meglátása, hogy Czine Mihály „művésze a tudományának”, minden írásában valamilyen új szintézist formál a kutatói, tudósi ismeretanyagából: s ezekben a „feldolgozásokban” mindig megjelenik valami új, más minőség. De korántsem parttalan és ellenőrizhetetlen szubjektumú műértelmezések a megállapításai. Mert nemcsak igazolhatóak az általa föltárt tények, hanem következetes a szintézisalkotás is, s a részletek sokasága sem csak színezi-eleveníti a fogalmazását, hanem

általuk, velük is mindig a teljes valóság rekonstruálása az irodalomtörténész célja. Röntgenképei mindig kiegyensúlyozott értékrend szerint szerveződnek, gyakori módszere, írói technikája ez a valóban az átvilágításhoz, a dolgok, jelenségek vázrendszerének a megragadásához hasonlatos megközelítés: rendet és rendszert formál mindegyik írásában, a dolgok, a téma alapképletére világítva.

Czine Mihály irodalomtörténeti-kritikusi magatartása értékfelidéző és értékmentő magatartás volt. Irodalomeszményének lényegi vonása: az írói nagyság és az emberi hűség, a morális alapozású életelv egyszerre, együttesen jelölik, jelölhetik csak ki az alkotó irodalomtörténeti helyét. Sütő Andrást, szívbeli jó barátját idézve kezdtem, az ő szavaival zárom ezt a megemlékezést: *„az elmúlt fél évszázad legszebb szavú és legegységibb hangú”* irodalomtörténésze volt Czine Mihály. Klasszikusaink méltatója, népszerűsítője; az *„írás szabadságának védelmezője, dogmák, nemzetellenes nézetek és diktatórikus garázdaságok bátor ellenzője, soha meg nem alkuvó harcosa a nemzet sorskérdéseit föl-vállaló népi-nemzeti szellemi irányzatnak.”*

Márkus Béla

„... már-már rokoni szeretettel” – Czine Mihályra emlékezve –

Elővettem a Szépirodalmi kiadónál 1981-ben megjelent Nép és irodalom két kötetét, mert emlékeztem, hogy szívet melengető sorokkal ajánlotta Czine Mihály, azaz Miska, ahogy mindig összeismerkedésünktől kezdve hívtuk, szólítottuk. A dedikáció ekképp szól: „Bélának, Márkus Bélának, s kedves Familiájának, már-már rokoni szeretettel – Czine Miska”. Hogy a könyveket azon frissiben kaphattuk Tőle, erre az előzők ceruzarajzaiból is következtek:

szinte biztos, hogy az akkoriban kicsi kisebb lányunk, Ágnes firkálhatta össze az üres lapot, ahogy ez több kötettel is megesett, amelyek a két nagyobbik gyermekünk, Kati és Balázs keze (ujjai) nyomát őrzik. Familiánk ennyi „egyedből” állt, illetve nemcsak ennyiből, hisz Mihály jól ismerte feleségem, Cs. Nagy Ibolya édesanyját, „Juliska nénit” is, aki ekkor tájt a bikali állami gazdaság balatonfenyvesi üdülőjének mindenese, afféle gondnoka, de főként főszakácsa volt. És amikor nyaranta, augusztusban ott „üdültünk”, baráti társaságával, a Svájcban élő Fáth Lajossal (Luival) és a „kolozsvári kettőssel”, Horváth István költő-író lányával, Arannyal meg Köllő Béla (Béci) színművésszel meg-meglátogattak, Alsóbélatelepről tartva Nagykanizsára Harkány László tanárhoz, népművelőhöz, vagy onnan visszaútban – nem emlékszem, hogy egyszer is a fürdőzés, a vízbe mártózás szándékával. Annál inkább a dalolgatásokkal véget érő beszélgetésével. Ezek az együttlétek, persze, köszönhetőek voltak annak is, hogy ritkán ugyan, de néha velünk nyaralt a lánya, Borbála a férjével, Pálffy G. Istvánnal (Picurral), aki Debrecenben egyetemista évfolyam- és csoporttársunk volt, olyan jó barát, hogy a házassági tanújául is engem választott, gondolván tán, a sok-sok emlékezetes lakodalmom között legyen az övék az egyik legfeledhetetlenebb, Csepelen, egy halászcárdában, Mihály olyan költő- és íróbarátai társaságában, mint Nagy László, Sánta Ferenc és a határon túliak közül is nem egy, például a pozsonyi Dobos László.

A felvidéki írot, a sok barátja közt talán a legmeghittebbet azért is említem, mert a Mihállal való, élete végéig tartó „mármár rokoni” kapcsolatunknak egy másik ágát-vonalát jelzi. Mégpedig azt, ami Debrecenben a legkitartóbb és legbizalmasabb barátunkhoz, Görömbei Andráshoz (Andorhoz) kötötte mindkettőjüket. Az ok, vagy inkább kiinduló pont: Andor a hetvenes évek legelején, talán 72-ben Miska aspiránsa lett, kandidátusi disszertációját a felvidéki magyar irodalomról készült írni (természetesen meg is írta, és meg is jelent A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980 címmel 1982-ben), amivel együtt járt a „külföldi”, csehszlovákiai tanulmányút, a könyvtári cédulázások mellett az alkotókkal, kritikusokkal, irodalomtörténészekkel való személyes találkozás. Dobos László ekkor még persona non grata volt, szilenciumra ítéltetett író, „köszönhetően” annak, hogy a Csemadok elnökéként és a szlovák kormány tárca nélküli minisztereként

(1969–1970 tavasza) míg bírta, szembeszegült a szovjet birodalmi akarattal. Hazájában Czine tanár úr sem tartozott a kivételezettek közé, ha csak azt nem nézzük, hogy magával a művelődésügyi miniszterrel – aki Ilku Pál névre hallgatott – levelezhetett, miután az magyarázatot kért tőle az Írószövetség választmányi ülésén (1972 októberében) elmondott, szenvedélyes hangú, az erdélyi irodalom gondjai mellett a hazaiét is, főleg a pályakezdő fiatalokét elősorakoztató, a könyvkiadás anomáliát tényekkel bizonyító beszéde miatt. Miska, aki különben nem volt szorgalmas levélíró – legalábbis a „levéltárunk” szerint –, több mint félszáz oldalas levélben válaszolt. (Aki kíváncsi a tartalmára, kivonatolva elolvashatja Végh Károly monográfiájában – Czine Mihály. Budapest. Pro Literatura Alapítvány, 2002.). Mintegy utószóként felveti, milyen méltánytalanságok érték az utóbbi időben, kezdve onnan, hogy az egyetemen (ELTE) a bölcsészkar dékán fejmosásban részesítette, folytatva a visszavont megbízásaival, azzal, hogy miután a Magyar Rádióban tíz, szomszédos országokbeli magyar író bemutatására kérték fel, utóbb mással végeztették el a feladatot, a Kossuth Klubban ugyancsak törölték azt a Tamási Áron-estet, ahol ő tartotta volna a bevezetőt.

Rá úgy jó két évre, amikor a Hazafias Népfrent elnökségi ülésén, Kádár János és Losonczi Pál jelenlétében az irodalmi élet jelenségeit taglalva, lényegében a párt kulturális politikáját bírálta, már úgy látszott, végképp betelt a pohár. Felszólalását – nyilván nem privát alapon és magánérdekből – a volt AVH-s alezredes, a Magvető Kiadó igazgatója, Kardos György pimasz hangú levelében „váralji sürgölődésnek” minősítette, s „kóbor, kétes célkitűzésű csapatocskák gyülekezetének” azokat, akikkel – például Nagy Lászlóval, Csoóri Sándorral, Fekete Gyulával, Sánta Ferencsel – együtt több megyében szerepelt a kitiltottak, azaz előadások megtartására föl nem kérhető írók listáján.

A tiltást, amelynek a korszak „szokásaihoz”, pártutasításaihoz híven nem volt hivatalos írásbeli nyoma, az irodalomszerető különböző intézményi alkalmazottak, könyvtárosok, TIT-esek (az ismeretterjesztő társulat szakmai vezetői) viszonylag könnyen kijátszhatták. Például, hogy író-olvasó találkozókra hívták-hívták meg a közkedvelt alkotókat, a bevezető tartására, a beszélgetések „levezetésére” olyan színes egyéniségeket, lenyűgöző, szónoki képességű irodalomtörténészeket, kritikusokat kérve fel, mint ami-

lyen Czine Mihály volt. Legalábbis Debrecen esetében ott voltak aztán a nyári egyetemi előadássorozatok s ott az őszi irodalmi napok – az előbbiek rendszeres előadója lehetett Miska, az utóbbiakon, ha csupán vendégként is (azt már csak nem tilthatták meg, hogy ide utazzon), de gyakran jelen volt.

Az első debreceni „körútja” több okból is emlékezetes maradt számomra. Valamikor 1973-ban történhetett, hogy Nagy László és Sánta Ferenc „rendhagyó irodalomóráit” a város egynéhány középiskolájában ő vezette be, s a két kiváló szerzőben – talán csak azzal, hogy (mint szokta) fasza gyereknek mondott – nagy bizalmat ébresztett irántam. Akkor a megyei napilap kulturális rovatának munkatársa voltam, s a költő öröömre vállalta, hogy interjút készítek vele, a volt debreceni diák, a Hűz óra írója pedig volt kedves eljönni hozzánk, a padlásszobába, albérlésünkbe, megnézni az egy év körüli lányunkat, Katit, akinek labdát hozott, bennünket arra biztatva, három gyermekig meg ne álljunk. Hozzátartozik a történehez (s az igazsághoz), s ezért is feledhetetlen, hogy Nagy László nem válaszolt a kérésére írásban feltett s a lakására küldött kérdésekre, mint Miskától utóbb megtudtam, azért, mert „provokatívnak” tartotta egyiket-másikat, például azt, ami a ritka megszólalásaira vonatkozott. Ha mentségemül felhozom, hogy a rovatvezetővel az élén egy „kollektíva” fogalmazta meg a kérdéseket, tán még gyanúsabb alakká alakítom magamat.

Az újságírói munka mellett, majd főleg után, amikor az Alföldhöz kerültem olvasószerkesztőnek, Miska és a hozzá is fűzhető kapcsolat két ága, a televízió riportereként, tévéhíradósként dolgozó Pálffy G., illetve a fiatal írók körében tekintélyre szert tevő Görömbei-féle, alapvetően befolyásolta a munkámat. Főként azért, hogy az előbb a Magyar Hírlap, majd a Film Színház Muzsika munkatársaként szorgoskodó Ablonczy Lászlóval, a szintén volt egyetemi csoporttársunkkal, igaz barátunkkal egyetemben olyan szerzőket ajánlottak a figyelmünkbe (s olyanok figyelmét hívták fel a folyóiratra), akik korábban nemigen küldtek kéziratot az Alföldnek (igaz, az elődeink nem is nagyon kértek, mertek kérni tőlük).

A hazaiak közül így lett visszatérő vendég – írásaival – a lapnál, például Csoóri Sándor, Csurka István, Magyarországra költözését követően Páskándi Géza. A határainkon kívülieket pedig hosszan lehetne sorolni, a felvidéki Gál Sándortól

a délvidéki Fehér Ferencen át az erdélyiekig, az Ablonczyt élete végéig bizalmába-barátságába fogadó Sütő Andrásig, aztán Kányádi Sándorig, Szilágyi Istvánig és a fiatalabbakig, a Forrás második nemzedékének tagjaiig (Király László, Farkas Árpád, Kocsis István). Az „együtműködést” segítette s erősítette, hogy Görömbei „tanár úr” egyetemi tanítványai jóvoltából kialakult egy olyan kritikusi gárda – élén Bertha Zoltánnal, Gróh Gáspárral, Elek Tiborral –, amelyik kitartóan szemlélte a kisebbségi magyar irodalmakat, Mihály elégedettségére, aminek azzal is jelét adta, hogy vállalta Bertha Zoltán és Görömbei András úttörő jelentőségű könyvének, a hetvenes évek romániai magyar irodalomról szóló monográfiának (és bibliográfiának) a lektorálását. Biztató, serkentő, sőt, nógató szavaiban sosem volt hiány, ha már ő maga kevesebb kritikát, tanulmányt írt is, inkább – ahogy talán Csoóri Sándor nevezte, méltató kedvvel és kedvességgel – „az irodalom vőfélyének” szerepét vállalta magára. Azaz az egyetemes magyar irodalom követeként járta az országot, könyvtárról könyvtárra, művelődési házról művelődési házra, iskolákra – ha csak tehetette.

A biztatásból nekem is kijutott: ő kapacitált, hogy a Sarkadi Imréről írott kisdoktori dolgozatomat, amelyet Tamás Attila vezetésével védtem meg, bővítsem ki, jelentkezzek aspiránsnak. Ahogy Andor esetében, az enyémben is vállalta volna, hogy a kandidátusi disszertációt az ő vezetésével írjam meg, ám a felvételi bizottság Király István tanár urat jelölte ki (kérte föl) erre a feladatra. De mert ők ketten az egyetemen nemcsak munkatársak voltak, hanem igen jó barátok is, Miska végig tudta kísélni (és végig is kísérte) disszertációs munkálkodásomat, a védeken a bizottság tagja lett. (Király István egyébként annyira pártfogolta, hogy amikor Kardosék támadták, javasolta neki, írjon Kádár Jánosnak, kérje tőle helyzete tisztázását, mondhassa el a maga igazát. Kádár válasza tömören elutasító volt: nem tud, „más irányú elfoglaltságai” miatt a kérdések tárgyalásába bekapcsolódni, s találkozni sem vele.)

A „már-már rokoni” kapcsolat tartós voltát, ha Debrecenbe jött valami miatt, a legtöbbször a Görömbeiék lakásán való beszélgetés-éneklés mutatta, s ha mentünk Pestre, nemegyszer hívott meg ő is magukhoz vízivárosi, Szabó Ilonka utcai lakásukba. A látogatások legemlékezetesebbjei azonban azok voltak, ame-

lyek gyermekkorra falujába, Hodászra vezettek (nem ott, hanem Nyírmeggyesen született); többször – az Őt igen nagyra becsülő Elek Sándorné jóvoltából – a TIT megyei szervezete kocsijával, később, a legtöbbször, Andorék autójával.

A legislegemlékezetesebb utazás azonban nem gépkocsival, hanem vonattal „esett meg”, utóbb úgy gondolhatom, léhaságonak köszönhetően. Borcsi és Picur friss házasok (vagy még csak jegyesek?) lehettek, amikor szóltak a szerkesztőségbe, telefonon (a lakásunkba csak valamikor a nyolcvanas évek közepén kaptunk, szereltek be egy készüléket), hogy Miskával együtt ekkor és ekkor Hodászra mennek, disznótorba, s útban, amikor Debrecenben átszállnak a mátészalkai vonatra, találkozhatnánk az állomáson. Úgy is lett, csak hogy addig-addig erősködtek (addig-addig gyengélkedtem az érveimmel), míg velük nem tartottam, bízva abban, Hodászról fel tudjuk hívni telefonon a házinénit (akinek albérlői voltunk), s ő majd tudatja Ibolyával, hogy el- vagy megtévedtem. Így is lett, nagy nehezen sikerült valahonnan, tán az iskolából, üzenetet küldeni, én pedig úgy érezhettem magam Teri nénjéknél (Miska nővéréknél), mintha csakugyan rokonaim lennének. Mi több, otthon éreztem magam, egy olyan paraszti környezetben, mint amilyenben a szüleimmel egyetemista korom legvégéig, egészen a diploma megszerzéséig a szülőfalumban éltem. A nem szégyellt, hanem vállalt szegénység és emberi nyomorúság – ennek a tapasztalatával gazdagítottak a látogatások, és annak a szeretetnek az érzésével is, amit Miska úgy is kimutatott, hogy hazafelé, Hodászra tartva nem felejtett el betérni egy kanyargós főutcajü faluba (elfelejtettem már a nevét) ahhoz a Siketh Mihály tanító bácsihoz, aki kisgyermekkorban meglátta benne a nem mindennapi tehetséget, és segítette, hogy továbbtanulhasson.

Az utolsó emlékeim róla: miután remélhettük, hogy kigyógyult betegségéből (nem tudom, agyvérzése volt-e), a Dunántúlra, a sógoromékhöz menet felkerestük otthon, s igazán úgy fogadott bennünket, mintha nem lenne semmi baja, gondja. Mintha amivel annyiszor biztatott bennünket, hogy „legények vagyunk”, varázserővel hatott volna saját magára is – csak amikor kikísért bennünket, sügta ide, segítsek neki, mert nem látja tisztán lakásában a sarkokat. Derűsen mondta ezt is, ha nem is annyira derűsen, mint amikor a kórházban, nem sokkal a halála előtt, meglátogat-

tuk, s az unokája, a kisiskolás (negyedikes, ötödikes?) Áronka „viselt dolgairól” mesélt, hogy valamelyik órán a padtársát meg őt elkapta a tanítójuk: ahelyett, hogy rá figyeltek volna, kártyáztak a pad alatt (azaz a lapokra figyeltek). Annyira kacagva mesélte e gyerekes csínyt, mint aki az életrevalóság jelét látja benne.

Aztán, a temetését követően, utak Hodászra már csak a szoboravató ünnepségre (2002 szeptemberében) vezettek, nemrégén pedig még azokra a nyári ünnepségekre is, amelyek az emléke előtt tisztelegtek, a falu vezetőinek, intézményei munkatársainak, de „egyszerű” lakóinak figyelmességéről és vendégszeretetétől is tanúskodván. Hogy ezek az emlékező együttlétek már (egyelőre?) nem folytatódnak, abban talán része lehet az égből figyelő Miskának is: ámuldozhatott és cifrákat is mondhatott, hogy ő, akinél széles e hazában több népdalt nemigen ismert (és énekelt, zengzetesen) senki íróember, azt látja, hogy a tiszteletére egybegyűlt vendégcsoportok tagjai, zömükben nyugdíjasok, diszkózenére ropják a táncot, netán kán-kánt járnak a tiszteletére. És senki sincs, aki elénekelné a katonadalt, amire könnyű szökött mindig a szemébe, testvérét siratván: „Megjött a levél, fekete pecséttel”.

**A Bessenyei Társaság elnöke bemutatja az est előadóit:
Cs. Nagy Ibolyát és Márkus Bélát**

Csoóri Sándor

Száll, száll a füst Czine Mihálynak

Megöregedtem, száll a füst,
egyre messzebb a város széle,
egyre kevesebb út vezet
a szeles dombok tetejére.

Egyre kevesebb út haza,
az udvarba, a dohos házba,
hol csizma-múmiák fekszenek
a padláson, örökös nászban.

Mennyi szél, mennyi sír és mennyi
falomb kísért az úton eddig,
repülő ágak, repülő kövek,
hadonászó, zúzmarás senkik,

háborúk, melyekben én voltam
a győztes és a vesztes is,
Isten virágos zsoldosa,
kit körbezúg a nemezis.

Fejem tűzvészben, holdsütésben,
hányszor elárvult köztetek,
néha már csak egy csontszilánk volt,
test-hulladék, mely ellebeg,

el, el a jácint-színű térben.
Nem is emlékszem semmi másra,
csak arra, hogy már nem vagyok
s hamu zuhog alá az ágra.

Drágáim, hol van már az égalj?
a hamus fák a földi kertben?
a messzeség és a határok?
Beállt a fagy a képzeletben.

Száll, száll a füst, mintha egy ország
Télvégi lehellete szállna -
Valaki verset ír helyettem
egy temető fehér falára.

Nagy Gáspár**Czine Mihálynak odaátra**

Legendák dús legénye
reménység jegenyéje
bánatunk lobogója
fölszáll a tetejébe
holnapra virradóra
gyöngyösen hull sírodra
tenger könny – zöld hajója
templomi csöndességben
fölszik föl az Égbe
havat küld reánk onnan
mintha gézt Te már ott vagy
befödöd sebeinket
daloljunk biztatsz minket
ahogyan asztalodnál
a félország sírodnál
énekel s éltet téged
meséli mondja léted
szemöldököd hogy táncolt
magához odaláncolt
ismerték közel s távol
hangod dallamát bárhol
törtél de nem hajoltál
érettünk szólt a zsoltár
szólt zengett messzehangzón
csikordult fellegajtón
szállt alá gyászfehérnek
országos hőésésben
ahogyan most ez ének
üzen a mindenségnek
kizöldül áprilisra
emléked sírod nyitja
legendák dús legénye
reménység jegenyéje

György-nap

Komiszár Dénes

Megemlékezés Nyíregyházán és Paszabon

2019. április 24-én Nyíregyháza és Paszab adott otthont annak a megemlékezés-sorozatnak, amely a Bessenyei-család két tagja – György és Sándor testtörtisztek – előtt tisztelgett.

Az 1898-ban alapított Bessenyei Kör (1940-tól: Társaság) legfontosabb feladatának tartja a névadó emlékek ápolását: előadásokat szerveznek, megemlékezések, koszorúzások, ünnepek révén teszik ezt. Így történt ez a 2019-es György napi ünnepségen is, ahol Jakab Attila régész, a Jósa András Múzeum osztályvezetője a Paszabon folytatott feltárásokról számolt be, amelyben Bessenyei Sándor ottani nyughelyét keresték – eredménytelenül.

Ez alkalommal mutatta be dr. Sallai József a Bessenyei Társaság tagja a Nemesi és Polgári Füzetek 2. kötetét. A Társaság 2017-ben egy háromnapos ünnepség keretében rendezett tudományos konferenciát, amelyen a Bessenyei-kutatások legújabb eredményeiről számoltak be a téma legjobb ismerői. Az itt elhangzott előadások szerkesztett változata jelent meg, ennek a könyvnek volt bemutatója a nyíregyházi Megyeháza Bessenyei Györgyről elnevezett közgyűlési termében. A könyv legfontosabb üzenete a Bessenyei-testvérek és a Windsor-ház közötti rokoni kapcsolatok taglalása volt; mind Bessenyei Györgynek,

mind II. Erzsébet királynőnek voltak Rhédey-ősei, akik a közös családfán szerepelnek.

A 2019-es megemlékezés a Bessenyei téren folytatódott, ahol a Magyar Honvédség Palotaőrsege immár másodszer, a Skót-Brit Hagyományőrző Csapat, a Nyíregyházi Simonyi Óbester Szablyavívó Iskola és a Honvédsuli jelenléte, valamint Kéri György, az első magyar skótdudás játéka emelte az amúgy is ragyogó nap-sütéses idő fényét. A belváros ünneplőbe öltözött, a 120 éves, az ország egyetlen egész alakos Bessenyei-szobrának környéke fel volt lobogózva. A koszorúzás, majd a palotaőrök díszmenete után a megemlékezés Paszabon folytatódott, a Bessenyei-ősök sírboltjánál, egyben Bessenyei Sándor emléktáblájánál.

A sírnál a palotaőrök és a hagyományőrzők álltak díszőrséget, a település nevében Tajthy Péter polgármester köszöntötte a megjelenteket. Ismertette a 210 éve elhunyt Bessenyei Sándor életrajzát, katonai és írói-műfordítói munkásságát, valamint a település életében betöltött kiemelkedő szerepét. Ő fordította le először magyarra Milton Elveszett paradicsomát. A megemlékezés koszorúzással zárult.

(Az előadó történész, hadisírgondozó részlegvezető tartalékos főhadnagy, a Bessenyei Társaság elnökségi tagja.)

Sallai József

Könyvbemutató György-napon*

Szép és sajátos programmal készült a Bessenyei Társaság névadójának egybevont születés- és névnapjára, hogy így tisztelegjen Bessenyei György kulturális örökségének értékei előtt: a Nemesi és polgári füzetek 2. számát – Ulrich Attila alpolgármester előszavával és Komiszár Dénes, Takács Péter, Szálkai Tamás, valamint Jakó János szerzők tanulmányaival – Bessenyei-kötetként jelentette meg. A kiadást Nyíregyháza Megyei Jogú Város kulturális alapja támogatta, amiért itt is köszönetet mondunk, akár a Megyei Közgyűlés elnökének, aki az emléknep eseményének biztosított méltó helyszínt a Megyeháza Bessenyei Termében. Ez az összefogás is jól érzékelteti, hogy Bessenyei György hagyatékának az őrzését, ápolását Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és a Bessenyei Társaság együtt vállalja.

Az örökségőrzés, hagyományápolás szavakat szándékosan használtam, mert az utóbbi időben gyakran halljuk azoknak negatív értelmezését: a hagyomány nem beteg, igényel ápolást, nem rab, hogy őrizni kelljen. Természetesen, értjük e fogalom használatát mögötti aggodást, sőt többjelentésű szavaink (toll, zebra, daru stb.) a megfelelő szövegkörnyezetben nem zavarják gondol-

* A könyvbemutató a szerzőnek a 2019. április 24-i emlékülésen elhangzott ismertetése rövidített változata.

kodásunkat. Ezenkívül még azt is elmondhatjuk, hogy az ápol szó – amint a magyar régiségben – a székelyeknél még ma is él a csókol, ölel, szeretettel gondoz tartalommal. Az őriz szavunk pedig magában hordozza a figyel, felügyel (valamire megóvás céljából), valamint az ör jelentést is, emléket őrzünk (amely szintén nem rab), és teremőrt alkalmazunk (hogy értéket őrizzen).

Digitális világban élünk. Ma már tájékozódni, levelezni, szórakozni, vásárolni stb. ilyen eszközökkel is lehet. Tanúi vagyunk az e-könyvek terjedésének. Ám az illatos, lapozható, bárhol kézbe vehető, áramforrástól, gépi technikától függetlenül böngészhető, papír alapú könyv ideje még nem járt le, megmaradt iránta a tisztelet és a kereslet. Tehát korunkban is megy előre a valóság általa, nem csak Vörösmarty századában. Ilyen valós igényt elégít ki az említett szerzők nevével jegyzett családtörténeti kötet.

A B/5-ös formátumban, 222 oldal terjedelemben megjelent könyv szellemiségét két védjegy – a kiadó Bessenyei Társaság és a kiváló szerzői gárda – jelzi. Minőségét pedig nem az fejezi ki, hogy 130 példányban jelent meg, hanem az értéke.

A könyv szerkezete nem a hagyományos folyóiratok arányos terjedelmű rovatokra, vagy a könyvek azonos szempontú fejezetekre tagolását követi, hanem a tartalom szervezi azt egységgé: Bessenyei György. Domináns benne Komiszár Dénes 181 oldalas tanulmánya, amelyet aztán további három szerző írása tesz teljessé. A tanulmányok stílusa a tartalomhoz illő, tipográfiája is kellemes. A tartalom részletes ismertetését az alkalom és a rendelkezésre álló idő nem teszi lehetővé, ezért a bemutató célja inkább csak a figyelem felkeltése lehet.

Ulrich Attila az előszóban szinte elvégzi a recenzens munkáját. Megnevezi a kötet műfaját („genealógiai tárgyú kiadvány”), kitér a genealógia jelentőségére (ami a múltban mellőzött volt), értékeli az egyes szerzők munkáját, majd kifejezi reményét, hogy az érdeklődés nem marad el iránta.

Komiszár Dénes A Bessenyei család története című tanulmányában megindokolja, hogy Széll Farkas 1890-ben megjelent munkája után mi tette szükségessé a család történetének újabb megírását. Ezt követően nagy részletességgel vizsgálja a család múltját, 56 oldalon elkészíti a Bessenyeiek leszármazási táblázatait, majd ismerteti a Bessenyei-címert, a pallosjog dokumentált-

ságát, a névalírásokat és a pecséteket. A szöveges részt 14 oldal képillusztráció zárja élvezhető képmérettel. Mivel nem regényes életrajzot ír, az elvont ismeretek befogadását jól segíti e vizualitással. Talán a megszokottnál több idézettel dolgozik, de azokat szervesen beépíti gondolatsorába. Az olvasót pedig szinte rácsodákoztatja, hogy a magyar történelemben hány helyen, hányszor voltak jelen a Bessenyeiek.

A szerző külön fejezetekben foglalkozik a Bessenyei család heves-szabolcsi és zempléni vonalának történetével, majd a „Bessenyei-kép” változásával, a családfa érdekességeivel és Bessenyei György őseivel.

Takács Péternek Az elméjét Európára, a szívet a magyarságra nyitó királyi testőr című tanulmányának nemcsak a címe nagyon szép és találó, hanem a tartalmat is tökéletesen kifejezi. A folytatásban pedig az olvasó megismerkedhet a XVIII. századi Magyarország viszonyaival, bővítheti tudását Szabolcs megyéről, a Bessenyei családról. A szerző ezt követően bemutatja a Bessenyeiek szabolcsi birtokszerzését, a családban szokásos névadás hagyományát, a három testvér Mária Terézia testőrségébe kerülését. Megértően, de a korabeli magyar vidékre jellemző gondolkodásmódra is tekintettel mérlegeli a bihari remete életét, egyéniségének megváltozását, vallásváltásának fogadtatását.

Bessenyei György öregségére indulatos, haragtartó emberré vált – állapította meg Takács Péter –, de a magyar nyelvű kultúra és a nemzeti öntudat fejlesztésében kifejtett munkássága, egész életműve örök értéke marad. Végül az utókor megbocsátó üzenetével, Áprily Lajosnak A bihari remete című versével zárja tanulmányát.

Szálkai Tamás már kapott tapsot a Bessenyei Társaságtól, amikor az itt közölt témáról előadást tartott. Most a Bessenyei bihari évei és „hazatérése” Szabolcsba című írásával már nem csupán a jelzett előadás emlékeire támaszkodhatunk, hanem nyomtatásban is olvasható a valósághű, érdekes történet – levéltárhoz illő, szakszerű, színvonalas kivitelben. Témáját a következő gondolatkörökhöz csoportosítva tárja az olvasók elé:

- A Bécsből hazatérő Bessenyei;
- Bessenyei-források a Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban (törvényszéki iratok, Bessenyei-iratok);
- Exhumálás és „hazatérés” Szabolcsba;
- Egy Bessenyei-adatbázis lehetősége.

Valamely történelmi személyiség érdemeit a hálás utókor több formában is megőrökíti, hogy azokat a mindenkori jelen a saját részébe építse, emelje: közzéteszik alkotásait, intézményeket, utcákat neveznek el róla, filmet, regényt készítenek életéről, emlékéremre, pénzre vésik alakját stb. *Jakó János* osztályvezető főorvos ez utóbbi témakörben végezte gyűjtését, illetve annak ismertetését a Bessenyei György emléke a numizmatikában című írásával.

Jakó János képzett numizmatikusként közli a Bessenyei-ábrázolások történetét és a Bessenyei-érmek leírását. 25 érem ismertetését mutatja be, ami kétszerese az eddig leírtaknak. Megállapítja, hogy közülük 14-nek az alkotója Nyíregyházahoz kötődik, és ezek megrendelői a Bessenyei György Tanárképző Főiskola, a kisvárdai Bessenyei György Gimnázium, valamint a Bessenyei Kör és Társaság voltak.

Az értékes gyűjtésről eszünkbe jut, hogy milyen jó volna kiterjeszteni a regisztrációt a Bessenyeiről készült festményekre is. Egy ilyen birtokában talán könnyebb lenne nyomára bukkanni az utóbbi időben a Bessenyei György Gimnáziumból és a volt nyíregyházi Bessenyei Kollégiumból elkallódott Bessenyei-portréknak.

A kötetet végigolvasva Juhász Gyula sora jutott eszembe, amely szerint „A lélek hőmérője: a könyv.” Hatására úgy érzem, hogy kell a lelkünknek ez a könyv, amelynek tartalma, tudományos színvonala érték, különösen a Bessenyei Társaság számára. Szellemi közlekedést teremt Bessenyei György és Társaságunk között, jól szolgálja Bessenyei György kulturális örökségének az éltetését. Ajánlom tehát olvasásra, hiszen egy darab Bessenyei-értéket ölelhetünk általa magunkhoz.

Nemesi és polgári füzetek, 2. Szerk.: Kührner Éva, Nyíregyháza, 2019. 222 o.

Tajthy Péter

György-napi megemlékezés Paszabon

Tisztelt Emlékező Közösség!*

*Miltonod olvasni már el is kezdettem,
s tiszta magyarságán nagyon örvendeztem
Ha Milton felkelne százados sírjából,
s magyar nyelv áradta támadott torkából
Jelesben náladnál nem magyarázhatná,
s Anglus Poemáját csak így fordíthatná...*

Nagy tisztelettel köszöntöm mindannyiukat Paszabon, a református templomkertben, a Bessenyei család sírboltjánál, Bessenyei Sándor emléktáblájánál. Mindenekelőtt engedjék meg, hogy Paszab Község lakossága nevében megköszönjem, hogy ápolva a Bessenyei család emlékét Paszabra látogattak. Nem véletlenül idéztem a fent említett sorokat Fekete Jánostól, aki fő strázsamester Bessenyei Sándornak írta, ezt a verset miután elolvasta az Ő általa franciáról magyarra lefordított az angol Milton 1667-ben írt vallásos eposzát.

Bessenyei Sándor annak a Bessenyei Lászlónak a testvére, aki községünk nagy mecénása volt, és a jelenleg is látható síremlék építtetője. Bessenyei Sándor, aki szintén testőrként szolgált testvére, György mellett Mária Terézia udvarában, nagyon sokat tett Paszab községért. 1809-ben Paszabon, a Tisza mellett, a Kelinc nevű birtokon helyezték végső nyugalomra.

Bár őt nem vitte olyan magasra irodalmi tevékenysége, mint testvérét, Györgyöt, bár szerényebb utat járt be, mégis hozzánk közelebb álló az az út, melyet ő járt végig. Bercelen született, ugyanabban az udvarházban, melyet még ükapja, Boldizsár építtetett 1630 táján. Születési dátumát ugyan pontosan nem ismerjük, de sejtjük,

---

* A Bessenyei ünnepségen elmondta Tajthy Péter polgármester

hogy az 1740-es évek környékére tehető. Pályája hasonlóan indul, mint öccséé, Györgyé; Bécsbe kerül, ahol a magyar nemesi testőrség tagja lesz. Nincs egyedül, mert 1765-ben már három Bessenyei szolgálja királynőjét: Boldizsár, Sándor és György.

Nagy büszkeség nekünk, paszabiaknak, hogy községünk lakója Bécs lüktető légkörében, az udvari pompa fényében, nem csupán a nagyvilági csillogást fedezi fel, hanem felveszi műveltebb, idősebb társai életformáját. A falusi legény tanulásra adja a fejét, elsajátítja a német és a francia nyelvet, könyvtárat gyűjt. Szépirodalmi írásokkal kacérkodik. 1773-ban kapitányi ranggal átlép Leopold herceg dragonyos ezredébe. Előbb a bajor örökösödési háborúban vesz részt, majd 1788-tól a törökök elleni hadviselést küzdi végig. Közben a vitézi hadakozások közepette levelezésein át tartja a kapcsolatot korának magyar irodalmáráival. Levelet vált Csokonaival, Virág Benedekkel, Nagy Gáborral, Festetics Györggyel. Még mint testőr, szabadságos idejében többször vendégeskedik Radványban, ahol találkozik Teleki Józseffel, Kazinczy Ferencsel.

A csatazajok elülte után Paszabon, ősei birtokán telepedett meg 1793 körül, a ma ismert Kelinc nevű határrészben éli magányos napjait. Itt, e csendes zugban lát neki élete nagy művének a Milton 1667-ben írt műve fordításának.

A sírnál emlékezők

Kedves Egybegyűltekk!

Bessenyei Sándor így jellemezte Paszabon ősei birtokát: „egy bájos kis sziget a paszabi határban”

Sajnos ez a területet a 70-es években felszámolták, és lakóövezetté jelölték ki. Ez a sírbolt, amely mellett állunk a templomkertben, több Bessenyei-családtag lakhelyét foglalja magában. A régi iratok szerint itt nyugszik Sándor édesanyja, Julianna, András és Ábrahám.

Önkormányzatunk 1998. augusztus 20-án avathatta fel a Nemzeti Panteon Alapítvány támogatásával Bessenyei Sándor emléktábláját.

Tisztelt Emlékező Közösség!

Most engedjék, meg hogy még egyszer megköszönjem a mai megemlékezést, mely községünk meghatározó személyiségéről szól, arról az emberről, aki falusi legényből, testőr, kapitány és műfordító lett. Ez az ember ebből a faluból indult és a magasságokba úgy jutott, hogy soha nem felejtette el a falusi életet és az itt élő embereket.

Meggyőződésem, hogy az ő örököül hagyott szelleme jelen van akkor, amikor Paszabon a hagyományokat, a kultúrát, legyen az paszabi szöttek vagy gondozott műemlék épületeinket megbecsüljük és méltóan tovább adjuk gyermekeinknek, unokáinknak.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Hangsúlyos emlékek

(oral history)

Szikora András gondolatait lejegyezte Veszprémi Erzsébet

A hetvenes években valahogy szabadabb lett a légkör, lehetett beszélni, szakmai körökben pedig nyomban elkezdték firtatni, mi a szerepe a vidéki rádióknak. Ekkor Tömpe István, majd 1974-től Hárs István volt a rádió elnöke, akik nagyobb súlyt szántak a vidéki stúdióknak. Én ezt 1973-tól láttam közelről-belülről, akkor lettem hangtechnikus a Nyíregyházi Rádióban.

Ez volt a Magyar Rádió első vidéki stúdiója, 1952-ben hozták létre – komoly épületünk, múltunk volt, a változások is Nyíregyházán kezdődtek, például itt vettek fel először még egy hangtechnikus, azzal a nem titkolt céllal, hogy meg fog változni a műsorrend. Addig napi egy órát adtunk, aztán rengeteg variációban bővült az adásidő. Kereste a helyét a rádió, s az átalakulás nem egy év alatt zajlott le. Sok új ember is került ide, egészen fiatalok. A nyíregyházi főiskoláról, a debreceni egyetemről, Budapestről rövid idő leforgása alatt hat-nyolc riporter jött, akik megpróbáltak új műsorokat kitalálni. Samu András, a stúdió vezetője idedobta a gyepőt. Szabadon igényelhettem technikai eszközöket, mert az új műsorokról szóló ötletek nem abból álltak, hogy körbe üljük a stúdióasztalt, hanem elindultak a világba – de legalábbis a megyébe, sőt, Hajdú-Biharba is, mert akkor kétmegyes közös rádió volt. Előjáróban felidézek néhány olyan műsort, amivel kapcsolatban a technika megújítására is szükség volt.

1974-ben indult a nyírbélteki népzenei fesztivál, minden év júniusának első hétvégéjén 60–80 együttes, citerás, szólóénekes szerepelt a művelődési házban, a javából a Nyíregyházi Rádióban öszre-télre, vasárnapokra komoly műsorok készültek. Vagyis ezeket a produkciókat sorban fel kellett venni, a kollégák pedig interjúkat, portrébeszélgetéseket készítettek, amiből remek összeállítások kerekedtek. Ehhez mikrofonok kellettek, magnó, magnószalag, meg egy sor más. Indultam Pestre, vételeztem 10 mikrofont, hordozható stúdiomagnót és -keverőket. Mindenki csak csodálkozott a Bródy Sándor utcában, hogy minek! De támogatták, és még két ember; Szabó Miklós műszaki igazgató, meg Thálerné, a vidéki stúdiók technikai vezetője. Ők átlátták, hogy erre miért van szükség.

Kitalálták a nyíregyházi kollégák a városnapi műsorokat. Kiköltöztünk egy-egy városba, ahol valamilyen közösségi szintéren kialakítottuk az alkalmi stúdiót, jöttek-mentek a vendégek, és a helyszínen rögzítettük a beszélgetéseket. De tovább gazdagította a lehetőségeket, hogy szereztem URH-berendezést. Előtte már dolgoztam Petress Istvánnal ilyen berendezésről az Útközben című közlekedési műsorban, mikor letelepültek Nyíregyházára. Járt ide közvetítő kocsis is, nagyon jó viszonyban voltam a rajta dolgozókkal, nem véletlenül, merthogy ők azt hitték, hogy nekem az erkélyen terem az alma... Amiből az következik, hogy ha én mentem Pestre, hogy kellene egy hordozható URH-berendezés, akkor egy hónapon belül lett. Egy Pyle angol berendezést kaptam.

Ezeket úgy tervezték, hogy a rádió központi antennáihoz csatlakozhatott. De én a vízügytől egy 90 perces magnótekercsért szereztem 20 méter kábelt, meg egy olyan antennát, amit a községháza tetején ki tudtam dugni a cserepek között, ha arra volt szükség. Így az adott településen kialakított alkalmi stúdióban be tudtam fogni a kocsiból, a település más részéből bejelentkező munkatársunkat. Például beszélgettek a vendégek Kisvárdán, a bázison arról, hogy nincs bolt a lakótelepen, és kapcsoltuk a lakótelepet. Ez olyan nagy szenzáció volt, hogy a negyedik-ötödik ilyen adásnál ideküldték Szolnokról, Győrből az ottani másodtechnikust, hogy tanuljon. Ez olyan 1975–1976 táján történt.

Vagy például a zenei szerkesztő kitalálta, hogy a megye zeneiskoláit látogassuk végig! A művésztanárok és növendékeik muzsikáltak, és készültek hozzá az interjúk. Ehhez megint komoly technikát kellett összegyűjteni, hogy zenei felvételeket tudjunk készíteni.

A stúdióban 1975-től kezdődtek meg a zenei felvételek. Olyan nyíregyházi együttesekkel, akik akkor láttak először stúdiót. Fél 7-ig tartott az adás, fél 7-re bejött az együttes, aztán éjfélre felbomlott a zenekar! Mert „rosszul fogtad a g-t” – akkor hallották magukat először kívülről. Azért két-három éjszaka alatt elkészült néhány szám. A zenei felvételek gyakorolták a legnagyobb hatást a műszaki fejlesztésre. 1974-től ott voltunk minden színházi bemutatón! Nyíregyházán akkor még nem volt színház, de a debreceni Csokonai Színházban a főpróbára kivonultunk, bemikrofonoztam a színpadot, és részleteket vettünk fel – azt, amit a mellettem ülő rendező mondott. A másfél-kétórás előadásból 35-40 percet, bár előfordult olyan is, hogy az egészset, mert kellett a Kossuth Rádióknak is. A színpadot bemikrofonozni megint egy tanulási folyamat volt, mert nem lehetett úgy felrakni a mikrofonokat, hogy erdő legyen a színpad szélén. Fontos volt, hogy ne látszódjon, vagy legalább ne legyen zavaró és működjön.

Mindennek abból a szempontból van jelentősége, hogy mire eljutunk a Hangsúlyhoz, addigra komoly technikai háttér és tapasztalat halmozódott fel.

Az itteni kollegák – főleg Ágoston István, Barkóczi János, Horváth S. János, Plaveczi János, Podráczky Zsuzsa, Rózsavölgyi Erzsébet – olyan viszonyba kerültek a város értelmiségével, a főiskola tanáraival, művészekkel, hogy azok rendszeresen bejártak hozzájuk. Ötletek keringtek, amiből például a Cselédsors című műsor lett, amit Ágoston csinált, melyben régi szabolcsi nagybirtokok központjait látogattuk végig Hársfalvi Péterrel, Németh Péterrel, Erdész Sándorral. Rendszeres látogató volt Huszár István, Páll Gyula, Veress József, Farkas József, Tóth László. Állandó jelleggel bejárt Burget Lajos, a GNZ-nek nevezett Gesztei Nagy Zoltán, akik újságírók voltak, de a harmincas évek hírlapírói mentalitásával. Csokornyakkendő, hóna alatt egy verses kötet GNZ-nek... Ilyen volt Kósa Ferenc filmrendező, noha már nem Nyíregyházán élt, de rendszeresen ellátogatott a stúdióba. Egy sor orvos is: Baráz Sándor, Noviczky Miklós, a híres kézsebész, Pintér Nándor ideggyógyász, festő és a felesége Gönczi Ágnes, Fazekas Árpád gyermekorvos, elhivatott helytörténész. Rendszeres vendég volt Margócsy József, és csak utalok a rádióműsorára és az abból született könyvekre az „Utcák, terek, emléktáblák”-ra.

Ilyen volt a gyógyszerész Burik János is. Vele egy szenzációs dolgot csináltunk! Azt találta ki, hogy minden héten más egészségügyi témáról kellene tájékoztatót adni az embereknek. Fertőző betegségek, magas

---

vérnyomás, cukorbetegség – mindegyiket más-más gyógyszerész írta és olvasta fel a stúdióban. Volt két szenzációs kollégám még a GELKA-ból: Tóth Attila és Boruzs Gábor, akik csináltak – hetvenes évek! – egy olyan magnót, hogy telefoncsörgésre indult a lejátszás. A stúdióban felolvasott előadást rájátszottam egymás után vagy tízszer egy kazetta-oldalra, és aki felhívta a Burik-patika telefonszámát, meghallgathatta a felvilágosító szöveget, mondjuk egy héten át bármikor. Egyszerre csak egy ember természetesen, ez volt a korlátja, a következő héten új témával folytatódott. Samu az áldását adta, rendben van, csináljátok, a kutya nem adott érte egy vasat se – a gyógyszerészek is ingyen dolgoztak. Ebből nőtte ki magát aztán az, hogy a Nyíregyházi Rádió műsorában is megjelent az egészségügyi felvilágosító előadás – akkor már szakorvosokkal. Egy olyan szellemi műhely alakult ki, ahol tulajdonképpen nem számított semmi: hát miért ne csinálnánk meg bármit, ami eszünkbe jutott?!

Eljutottunk Ratkóig. Mert ilyen volt Ratkó József, sőt a legilyenebb. Barkóczi Jani volt, a nagy barátja – akit én nagyon-nagyon szerettem –, Barkóczi kijárt hozzá Kállóba is, meg Tiszadobra, ahol éppen Jóska volt, és sorozatban gyártották a jobbnál-jobb beszélgetéseket, műsorokat a megyéről. Olyan témákat is érintve, ami egyébként politikailag érzékeny volt, mint például a szegénység. A párthatározatok ellenében Jóska képes volt gyönyörű magyarsággal, irodalmi nyelven úgy beszélni ezekről, hogy csak a hülye nem értette! Barkóczinak fennmaradt egy csomó beszélgetése. Miután Jani elkerült tőlünk, Ágoston Pista volt, aki ugyanúgy összhangot talált Ratkóval. Jóska nagyon élvezte, ha szabadon beszélhetett, mesélhetett a gyerekkoráról, vagy arról, ami épp foglalkoztatja, vagy ami nem tetszik neki. Nagyon termékeny időszaka volt, ontotta a csodálatos verseket. (Jóval a Hangsúly előtt vagyunk még.) Ha volt három új verse, akkor bejött és felolvasta. Tucatszámra vannak Ratkó-versek, olyanok, amelyek nálunk hangoztak el először, még nyomtatás előtt, saját hangján. Például egyszer azzal jött be, hogy őt nagyon bántja egy verssor. Évek óta küszködik azzal, hogy abból verset csináljon, és most meglett. Megírta egy esszében, hogy hogyan született ez a vers. Úgy rémlik, ez a sor így hangozott: „nyár múlt fél perccel, már esik”. Sok olyan ismerőse volt, akik költők-írók próbáltak lenni, igyekezett őket bemutatni a rádióban. Magyar Jóska volt az egyik jelentős tanítványa, de Mester Attila, Ószabó István is köthető hozzá. Behozta az írásaikat a műsorba.

Ratkó akkor már egy intézmény volt. Ami nem csak abból állt, hogy ő volt a „KÖLTŐ”, hanem felvállalta a környezetében élők gondját, baját. Dühöngött, aztán levelezett a pártbizottsággal, a megyei tanáccsal. Megpróbált mindenkinek segíteni, és egyre kevesebbet írt. Akkor már el volt könyvelve ellenzékinek, a Lezsák-féle mozgalomhoz tartozott. Kevesen tudták, de Ratkó ekkor már járta a vidéket, egyetemeket, klubokat. Véletlenül bontakozott ki előttem működésének ez a része. 1974-ben vettem egy Skodát, és amíg nem lett meg a jogosítványom, ott állt a stúdió udvarán, kb. egy hónapig. Ekkoriban történt, hogy bejött egy délután Jóska, rettenetesen dühös volt, mert aki vitte volna, annak valami gondja lett, és nem tudott elindulni a debreceni egyetemre egy klub-előadást megtartani. Megkérdezte, hogy kié az a kék autó az udvaron. Az enyém. Tudsz vezetni? Tudok, de nincs jogosítványom. Akkor kerítsünk egy sofőrt! Igaz Jóska barátomnak az öccsét, Gyurkát elkaptuk, és mentünk Debrecenbe hárman. Gyurka vezetett, enyém volt a kocsis, Jóskának meg dolga volt.

Várta vagy 10–15 fiatal, akiket a kultúros össze tudott rántani, egyszer csak valaki kiment és visszajött vagy 50 emberrel! Éjfélkor be kellett fejezni, a fele elment, de a másik felével még folytattuk máshol a kollégiumban hajnali 3-ig. Aztán ott aludtunk úgy, hogy egy-egy könyv volt a fejünk alatt. Mindig néhány verssel kezdte, tele ellenzéki, lázító gondolatokkal... aztán a rendszerről, az elnyomásról, a szegénységről, a politikáról beszélt. De akkor ezt még nem kötötte a párthoz. Egyszerűen csak leírta az életünket, a jelenségeket. Ez a hetvenes évek közepe. Nem állandóan jártam vele, de három év alatt vagy öt helyszínre elkísértem, mindig főiskolákra. Ilyeneket csinált!

Meg olyanokat, amiről fogalmam sincs, hogy hogyan hozta össze, mint az a „híres” japán eset. Egyszer azzal jött be Jóska, hogy a jövő héten a kótaji „cigány együttes” meg egy japán hangmérnök jönne ide a rádióba zenei felvételt készíteni. Kell hozzá valami segítség? Nem, ők mindent rendeznek, csak a zenei stúdió kell. Aztán bejött Jóskával egy csepp japán ember két diplomatafényképpel. Megjött a kótaji „cigány együttes”, a japán feltette a két diplomatafényképét a zongorára, leült, és azt mondta, hogy muzsikáljanak. Rázendítettek, voltak vagy öten. Énekeltek egyet, mikor látta a kolléga, hogy miről van szó, kinyitotta a táskáit. Az egyikben volt egy keverő, a másikban – 1972-ben! – egy számítógép. Kitétt vagy két mikrofont kis állványon, és azt mondta, hogy tessék! Ezek elénekeltek

---

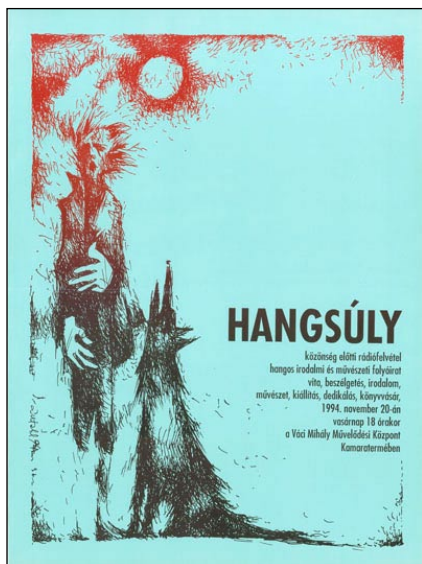
három számot, bezárta a táskáit, köszönt és elment. Kérdeztem Jóskát, hogy aztán mi lesz ebből. Ő nem tudja, ő csak segített abban, amit kértek tőle. Eltelt egy fél év, és Ratkó jött egy hanglemezzel. Valami csoda volt! Mint kiderült, emberünk körbejárta Magyarországot, felvett vagy 10–12 cigány együttest, és Japánban kiadták hanglemezen. Vagy például egy délelőtt beállított hozzám egy rendkívül dekoratív, húsz év körüli szőke csajjal: „Bandi, ő Ferencz Éva, népdalénekes, szeretném, ha rögzítenél vele néhány felvételt”. „Hát, mondom, tessék, épp van egy kis időnk.” Országos hírvénekes lett a lány, Kecskeméten volt segédszínész, és valami csodásat produkált. De hogy honnan szedte fel? Utóbb derült ki, hogy Jóska beletartozott a Hetek elnevezésű írócsoportba, benne volt Buda Ferenc is, aki Kecskeméten élt. S valahogy így keveredhetett ez ki.

Eltelt vagy 5-6 év, amikor még több műsoridő lett, és megint jött egy új újságíró generáció. Nagyrészt a főiskoláról. Csak kettőt emelek ki, Pálfi Balázst és Antall Istvánt. Először egy egész napos műsor alkalmával találkoztam velük, a tanárképzőre költöztünk ki, a FÖHE-re. A nagyelőadó mellett, a folyosóra pakoltam ki, onnan jelentkeztek be a kollégák. Volt két ember, az egyik elől rohant mindig görkorcsolyával, a másik pedig szépen komótosan gurult utána. Oda-vissza, egész nap. Ez Antall volt, meg Pálfi. Eltelt fél év, mikor kiderült, hogy a rádióhoz kerülnek. Rajztanár-képzőművész végzettséget szerzett Antall, nagyon jól rajzolt, festett, a rádióban pedig hamar az irodalommal kezdett foglalkozni, és természetesen összebarátkoztak Ratkóval.

Ratkót ekkoriban már főleg a megyei irodalmi folyóirat lehetőségei foglalkoztatták, és nagyon komoly harcot folytatott a megyével, a pártbizottsággal, meg a várossal, mert nem akartak neki lapindítási engedélyt és pénzt adni. A helyi irodalmi folyóirat szükségessége önmagában is vita tárgya volt, de akkorra már annyira el volt könyvelve ellenzékinek, hogy azt se akarták, hogy ő lapot indíthasson. Például amikor Ratkó bejött, tíz perc múlva ott volt két ember a rendőrségtől, mert volt valaki a stúdióban, aki jelentett. Megtörtént, hogy azt akarta ez a kolléga, a hangot adjam már be a zenei stúdióba, mert onnan akarják hallgatni, hogy Ratkó mit mond a szomszédos prózáiban. Szóltam Samunak, hogy csak akkor teszem meg, ha ő is ezt akarja. Samu András stúdióvezető lejött és a szó legszorosabb értelmében kizavarta a rendőrség emberét, hogy ide csak akkor jöjjön, ha papírt hoz arról, hogy akar valamit. Itt nem nyomozhat az ő munkatársai után.

Nem tudom, kinek az ötlete volt, hogyan formálódott az ötlet, de egyszer csak megfogalmazódott, hogy akkor csináljanak hangos folyóiratot. Ratkó nagy lehetőséget látott a rádióban. Nem volt előzmény nélküli egy ilyen nagy műsornak a szerkesztése, az elmondottak mellett akkor már, mint szerkesztő, Ratkó túl volt két szilveszteri műsoron, már átlátta, hogyan lehet egy ilyen nagy műsört elkészíteni. Egymásra találtak Antall Pistával, és elkezdték tervezgetni ennek a megvalósítását.

Nagyon jól emlékszem, áthívtak a Sas kocsmába, ami rádiós törzshelynek számított, hiszen akkor még ott meleg ételt is lehetett kapni. Előadták, hogy ők mit szeretnének, a kérdés pedig az volt, technikailag mit tudok én, vagy a rádió hozzátenni. Lassan kezdtünk egy húron pendülni, hogy végül is ezt meg lehet csinálni. Alkalmas helyszín kellett hozzá és némi segítség. A művelődési központ munkatársai is beszálltak, ők mikrofonoztak, sokszor kellett átpakolni, egyedül ezt nem lehetett csinálni.

Antall mindent csinált. Plakátokat tervezett, hírverést szervezett, minden aprómunkát és komoly dolgot is. Ő volt a mindenes. Rettenetesen nehéz volt vele együtt dolgozni. Egyrészt adódott a személyiségéből, hebrencs volt, majd meglesz, meglesz... És gyakran átsaptak a feje fölött a hullámok, mert egyszerre foglalkozott 4-5 résszel és semmiben nem hozott döntést, hogy majd úgyis kialakul. De nem feltétlen alakult ki mindig minden.

Szombatoként volt a felvétel, csütörtökön beavattak, hogy mire kell számítani. Végül is megértették, hogy csak úgy lehet felvételt készíteni, ha tudom, mire készüljek. Aztán mégis sokszor találtam magam váratlan helyzetben, amihez igazodni kellett. Nem mindegy, hogy van egy asztali beszélgetése Ratkónak egy költővel, íróval, aztán jön egy színész, aki a másik sarokból verset mond, vagy mivel a Délibáb nem ért át Debrecenből, Antall bejelenti, hogy következik a tanárképző kórusa Fehér Ottó vezényletével, és akkor begyalogol nekem 30 ember! Fogalmam nem

volt, hogy Fehér Ottóék mit fognak énekelni, mikor én újra, hegedűkre számítottam. A legkritikábban adódott, hogy délután próbáljunk. Kiharcoltam, hogy kérek az első számból 2 percet. Antall Pista, jelentsd be a közönségnek, hogy ez egy munkafolyamat, ez ilyen. Elkézdtek énekelni, beállítottam a keverőt, aztán beleszóltam, hogy köszönöm, rendben! Mehet! Véteknek tartotta a rendező, hogy lehet abba beleszólni! Mert, hogy úgy döntöttek, lesz egy rendezője is a műsornak; Nagy András László, a színház főrendezője. Ő színpadban gondolkodott és járatlan volt a rádiós logikában. Mikor már tudható volt a Hangsúly, fogta magát és beült a technikába, hogy kitanulja, és azt a következtetést vonta le, hogy majd ott is így fog működni a dolog. Ebből olyan vitáink lettek, hogy ha például tévesztett a színész valamit, ő azt várta, hogy ugyanúgy végszavazva vágunk, mint bent a stúdióban. Holott egy helyszínen nem tudok „takkra” vágni, mert nincs kulissza. Ott meg kell ismételni egy egységet, attól a gondolattól, ahova kapcsolódik. Rettenetesen rosszul esett neki, hogy én itt ezt nem tudom produkálni. Végül is el lehetett neki magyarázni, de a konfliktus abból kerekedett, hogy csak kapizsgálta a rádiózást. Ő nem csinált rádiójátékot nálunk, azt más csinálta Pestről.

Gyakran a színészek szombat délután kapták meg a szöveget, este el kellett mondaniuk a verset, nem volt próba. Megesett, hogy valaki teljesen rosszul interpretálta az adott szöveget. Ratkó volt annyira rádiós műsorkészítő, hogy nem minősítette az előadót, hanem szólt a színésznek, hogy legyen kedves maradjon még, mert ha vége, újravesszük. Miután a

Nagy András László, Ratkó József és Antall István

---

közönség távozott, azon a helyszínen, abban az atmoszférában, s bár kicsit sterilebb lett a felvétel, de addig megbeszélték, hogyan hangzik jól a mű. Próza esetében, ha a színész nem vette észre, hogy hibázott, szólt Jóska, és megmondta azt is, hogy honnan kéri ismételni; a színészekkel pedig megbeszéltük előre, hogy nyugodtan megállhatnak, ismételhetnek, ha maguk érzik szükségét a javításnak. Mert ez egy rádiófelvétel, a közönség ezt tudomásul fogja venni. S Ratkó volt az, akire számítani lehetett. Simán megcsinálta, hogy éppen beszélgetett valakivel, aki költőként, íróként nem valami harsány személyiség volt, és akkor Ratkó viccesen szólt, hogy de akkor mondd már el úgy, hogy mindenki hallja! Vagy egyszerűen kiszólt a szerepéből hozzám, hogy jó lesz így, elég lesz? Jelezttem, hogy elég, vagy integettem, hogy hangosabban, mert nincs elég jel, nem lehet hallani azt a szerencsétlent. A közönség viszont nagyon élvezte!

Ami a közönséget illeti, mindig volt 100–120 néző. Két gimnáziumból – a Kölcseyből meg a Zrínyiből – 1-1 osztály rendszeresen jött a tanárával. A főiskoláról is egyre többen, hogy aztán már nem lehetett beférni, a folyosón is ültek. Volt, hogy a színész nem tudott bejönni a tömegtől. Minden alkalommal meg kellett kérni őket, hogy technikai okokból próbáljunk meg nem beletapsolni a produkciókba. Hagyják lecsengeni az utolsó zeneszámot és utána kitörhet a taps. Különben nem lehet megvágni. Ugyanis az a 40 perc, ami adásba került, az nagyon kevés ám! Egy produkcióval kevesebb fért volna be, ha mindig van taps. Úgyhogy néha Antall levette a tapsot az adásba kerülő összeállításból, ha a nézők köhögés nélkül kibírtak egy verset, tiszta volt a felvétel. Nekem ezzel vitám volt, hiba volt, hogy az egyik végén volt taps, a másikon meg nem. Megtört a hangulata.

Óriási vita volt kezdettől, hogy tulajdonképpen mit akarnak. Mindenkinek megvolt a saját érdeke, szempontja. Antall Pistának az, hogy a sok szereplőt időben mozgatni, szervezni tudja. Ratkónak koncepciója volt, hogy mihez mi kapcsolódik, hogyan kellene haladni. Nagy András László pedig színpadban, jelenetben gondolkodott, ő kezdettől amellet kardoskodott, hogy a művelődési központ színháztermében készüljön a Hangsúly; Ratkó is, Antall is fent üljön, a színpadon mozogjanak a szereplők, a közönség pedig a nézőtérén üljön. De hát vagy színház, vagy nem színház. Ez mindenképpen egy kamaratermi előadás volt, ahol zsúfolva voltunk. Egyik oldalon volt három asztal: egy Nagy András Lászlónak,

Ratkónak, Antallnak, nekem kettő, és mellette székek, amin a berendézéseim voltak, és a közönség mögöttünk, meg a falnál, meg összevissza, ahol lehetett, és elől volt egy szobányi szabad tér. De ez azt jelentette, hogy ott volt velünk mindenki. Egészen más légkör volt, mintha a 17. sorban ül valaki. Ebből az adódott, hogy Ratkó itt beszélt valakivel – mert a helyszínen ő készített interjúkat –, utána amoda állt egy színész, aztán következett egy együttes, meg jött még három színész... Olyan kavalkád alakult ki, hogy nekem vérre menő harcot kellett folytatnom azért, hogy legyen forgatókönyv. Tíz mikrofonnal tudtam gazdálkodni. Nagy András Lászlónak, Antallnak kellett mikrofon. Ratkónak és a vendégének kellett, plusz még egy, mert olykor 2-3 vendéggel beszélgetett. Minimum kettő kellett a színészeknek, és legalább hármat fel kellett tennem a zenének. És tartalékban is kellett mellettem lennie, ha egy bedöglük... Feszített volt, és döcögve bár, de végül megértésre lehetett jutni. Mindig Nagy András Lászlóval volt harc. Szenzációs színházi rendező volt, én is láttam nagyon jó darabjait, de a rádiós munkát akkor tanulta, s automatikusan hozta be a színházi rutinját.

A kritikák viszont visszatükrözték ezeket a dilemmákat: „miért nem nagyobb közönség előtt, ez kevés”. „Miért nem színpadon?” Nem volt ennek értelme, mert akik eljöttek – és egyre többen jöttek – ők nagyon élvezték. Már csak azért is, mert sokkal több minden hangzott el a helyszínen, mint amiből műsor lett. Művészileg, politikailag sokkal több volt a kamarateremben! Egyrészt a hangulata miatt, másrészt mert sok minden nem mehetett az éterbe.

A szalagtekercs másfél órás volt, és nekem csak egy mobil stúdiómag-nóm volt a rögzítésre. Ha lejárt egy tekercs, másfél óránként szünetet kellett elrendelni. Általában két, két és fél tekercset használtunk el egy este, a négy órányi anyagból két adás került ki, kétszer 40 perc. Rengeteg minden elveszett. Vagy hosszú

Antall István

Szikora András

akart. Végre mikrofont kapott és belemondta. Azt is, ami nem jelenhetett meg. Bizonyos öncenzúra lépett közbe. Óriási viták voltak, hogy benne maradhat-e, vagy nem. Általában Ratkó döntött, akármennyire szerette is volna, azt mondta, nem hajlandó kockára tenni az egész műsornak a létét. Itt meg kell említeni Samu Bandit a stúdióvezetőt, aki felvállalta ezt az egészet. Belement, hogy legyen ilyen – már ez is merészség volt. Utána pedig tartotta a hátát a többiekért mindig. Időnként hívták a pártbizottságra, nem osztotta meg a társasággal, hogy miért. Mi nagyon jó viszonyban voltunk, úgyhogy kérdezgettem, amikor megjött, de soha nem mesélte el, hogy letolták, vagy fegyelmezték, mindig azt válaszolta: oh, megbeszéltük.

A Hangsúly szignálja a Dire Straits együttes Magánnyomozás című számának részletéből készült. A zeneszámot én mutattam meg Antall Pistának, de jóval korábban, a műsor ötlete akkor még sehol se volt. A szignált a pesti stúdióban készítette el, pesti bemondóval mondatta fel. Végül is 43 adás készült el. Én olyan 30-35-ben működtem közre. Volt, hogy közvetítő kocsi jött. Mikor már a végét járta a műsor – ugyanis, akik elkezdték, elszivárogtak a városból, Pesten készültek a felvételek. De amikor elkezdték ezt a közönség előtti rádiófelvételt, a műsort a kamara-térben, ez újdonság volt! Ez a fiataloknál bejött. Nem beszélve arról, hogy micsoda nevek sorakoztak itt fel.

Meg kell még említenem Görömbei András irodalomtörténészt, mint az alkotói csapat tagját, de nem véletlen, hogy elfelejtettem... Ő Debrecenben élt, tagja volt a lakitelki társaságnak, XX. századi magyar és határon túli irodalommal foglalkozott. Ratkó bevonta elejétől a szerkesztésbe, de inkább csak névleg. Kelltek a kapcsolatai, a támogatása, meg

---

a véleménye, de igazából nem vett részt ebben. Jóska mindig azt mondta, hogy ők tökéletesen együtt gondolkodnak, együttműködnek, adja a névét, de rábizza Jóskára. Ő is egy ilyen ellenzéki pali volt, az évek alatt vagy kétszer volt ott akár a szerkesztésnél, az értekezleteken, akár a felvételeken.

Ratkónak és Görömbeinek hatalmas kapcsolatrendszere volt. Írók, költők, festők, szobrászok, zenészek, akik eljöttek ezekre a felvételekre, vagy anyagokat adtak bele – szinte egy baráti kör volt, de sokkal több annál. Nem lehetett őket máshol látni-hallani, csak nálunk. Nem volt olyan fórum Nyíregyházán, sőt a fővárosban se nagyon, hogy megjelenjenek. Rengetegen felismerték, hogy itt találkozni lehet. Choli Daróczi József, G. Nagy Ilián, Buda Ferenc, Bella István, Csengey Dénes, Nagy Gáspár, Serfőző Simon, Zalán Tibor, Osztójkán Béla, Nemes Nagy Ágnes, Kósa Ferenc, Szécsi Margit. Volt, aki nem vett részt személyesen, csak a verseit, műveit küldte, pl. Garai Gábor, Fekete Gyula, Csóri Sándor, Kunszabó Ferenc. Még fiatal volt, új volt az építészetben Makovecz Imre.

Határon túlról, Kárpátaljáról volt Balla D. Károly, Vári Fábrián László. Erdélyből Kányádi Sándor, Magyar Lajos. Ilyen volt Grendel Lajos a Délvidékről, Szerbiából. Anyagot küldött Határ Győző, Tűz Tamás Párizsból – sőt, a Párizsi Magyar Műhelyben tömörült csoport is küldött verseket. Nem teljes névsor, de rájuk emlékszem.

Az írókról, költőkről el kell mondani, hogy volt országos kitekintés, de elsődleges cél, a szabolcs-szatmári és a Hajdú megyei fiatal tehetségek felmutatása volt. És akkor persze a régebbiek is előkerültek: Váci Mihály, Czine Mihály... Czine volt személyesen is és felolvasott valamit. Volt egy Magyar József nevű fiatalember – 40 kiló vasággal – nagyon-nagyon szépeket írt. Elhangzottak írásai Speidl Zoltánnak, ő újságíró volt a Keletnél, novellákat, drámát írt. Egy fiatal nyíregyházi költő: Zajác D. Zoltán, az volt a mániája, hogy nem adott címet a verseinek, hanem számozva voltak. Akik már híresebbek voltak, Ószabó István, Kurucz Gyula Pesten élt, Jánosi Zoltán már a főiskolán tanított. Megszólalt Kulcsár Attila építész. Volt egy egészen fiatalember, nem tudom hova lett: Teski Tibor, szenzációs dolgokat írt. A színháznak lett végül dramaturgja Kolin Péter, szindarabjaiból hangoztak el részletek. Volt egy másik nagyon fiatal, aki később híres zenész lett, Bódi Lacika. Elsős-másodikos gimnazista lehetett Kisvárdán, amikor Pápán volt a diák költők-írók tábora,

---

találkozója, és ott ért el olyan sikereket, hogy Ratkóék rögtön behozták a verseivel. Ez a névsor vonzotta a közönséget, és nemcsak a verseik hangzottak el, hanem beszélgetések is.

És akkor jöttek a színészek, az 1981-ben megalakult nyíregyházi színtársulattól, meg a debreceni Csokonaiból is sokan. Sziki Károly, Varjú Olga, Csikos Sándor, Berki Antal, Holl István, Szigeti András, Jancsó Sarolta, Bárány Frigyes, Hetey László, Szabó Tünde, Vitay András, Hartmann Tünde, Juhász György, Lakatos István. Tehát ők azok a színészek, akik délután 3-kor megkapták a szöveget és 5-kor lökték fel. Volt, aki tévedett, akkor újra vettük, de nagyon élvezték ők is, az nem kérdés.

A zenei részeknek is sikere volt, azt is élvezte a közönség, a helyszíni hangpróbákkal együtt. Szabó Dénes még a 4-es iskolával – még nem volt Cantemus –, a főiskola kórusát, a rendszeresen szereplő Délibábót már említettem, az ő énekesük volt, de szólóban is többször közreműködött Szabó Viola. Minden felvétel alkalmával itt volt, akkor is, ha nem szerepelt, Dinnyés József. Rendszeresen kapott előre verseket Ratkóéktól, és megzenésítve adta elő gitárral. Nagy Sándor, akkor ismeretlen fiatalember csodálatosan énekelt. Ördög Mária népdalokat énekelt, őt is Ratkó hozta. Én nem tudom, hogy kerültek a műsorba ezek a népdalok, talán úgy, hogy valaki olyannal beszélgettek, akinek a gyűjtéséből válogatták. Járt nálunk a Kalyi Jag, nagyecsed-i cigány együttes. Nagyon jó kapcsolatba kerültünk velük, Varga Guszti volt a vezetőjük. És megfordultak a zeneiskola művésztanárai is. Én nagyon szerettem Mester Attilát. Nagy barátja volt Ratkónak, és olyan szép magyar nyelven írt, olyan csodálatosan, mint Ratkó, fiatalon meghalt. Ő hegedűs volt a Mester zenekarban, népzenei dolgoztak fel, a Mester-családból hárman voltak benne. Szólóban is fellépett: énekelt is, és a verseivel is.

Már szervezték az első adást, amikor Ratkónak eszébe jutott, hogy neki van egy készülődő drámája István királyról, akkor még nem volt címe. Úgy tudom, hogy ebből először az István imáját írta meg, ami a fiához, Imre herceghez szól. Meglehet, nem is komplett drámában gondolkodott, hanem akkor halt meg a Ratkó kisfia, István imájában írta meg a fájdalmat. Később bontogatta ki, de nekünk akkor úgy adta elő, hogy már megvan. Akkor azt tervezték, hogy havonta egy-egy jelenet része lesz a műsornak. A színészek utcai ruhában, színpadkép nélkül előadják, mint egy rádiójátékot. Ebből lett az a komplett dráma, a „Segítsd a királyt”, amit a színházban

Nagy András László rendezett és hatalmas siker lett, méltatlanul elfelejtették szerintem.

Ratkó 5-6 adásba adott belőle. Pénteken úgy volt, hogy szombat délelőttre hozza, és Nagy András László kioszthatja a szöveget. Aztán bejött 10 órakor és egy sor se volt! Volt jó nagy cirkusz, veszekeedés. Samunak pedig volt egy komoly kikötése. Mivel Ratkónak volt egy másik sorozata is a rádióban, a „40 év, 40 vers”, Samu azt mondta, hogy ha egy részt is el kell hagyni az Istvánból, mert épp olyanja van, akkor Samu befejeztesse a 40

Nagy András László

évet. Hisz, ha egy adásban bejelentettük, hogy jön ekkor meg ekkor a következő rész, akkor annak el kell hangozni! És ez kötötte Ratkót. Átélttem, hogy 10 órakor nem volt semmije, de bezárkózott Antall szobájába, vagy átment a Sasba, és 3-kor ki lehetett osztani a szerepeket. Egyébként mikor ilyen szituáció volt, a fejére bökött, értsétek meg, itt van! Akkor megkapta, hogy a színésznek nem mondhatjuk, hogy szavalja el, ami a te fejedben van! De tényleg készen lehetett a fejében, mert villámgyorsan összehozott egy jelenetet, amin utána nem kellett változtatni. Egyébként rettenetes szerencséje volt a Hangsúlynak, hogy ez a dráma működött. Hozzáértők szerint valami olyan született ott, előttünk, ami ritkán adatik meg az irodalomtörténetben. Hogy kihúzzák a szöveget az írógépből, odaadják a színésznek és egy óra múlva közönség előtt, meg szalagon van, s pár hónap múlva szinte ugyanaz a Móricz Zsigmond Színházban.

Akik irodalommal foglalkoztak, azoknak egy része nagyon várta a Hangsúlyt, mert Antall Pista azért elég nagy reklámot szervezett neki. Plakátok voltak, meghívók készültek. Be volt harangozva a képzőművészeti kiállítás a művelődési házban, amit a műsor részeként nyitottak

---

meg. Fel volt ez úgy építve, hogy első perctől várták, de voltak, akik eleve fanyalogtak. Mikor beindultak a felvételek, és a műsorok is mentek, akkor kiderült, hogy ehhez mindenki ért, mint a focihoz. És rendre azzal jöttek, hogyan kellene másképpen. Kevesen voltak, akik a gyermekbetegségekkel együtt is elfogadóak voltak. Ilyen volt például Burget Lajos, GNZ, Tóth Laci bácsi, aki akkor a Pedagógiai Műhelyt szerkesztette. Jókat írt róla Lányi Botond a Kelet-Magyarországban. Nem mondható ez el Pál Gézáról, ő eleve hibás dolognak tartotta, meg se szabad engedni – így beszélt róla. Baraksó Erzszi a kulturális rovatban meg-megdicsérte, de mindig odaszúrt valami miatt. Furcsa szerepe volt az indítástól kezdve Vida Jánosnak, aki a művelődési központ igazgatója volt. Kijelölt feladatul kapta, hogy támogassa, biztosítson helyet. Kis huzavona után némi pénzt is bele kellett tennie a művelődési központnak, mert ez úgy hangzott, hogy a Magyar Rádió és a Váci Mihály Művelődési Központ közös hangos folyóirata. Az első időkben a rádió nagyon minimális honoráriumot tudott adni a színészeknek. A szerkesztőknek egyáltalán nem tudott, csak Ratkó mint riporter kapott valamicskét. A költségeket Vidának kellett állnia a költségvetéséből, de itt-ott keresztbe is tett, fenntartásai voltak a pártbizottságon, meg a megyénél. Nem volt lelkes, és a felelőssége is megvolt. Végül is sikerült a finanszírozásról megállapodni, és kaptak a szereplők honoráriumot, ami azért kijárt, mert nem volt tartható sokáig, hogy a műsor vendégeit mi szállásoltuk el – én személy szerint Balla D. Károlyt, mert épp úgy alakult –, ugyanis nem volt szállodára, úti-költségre Budapestről, Kárpátaljáról, Erdélyből. Megtörtént, hogy Ratkó berohant: most hallotta, hogy az erdélyi Magyar Lajos a gyerekét hozza a debreceni klinikára, akkor műsorváltozás lesz, mert ezt az író nekünk el kell kapnunk! Így sakkoztak szerencsétlen szerkesztők.

Jöttek mindenfélével: miért nem a nagy színpadon? Miért akar Ratkó minden adásban felfedezni egy új tehetséget? Hol vannak a nyíregyházi, szabolcsi költők benne? Kevés! Sok benne a szabolcsi költő, nem ütik meg a mércét! El kellene döntení, hogy ez valami előadás, vagy rádiójáték, vagy valami heppening, vagy mi. Nem beszélve, hogy voltak, akik politikailag teljesen elhibázottnak és betiltandónak tartották az egészet. Ennek egyik szószólója Ekler György, az agitprop osztály vezetője volt. Viszont nagy támogatója volt Kiss Gábor, a pártiskola igazgatója. Az első titkár, Varga Gyula meg azt mondta, hogy igen, csinálni kell.

Az előnyünk az volt abban a rendszerben, hogy míg a Kelet-Magyarország a megyei pártbizottság újságja volt, a Nyíregyházi Stúdió a Magyar Rádió részeként nem tartozott a megyei pártbizottság hatáskörébe, felügyelete alá. Ha Ekleréknek valami nem tetszett, akkor szólhattak Samunak, de nem utasíthatták, csak helyteleníthettek, véleményt mondhattak. Azért keresztbe tehettek úgy, hogy feljelentették a Magyar Rádiónál, hogy ez meg ez hangzott el. Mire ez körbement, már a következő adásnál jártunk. De többször feljelentették a Hangsúlyt. Akkor Pásztor László volt a Magyar Rádiónál a vidéki szerkesztőségek vezetője. Nem sokat törődött a vidéki stúdiókkal, pártalapon került a helyére, de mindenki azt mondta, hogy jó ember, és nem is volt vele semmi bajunk. Amikor feljelentették a Hangsúlyt, Pásztor villámgyorsan Nyíregyházán volt. Mit csináltak ti itt? – így állított be. Elbeszélgetett a szerkesztőkkel, és úgy döntött, hogy az addig elkészült adásokat – 8-10 lehetett – kéri szalagon. Samuéknak volt esze, nem a helyszíni felvételt kellett lemásolni neki. Azt mondták, hogy Pásztor elvtárs vágás közben kihúzzuk a felesleget... Ez a végeredmény, ezt tekintse, ne azt ami a felvételen elhangzott. Pásztornak szerintem fogalma se volt, hogy két egészen más történet a felvétel, meg az adásba került rész. Még este 10-kor is másoltuk az adásokat, mert vitte magával.

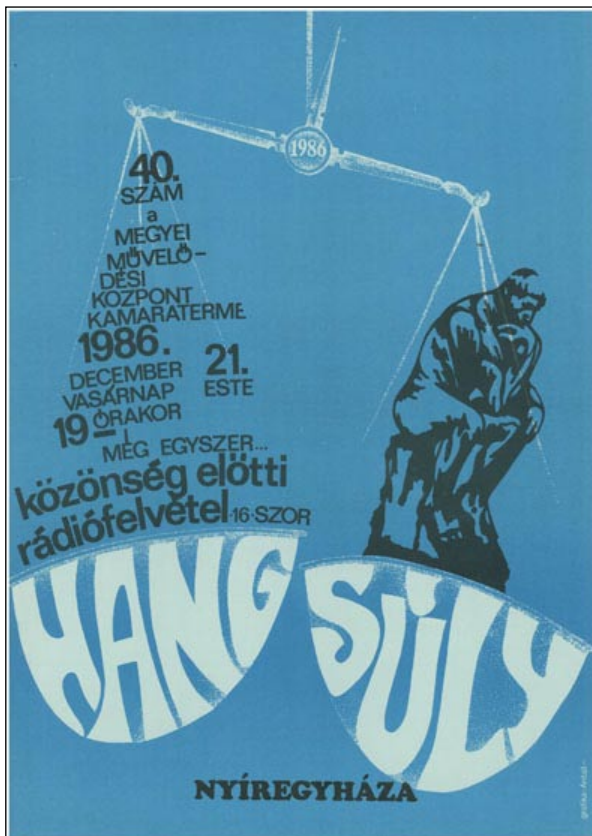
Odáig ment a dili, hogy bizottságot hoztak létre a Magyar Rádióban, Agárdi Pétert nevezték ki a bizottság vezetőjének, és még vagy háromnégy ember végighallgatta az egészet. Azt mondták, hogy ez szenzációs! Minden erővel támogatni kell. Olyannyira, hogy a következő kiténtetési alkalommal Antall István nívódíjat kapott, én meg egy fél év múlva kiváló dolgozó lettem. Beleszótték az indoklásba a Hangsúlyt.

Mellesleg Antall és Ratkó rafináltak voltak, mert ahol elképzelhető volt, hogy nyomulni lehet, ott ők mindenhol elhelyeztek írásokat, cikkeket a műsorról. Élet és Irodalom, Alföld című folyóirat, Rádió-tévé Újság, a MR Ötödik sebesség c. műsora kétszer vagy háromszor kapcsolódott be, és részleteket adott belőle. Volt olyan, hogy egyórás válogatást közölt a Kossuth Adó a Hangsúlyból. Mindez védettséget adott, mert nem lehetett suttyomban betiltani.

És hogy itt nem volt támogatottsága, az nagy részben köszönhető Katona Bélának, akiről egyébként tudjuk, hogy jelentős szerepet vitt a helyi irodalom megismertetése, feldolgozása, menedzselése szempontjából. Neki

volt egy érdekköre ifjú írókból, költőkből, akikre úgy tekintett, hogy ők azok, akik az irodalmat csinálják. Aki közülük Ratkó szerint tehetséges volt, azt beemelte a Hangsúlyba, de aki nem, az hiába lehetett Katona Bélánál országos költő, Ratkó azt mondta, a mércét nem üti meg. A sértettség pedig nagy erőket mozgatót meg. Ratkó és Katona között kibékíthetetlen ellentét támadt. Katonáék számolták, hány író-költő van országosan és hány Szabolcsból. Ratkó meg azt mondta, hogy ő országos irodalmi lapot csinál – Szabolcsban. S ha ebbe valaki nem fér bele, hát nem fér bele.”

A Hangsúly sikerétől függetlenül, Ratkó továbbra is hajtotta a nyomtatott megyei irodalmi folyóirat ügyét. De továbbra is azt kapta, hogy márpedig arról szó sem lehet. Maradt a hangos verzió, aminek nagyobb támogatottsága volt országosan, mint a megyében.

Kováts Judit

Hazátlanok (regényrészlet)

Vízibolha csupán az ember, semmi más, akár felnőtt, akár gyerek. A mama össze van törve, Pollit én íratom be a doktorral a halottas füzetbe. Apollonia Hartmann, eredeti lakhelye Késmárk, Bástya u. 32., született 1920. augusztus 29., meghalt 1945. november 1. Nováky, a halál oka tífusz, egy sor egy élet. Polli a 212., fölötte egy hauerlandi kislány a barakkunkból, ő azalatt halt meg, amíg mi Tapolcsányban voltunk, valósággal éhen halt, Anni azt mondta, csupaszon úgy nézett ki, mint egy nyüzött

nyúl, a bordáit mind meg lehetett számolni, és a testén fityegett a bőr. A csecsemők halálra vannak ítélve, de ez a kis nyomorult akkor sem fog éhen halni, megfogadtam Pollinak, hogy nem engedem! *Ne nevezd nyomorultnak, Martin a neve!*, mintha Polli hallana, szólna, jó, nem nyomorult, kilépési engedélyt kérek a parancsnokságon, koldulni megyek, Nováky, Koš, Privigye, egy fél nap alatt oda-vissza megjáróm akármelyiket, Lelovcébe nem megyek, ott ismernek, egyébként meg sokan kijárnak, miért ne kaphatnék én is engedélyt? Nem szökni akarok, csak kéregetni, és mintegy zálogként itt marad a mama és a gyerek, egyszer már kiengedtek, amikor Pollit kísértem, és akkor is visszajöttem, csak pár órára szeretnék, jövök és megyek.

A parancsnoki iroda előtt egy tisztfélébe ütközöm, három csillog a váll-lapján, nem tudom, ez milyen fokozat, csak azt, hogy az

őrmesternél nagyobb, az őrség cserélődött, a háromcsillagos új, még sosem láttam, villogó fekete szeme van és bársonyos hangja, hasonlít Erwinre, éppen csak szlovák egyenruha van rajta, és szlovákul kérdezi, hogy mi járatban. Kilépési engedély, élelemszerzés, pici baba, jövök és megyek, mondom a betanult szöveget, nem ő az illetékes, de szívesen odakísér.

Az illetékes – egy barázdás arcú, hideg, szürke szemű férfi – pillantásra is alig méltat, végig, amíg beszélek, az előtte lévő iratfelébe temetkezik, majd amikor befejezem, elintéz egy kurta nemmel. Állok bénán, lemerevedve, a háromcsillagos sehol, fogalmam sincs, mikor, hová tűnt el, *bocsánat*, nyögöm, de nem folytathatom, a barázdás arcú rám förmed, hogy nem hallottam, nem értettem a nemet?

Ha nem, hát nem! Akkor majd szökök! Tudok szervezni és koldulni, szervezni már nem nagyon van mit, de koldulni minden évszakban lehet! Észre sem veszem a háromcsillagost, csak amikor utolér és megszólít, hogy milyen jól beszélek szlovákul, köszönőmfélét mormogok, és megyek tovább, jön mellettem, hová való vagyok, honnan jöttem, és ismét, hogy milyen jól tudok szlovákul, senki nem mondaná meg, hogy nem az anyanyelvem, hol tanultam meg? Ő végül is kedves volt hozzám, s most is az, és tiszteletteljesen magáz, nem tegez, nem sérthetem meg, hogy nem válaszolok: – Nem jöttem, hoztak, és szlovák gyerekek között nőttem fel.

– Kivel van itt?

– A mamámmal és a nővérem kisfiával. A nővérem és a nagymamám meghalt, itt haltak meg, a sógorom valahol fogságban, a papa Pozsonyban, börtönben.

Nem titkolok semmit, minek titkolnék, amikor az összes tragédiáról és nyomorúságról ők, a szlovákok tehetnek! A háromcsillagos hallgat, aztán fejszóvalva azt találja mondani, hogy először elzavarták a cseheket, aztán a zsidókat, most a németeket, nehogy a végén őket, szlovákokat is elzavarja valaki. Most én hallgatók, mert mit lehet erre válaszolni? A háromcsillagos témát vált: ő zólyomi, jártam-e Zólyomban? Nem, még nem. Ő Késmárkon igen, család, iskola, cipyszer konyha, szlovák konyha, szó fűződik a szóba: nem lenne kedvem az irodán dolgozni, a nyelvismerelemmel lehetne, ha akarom, közbenjár az érdekemben, több és

jobb ételt kapnék, jutna belőle a családomnak, és a munka igazán könnyű.

– Köszönöm, de nem.

– Miért nem?

Mibe tellett volna lepecsételni azt a darab papírt – még mindig mérges vagyok a pökhendi illetékesre –, a szolgálatába álljak ezeknek? Kint, a faluban szolgálni, az teljesen más, azok a szlovákok hétköznapi emberek, de ezeken egyenruha van, akár németkurváznak, akár kedvesek, ugyanaz az egyenruha, legföljebb a csillagaikkal különböznek, és az ennivaló nem minden.

– Nem leszek cinkos, inkább a zsizsikes borsó! – hosszú hallgatás után ennyit válaszolok, a többit csak gondolom. A háromcsillagos krétafehér lesz, hallgat egy sort ő is, majd azt találja kérdezni, ha választhatnék, mit ennék legszívesebben. Gondolkodás nélkül vágom rá, hogy galuskát, knédlit, *de hát ezek szlovák nemzetiségűek!*, a háromcsillagos harsogva nevet, aztán azt mondja, hogy most már sietnie kell, kísérjem el egy darabon, és beszéljünk még egy kicsit arról a munkáról! Habozok, mert kedves, nagyon kedves, de van valami nyugtalanító a nézésében, mintha olvasna a gondolataimban, hozzáteszi, hogy nem lesz semmi baj, és tényleg, mi lehetne?

Megyünk egymás mellett, a háromcsillagos Zólyomról mesél, ott kékebb az ég és zöldebb az erdő, most ide vezényelték, a katonák élete már csak ilyen, ugyanúgy vágyik haza, mint én Késmárkra, ő beszél, én az ennivalóról ábrándozom, arról, hogy ha irodista lennék, Martinnak biztosan meglenne a mindennapi tej, és mi sem lennénk éhesek a mamával, de lehet, hogy még Anniékat is tudnám egy kicsit segíteni, észre se veszem, hogy már a felső táborban járunk, erősen szürkül, sehol egy lélek, a barakkok takarásában megyünk, a háromcsillagos olyan szorosan mellettem, hogy karja a karomhoz ér, azt mondja, szép vagyok, nagyon szép, és legyenek kedves hozzá, mintha puskából lőttek volna ki, sarkon fordulok, és rohanni kezdek visszafelé, futok, ahogy csak bírok, elfutok a raktárak, a konyha mellett, az Appellplatzon egy lélek sincs, még sebesebben futok, itt egyenletes és kemény a talaj, ezer, tízezer, százezer láb, zsidó láb, német láb taposta egyenesre és kőkeményre, sehol egy gödör vagy gödröcske, nincs miben elesni, mégis hatalmasat esek, térdem, könyököm a földet

szántja, ruhám hasad, bőröm szakad, orrom törik, a barakkban a mama halálra váltan kérdezi, mi történt.

Az orrom szerencsére mégsem tört el, csak nagyon vérezik, könnyökön, térdemen jó darabon lejött a bőr, a seb tele földdel, meg kell tisztítani, a mama fogja a baba egyik pelenkáját, fölhasogatja, azzal mossa, bal térdemen a legeslegnagyobbat be is kötözi, minek rohantam és hogy tudtam így elesni – azt kérdezi, *nem emlékszem, fogalmam sincs, különben is mindegy!*, senki nem tudhat meg semmit, akkor sem, ha nem történt semmi, azt a nőt, aki még a poprádi táborban lett terhes egy szlovák katonától, mindenki megveti, rólam is azt gondolnák, hogy hibás vagyok, amiért szóba álltam a háromcsillagossal, ráadásul elkísértem, és végül is így volt, szóltam hozzá, vele mentem, és az ennivalóval, ha csak egy pillanatra is, de megszáditott, a mama megsértődik, amiért nem vagyok képes tisztességesen válaszolni neki.

A vérzés eláll, a bőr idővel újránő, ruhámat megfoltozzuk, örülnöm kellene a mama zsörtölődésének, ijedelmének, és hogy megmosott, bekötözött, törődött velem, mert egyébként senki és semmi nem érdekli, ha szólok hozzá, legtöbbször meg sem hallja, csak ül a barakk előtt vagy bent, a szalmazsákon hátát a deszkafalnak támasztva, és üveges szemmel valahová a távolba mered, ha hangosabban szólok, összerezzen, s mond valami értelmetlen hülyeséget. Olykor rámosolyog a babára, de a mosolya hideg lárvasmosoly, hagyni kell gyászolni, Elisa asszony megérti őt, és nekem is azt mondja, legyen türelemmel, ő és Tilda néni mellettem állnak. A baba sírni sem bír, hangja kismacsckanyávogás, ölbe veszem, sikerül elringatni, lefektetem magam mellé a szalmazsákra, le tudnám tépni a kötést, annyira ég a sebem, álmomban is ég, nem kapok levegőt, fuldokló köhögésre riadok, próbálom elfojtani, de annál jobban kínoz, olyan hangosan köhögök, hogy a fél barakkot fölverem, kapkodva szedem a levegőt, olyan, mintha egy szekrényt tettek volna a mellkasomra, mindjárt megfulladok vagy megreped a szívem, *nem megy az olyan könnyen!*, a mama, Elisa asszony, Tilda néni körülöttem, valamelyikük azt mondja, asztmás roham, hülyeség, nem is vagyok asztmás, vizes ruhát hoznak, a hátamat simogatják, kezemet, lábamat dörzsölgetik, gyógyszer kellene, friss levegő, nyugalom, meleg tej, mit nem gondolnak, mintha szanatóriumban lennénk! *Ez a gyerek olyan elutasító, lázad ellenem, a világ ellen!*, a mama panaszkodik a má-

sik két mamának, azt hiszi, nem hallom, de én mindent hallok, amit nem mondanak ki, azt is, nem vagyok gyerek, nem vagyok felnőtt, nyomorult vagyok, elhagyatott és szerencsétlen, szeretnék valakibe belekapaszzkodni, és hinni, hogy lesz még jobb, és Nováky is elmúlik egyszer, de a papa nincs itt, nagymama meghalt, Polli meghalt, félek, fojtogat a sírás, zihálok, fulladok, *mélyeket lélegezni! szépre gondolni! ellazulni!*, a mama mintha visszhangos barlangból szólna – Táttra, Zöld-tó, Karbunkulus-torony, tanuljuk a hegyi mentést, Kinga a sebesült, Jarinkával rögzítjük a lábát, a fiúk hordágyon viszik le a hegyről, a tábortúznál Grósz tanár úr a legendát mondja, a karácsonyi koncerten a *Träumereit* játszom a fatemplomban, Lujzi néni ott ül az első padban és némán tátog, háttal vagyok neki, mégis látom, hogy ritmus és ujjrend, azt tátogja, Péter fölcsatolja a korcsolyámat, keze a kezemhez ér, Erwin mosolyogva fölém hajol, *örökké várni foglak*, búcsúzól ezt mondja, csak magam segíthetek magamon, egytől egyig elzavarom a kísérteteimet.

Grünt doktor érkezik, a mama hívta, minek hívta, ő állatorvos és én se kutya, se ló nem vagyok, de hát ő nem is Grünt doktor, szikrányit sem hasonlít rá, Teichner doktor az, ő hajol fölém, hallgatózik, kopogtat, azt dörmögi, hogy nincs semmi baj, nem történt semmi, és kiforogja magát minden, kiforogja, itt a papa, kiengedték a börtönből, szép vagyok, jó vagyok, bátor vagyok, a kismadara vagyok, Martin már megint éhes, nyávogva sír, de Polli sehol, hiába szólongatom, nem jön, nem szoptatja, ő szülte, nem én, köhögök, fulladok, tehetetlen vagyok, a mama talpig feketében, fekete a ruhája, fekete a szeme, fekete a bőre, a mama egy hatalmas fekete paca, hagyni kell gyászolni, rajta kívül két mamám is van, Elisa asszony és Tilda néni elrendeznek mindent: feles tej, cumisüveg, Martin elégedetten cuppog, nem tudom szoptatni, de minden mást tudok, anyja helyett anyja, Grünt doktor szerint amolyan idegösszeomlás-féle, és vigyázni kellene rám, ugyanolyan hülyeség, mint az asztma, nem vagyok ideges, csak gyűlölöm a háromcsillagost, a pökhendi illetekest, a partizánokat, milicistákat, a lágerparancsnokot, gyűlölöm Szlovákiát, Csehszlovákiát, Benešt, minden csehet és minden szlovákot gyűlölök, Jarinkáék, Priskinék és Andelka kivételek, és Késmárkot sem gyűlölöm, éppen csak soha többé nem teszem be oda a lábam, akkor sem teszem be, ha egyszer majd lehet.

Sipos László

Költőkkel a világ körül

*Istenink szívünkbe rejtették magokat,
Fellelhetjük bennünk nagy igazságokat.
A természet tanít érezni, gondolni,
Isteni törvény ő, neki kell hódolni.*

Bessenyei György: Ágis tragédiája, 1772

*Ki vagyok? mi vagyok? merről s miből jöttem?
Hol voltam? s hogy esett, hogy világra lettem?
Érzek, gondolkodom, küszködöm, fáradok,
S élek, melynek útján szüntelenül halok.*

Bessenyei György: Magához, 1777 körül

Kísérjen minket utunkon e soraival Bessenyei György, a magyar felvilágosodás legnagyobb alakja.

1. A költészet és a zene

Költők nyomába eredni, velük a világot körbejárni egyetlen előadáson – tudom, nagyon merész vállalkozás. Megértésüket is kérem, mivel óhatatlanul szubjektív ez a válogatás.

Legyenek útitársaim e világkörüli úton, melyhez a zenét is segítségül hívom. Mert mindannyian tudjuk – érezzük, a zene is költészet, nem véletlenül beszélünk oly gyakran „Zeneköltőkről”. A mai világban az irodalomra és a zenére két külön művészeti ággként tekintünk, de régen a kettő szorosan összetartozott. A görögök is egységként tekintettek rájuk, s

* Az előadás 2019. szeptember 26-án (csütörtökön) hangzott el, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár konferenciatermében. A csatolt képet a könyvtár fotósa, Máté Ottó készítette.

maga a líra szó is erre utal. Goethals szerint a *költészet és a zene egy és ugyanaz volt eredetileg, s ha az antik korból származó szövegeket olvasunk, szembesülünk vele, hogy a költészet és a zene passzol.*

2. Tisztelgés az első fönymaradt versünk előtt

A legelső máig fönymaradt magyar vers, az Ómagyar Mária-siralom is jó példa erre, hisz a dallama a Planctus ante nescia! Öt versszaknyit hagy idézzek belőle:

*Volék sirolm tudotlon.
Sirolmol sepedik,
buol oszuk, epedek,*

*Választ világumtuul,
zsidou fiodumtuul,
ézes ürümentüül.*

*Ó én ézes urofum,
eggyen-igy fiodum,
sírou anyát teküncsed,
buableül kinyuhhad!*

*Szemem künnyüel árad,
junhum buol fárad.
Te vérüd hullottya
én junhum olélottya.*

*Világ világa,
virágnak virága,
keserüen kinzatul,
vos szegekkel veretül!*

(Az egykori kiejtés szerinti szöveg Pais Dezső olvasatában)

3. Hódolat Arany Jánosnak

2011 júniusában mutatták be a MÁV Szimfonikusok, valamint egy 150 fős vegyeskar közreműködésével a Művészetek Palotájában Karl Jenkins kantátáját, amelyet Arany János *A walesi bárdok* című balladájára komponált. Az ősbemutatót maga a szerző vezényelte. Karl Jenkins már jó ideje a világon legtöbbet játszott kortárs zeneszerző.

„A 70-es évek Montreux-i Jazzfesztiváljainak üstököse zenéjében hatásosan elegyíti a klasszikus és könnyűzenei megoldásokat, az eredmény pedig egy rendkívül élvezhető, szerethető muzsika, amelynek harmonikus, tiszta dallamvilága, valamint fúvósok és ütösök valószínűségi felvonultató izgalmas ritmusai szinte magával ragadják a hallgatót, amely a budapesti világpremier alkalmával felállva, szünni nem akaró tapsal ünnepelte az Arany-mű ihlette nagyvű alkotást, mely a magyar és a walesi történelem ismert mártírjainak és névtelen szabadsághőseinek kíván emléket állítani.” – olvasható a Műpa kiadványában, mellyel a 2019. június végén – Sir Karl Jenkins 75. születésnapja alkalmából – rendezett ünnepi hangversenyt hirdették. (Sajnos, ezeken nem vehettem részt, de Karl Jenkins-vezényelte előadást hallhattam már Londonban, a Szent Pál-katedrálisban.)

Külön hangsúlyt ad e műnek, hogy 2017-ben ünnepeltük Arany János születésének bicentenáriumát. (Ez alkalomból magam is részt vehettem két nagyszabású ünnepségen, Nagyszalontán)

4. A balladák földjén

Utazzunk tovább a balladák Földjére, Erdélybe! Méghozzá Válaszútra, Kallós Zoltán szülőfalvára. Hallgassunk meg három, általa gyűjtött balladát, két tragikus és egy vígat! (Ám én most csak a kezdő sorokat közlöm. Akit érdekel járjon utána!)

Horváth Perzsi fia

*Hallottátok, Forrószegen mi történt?
Horváth Perzsinek a fiát megölték.
Vérít vették, mint a fogoly madárnak,
Halva vitték be az édesannyának...
Elégett a nyírbátori határ*

*Elégett a nyírbátori határ,
Belégett kilenc juhászbojtár,
Kilenc juhászbojtár pár ruhája,
Számadónak sallangos bundája...*

Bánom, hogy megházasodtam

*Bánom, hogy megházasodtam,
A fejemre nyűget hoztam,*

*Sej, dínom-dánom, amíg élek bánom
Az én házasságom!*

*Feleségem olyan tiszta,
Eccer mosdik egy hónapba,
Sej, dínom-dánom, amíg élek, bánom
Az én házasságom!
(...)*

5. Imígyen szóla Zarathustra

Az Óperzsa Birodalom, s annak szakrális fővárosa a pompás Perszepolisz mindig lenyűgözött. Tartsanak velem vissza az időben, vissza az ókori keletre. Iránba, az egykori Perzsiába, Eurázsia hatodik legnagyobb országába. Annak is kellős közepébe, Jazdra.

A félmillió Jazd Irán földrajzi középpontjában, 1160 m magasan fekszik. Ez a jászok földje, Jazd pedig Jászberény testvérvárosa! „Jazd a költői zoroasztrizmusnak is központja. Itt az első egyistenhívőnek tartott világvallás követői túlélték az iszlám térhódítását. A tűzimádók tűztemplomaiban még ma is ég a megtisztító szent tűz.” – írják a bédekkerek és a lexikonok.

Mary Boyce kutatásai szerint Zarathustra i. e. 1000-1500 táján születhetett! (Nem akárki Boyce asszony: Ő Cambridge, London és Berkley professzora, a világ leghíresebb iranológusa, az „Enciklopedia Iranica” szerzője. 86 évesen, 2006-ban hunyt el.)

Ami biztos, hogy a Zarathustrának tulajdonított tanítások az Avesztában (a Tudás Könyvében) maradtak fenn. Legfőbb tanítása pedig így hangzik: „Ne gondolj, ne szólj, ne tégy rosszat!”

Zoroaszter szerint a tizenkétezer éves világmindenségben két hatalmas istenség áll egymással szemben: a jó Ahura Mazda (Ormuzd), a fény istene, és Ahra-Majniu (Ahrimán), a sötétség és a rossz princípiuma. A küzdelem Ahura-Mazda diadalával fog végződni; minden megtisztul és elkezdődik a boldog örökkévalóság korszaka. (A Vallástörténeti lexikonból idézve.)

A világ talán legköltőibbnek tartott vallása a német írókat, filozófusokat, zeneszerzőket is megihlette. Friedrich Nietzsche Imígyen szóla Zarathustra című műve és Richard Strauss hasonló című hatásos zeneműve jó példa erre. Valóságos világteremtő költészet ez...

6. Siráz költőóriásai: Szádi és Háfiz

A perzsa költészet világirodalmi jelentőségű. Firdauszítól Omar Khajjáig valódi klasszsisokkal dicsekedhet. Két költőóriása pedig Sirázhoz kötődik...

Siráz a kertek és költők városa, kétmillió lakosával Irán negyedik-ötödik legnagyobb városa. Már a 10. században egyetemmel büszkélkedhetett, mely a bagdadinál is nagyobb volt. A 18. században pedig Perzsia fővárosa is volt. Két világhírű költője: Szádi és Háfiz

Szádi mauzóleumát pompás park övezi. Maga az 1952-ben modernizált, kék kupolás, színes mozaikos márványsíremlék kevés eredetiségre vall. Az élet örömét hirdető Szádi (1213 v. 1219-1292) a Gulisztán (Rózsakert) és a Busztán (Gyümölcsös kert) című példázat-gyűjtemények költője. Híres Gnómáit Faludy György is lefordította. Hangozzék el három közülük:

*A jó ember, ha fél cipót fogyaszt el,
másik felét átnyújtja a szegénynek.
A király, mikor lenyelt egy országot,
büfög és a következőre éhes.*

*A szultán almát tép egy kerti fáról
s húsz botütéssel fizet gazdájának.
- „Megadtad néki” - mondják a vezírek,
és kivágatják mind az almafákat.*

*Oltsátok ki a zsarnok életét,
gyorsan, gyorsan, ti urak és királyok.
Nem látjátok, mit tervez? Nemsokára
csóvát ragad s fölgyújtja a világot.*

Háfiz (1325–1390) minden idők egyik legnagyobb költője. Híres bordalai életörömöt hirdetőek, szerelmes versei túlradóak, Angyalok a kocsmában című versét Faludy fordította:

*Az ajtóban guggoltam, mert még nem élt derék
ember, ki szakállával
soha fel nem seperte a kocsmá küszöbét,
s tökrészezen dúdoltam. Két angyal sétált arra
mázatlan kőkorsóval,*

*megnéztek s egy kevéske bort töltöttek nyakamba.
 Jelképes volt. A szerelem terhét nem bírja senki
 hordozni itt a földön.
 Így jött, hogy nékem kellett mindent vállamra venni,
 míg a mozlímok hetvenkét szektája egymást marja,
 az igazságot nem lelik,
 de rémeket és átkokat mázolnak fel a falra,
 ám mit nekem ők, amikor enyém Allah kegyelme!
 A táncoló szúfik mindezt
 megértették s egy kupa bort ittak egészségemre,
 merthogy az égi szerelem nem pislogó gyertyácska,
 mely molylepkékre éhes,
 de lángoló, roppant kohó, magát emésztő máglya,
 és Háfiz ily tűzvészben ég, bár kollégái rühellik,
 mert tollával ő tudja csak
 fésülni a perzsa szavak
 lobogó, hosszú fürtjeit.*

Háfiz rózsaligetben álló, nyolcszögletű, nyolcoszlopos, baldachinra emlékeztető mauzóleumát a költő halála után hat évtizeddel, még a 15. század közepén létesített ősi sírhely fölé emelték. Megrendítő volt számomra, hogy e Háfiz sírjához mind a mai napig szinte éjjel-nappal sereglenek a nagy költő mai hívei.

6. A mesés India ősi költészete

Röpüljünk tovább a mesés Indiába. Azt szoktam mondani, hogy India önmagában a világteremtés fele! 28 állam, 7 szövetségi terület, 1652 beszélt nyelv, 1,37 milliárd ember! Néhány hónap csak, és már népesebb, mint Kína. Mindehhez egy hihetetlenül sokszínű, hétezeréve kultúra társul.

Itt született meg közel háromezer éve a világirodalom legnagyobb-leghosszabb alkotása, a Mahabharata, mely százezer versszakával nyolcszor akkora, mint az Iliász és az Odüsszeia együttvéve. A híres monda szerint az elefántfejű Ganésa jegyezte le a Mahábháratát, s mikor tolla elkopott még egyik agyarát is letörte, hogy azt íróeszköznek használja. (Egy másik legenda szerint azonban Vjásza mondta tollba, akarom mondani szarvba.) Elefántfejének története szerint apja, Siva haragra gerjedt és levágta Ganésa fejét. Amikor

rájött, hogy a saját fiát ölte meg, fogadalmat tett, hogy az első állat fejét rakja fia testére, és ez történetesen egy elefánt volt.

Weöres Sándor bravúros fordítása óta az 1200 körül ért Dzsajadéva bűvöl el mindenkit:

*Szefüvirág-leheletzuhatagos-örömillatú délövi szélben,
fülemüleszavú kusza méhzizegésű lugas susogó sűrűjében
Hari vigad a gyönyörű dalú kikeletben,
sírjon az elhagyatott, íme táncol a vadörömű lánykaseregben.
Vándorok asszonyait szerelem tüze gyötri a szíube-szövödve,
méherajos szirom-árban emelkedik a bakula tárt legyezője;
Hari vigad a gyönyörű dalú kikeletben,
sírjon az elhagyatott, íme táncol a vadörömű lánykaseregben.
Sziromözön illata ostromol, enged a zsengefüzérü tamála,
a szerelem istene körmeiként ragyog a tavaszi kinsuka szála;
Hari vigad a gyönyörű dalú kikeletben,
sírjon az elhagyatott, íme táncol a vadörömű lánykaseregben.
Vágy fejedelme aranyjogarával a késara-bibe ma vetekszik,
méhraj a nyilra hasonlatos, ívalakú lenge liánra lefekszik;
Hari vigad a gyönyörű dalú kikeletben,
sírjon az elhagyatott, íme táncol a vadörömű lánykaseregben.
Ma kacag a karuna-rügy: ó hogy a föld terein hova lett a szemérem!
kétaka-tövisek a vágyteli vándorokat sebesítik a réten;
Hari vigad a gyönyörű dalú kikeletben,
sírjon az elhagyatott, íme táncol a vadörömű lánykaseregben.*

7. Rabindranath Tagore világa

Kalkutta, ma már hivatalosan Kolkata...

Háromszor jártam ott. Amikor először, még 1994-ben, akkor 6 és fél millió lakosa volt, mikor legutóbb, néhány éve már 16 milliót emlegettek. Lehet, hogy ma már húsz...

No de miért-kiért jöttünk ide? Tagore miatt.

Rabindranath Tagore, a világhírű író, költő, zeneszerző, festő, egyetemalapító, humanista filozófus miatt. Tagore bengáli volt, a ma 265 milliós bengáli nép fia. A világ legelső nem európai irodalmi Nobel-díjasa.

Tagore 1861-ben született Kalkuttában és ott is halt meg világhíresen 1941-ben, 80 évesen. Tizenharmadik gyermekként

született egy előkelő brahmin családba, egy kastélyba. 14 évesen lett félárva, amikor édesanyja elhunyt.

Tagore 16 évesen olvasta fel első versét a Hindu Mélán, mely meg is jelent. Rá egy évre Angliába küldték tanulni, Brightonba, majd a Londoni Egyetemen tanult jogot. Verseskötete is napvilágot látott. Ő lett a bengáliai Shelley.

Visszatérve, 22 évesen megházasodott. Hagyományos házasságot kötött, felesége még csak 11. évében járt. Öt gyermekük született, Mrinálíni Déví 29 évet élt. Tagore hú maradt hozzá, s több házasságot nem kötött.

A századfordulón Sántinikétánban iskolát alapít, egy asramot, könyvtárral. Ma egyetemenként működik, Angliába is vissza-visszatér. Amerikában a Harwardon tanított.

Tagore 52 éves volt, mikor (1913-ban) a Svéd Király Tudományos Akadémia neki ítéli az irodalmi Nobel-díjat a Gitándzsáli (áldozati énekek) című kötetéért. Ez Magyarországon 1920-ban jelent meg. Így vall ebben saját életéről...

Nem vettem észre, hogy mely pillanatban léptem át az élet küszöbét. Micsoda hatalom volt az, amelynek parancsára kibontottam szirmaimat ebbe a hatalmas és félelmes misztériumba, mint ahogyan a bimbó felpattan az erdőben éjszaka!

Mikor azon a reggelen a napvilágot megláttam, egy pillantás alatt éreztem, hogy nem vagyok idegen ebben a világban, s hogy az a nagy kifürkészhetetlen, amelynek sem nevet, sem alakot adni nem tudunk, karjaiba vett engem saját anyám képében.

Éppen úgy halálomkor is megjelenik majd ugyanaz az ismeretlen, és éppen úgy kezdettől fogva ismert valakinek fog feltűnni. És mivel szeretem ezt az életet, tudom, szeretni fogom a halált is.

1915-ben V. György, a brit király lovaggá ütötte, de a bengáliai mérszárlás elleni tiltakozásként 1919-ben lemondott erről a címről.

Ahol a szellem nem ismer félelmet s a fejet büszkén, magasan hordják: ahol szabad a tudás;

ahol a szűkkeblűség házi falai nem tördelték részletekre a világot;

ahol a szó az igazság mélységes kútjából fakad;

ahol fáradhatatlan előretörekvés a tökéletesedés felé nyújtja karjait;

ahol a józan gondolkodás tiszta folyója nem veszett bele a lélektelen megszokások sivár homoksvivatagjába;

ahol a szellem a te vezetésed mellett egyre szélesebben kibontako-

*zó gondolatokhoz és tettekhez jut el:
a szabadság e mennyországában hadd ébredjen fel végre az én
hazám!*

Tagore 50 verseskötetet, 19 regényt és 40 színdarabot írt. Zeneszerzőként kétezer dalt szerzett, köztük két nép nemzeti himnuszát is, Indiáét és Bangladesét is, ám az ő stílusában írta egyik tanítványa Sri Lankáét.

Festőként is nagyot alkotott. Képei nyersegek, érdekesek, zabolátlanok. Nem hagyományosak. Expresszívizmusa Picassoéval rokon, bár megjegyezzük, a festő óriás 20 évvel fiatalabb volt Tagorénél. Világszerte bemutatták képeit.

Tagore egy kicsit a miénk is... 1920 után harminc művét adták ki magyarul, sok költőnk fordította. Például Kosztolányi:

*Egy vak leány jött a kertembe reggel
s virágfüzért adott, zöld levelekkel.*

*Én a virágot a nyakamba tettem
s könny csillogott föl mind a két szememben.*

*A lányt megcsókoltam, majd szóltam: „Áldott,
vak vagy te is, akárcsak a virágok.*

*Te nem tudod, hogy mily szép, amit adtál
és nem tudod, hogy szebb vagy önmagadnál”.*

1926 őszén Magyarországon járt, s 17 napot töltött Balatonfüreden a szanatóriumban (ott szobrot kapott és sé-tány őrsi nevét). „Sehol sem tapasztaltam, hogy ennyi szeretettel fogadtak volna” írta kísérijének. Még Horthy Miklós is fogadta. Baktai Ervin két könyvet írt róla, Germánusz Gyula pedig Tagore egyetemén volt tanszékvezető. (Germánusz felesége, Hajnóczy Rózsa Bengáli tűz címmel könyvet írt erről.) Búcsúzzunk Tagorétól...

*Béke veled, béke szívem.
Válni kell, váljunk szelíden.*

*Teljesülés ez a bús út.
Nem halál. Mondj néma búcsút.*

*Bánatunkból dal, mesés lesz,
vágyunkból emlékezés lesz.*

*A fészekről messze röppen,
száll, tovább, vidám körökben.*

*A kezed még lanyha, drága,
halk legyen, mint éj virága.*

*Csöndben állj, Föld és – csodás dal –
most beszélj a hallgatással.*

*Lámpámat magasra tartva
fényt vetek nagy-nagy utadra.*

És búcsúzzunk lassan Kalkuttától is...

Legutolsó ottjártamkor a Hotel Fairlawnban laktam. Tagore felolvasóesteket tartott itt... Világhíres szálloda ez, „a brit birodalom egy ittmaradt darabja” – írják róla a világlapok. Falait az itt megszállt híres írók fotói borítják: Felicity Kendalltól Günther Grassig – A háziasszony, a vörös Violet Smith pedig, mint egy királynő fejbiccentéssel köszönti vendégeit.

Kalkutta számomra még egy csodával bír: Kalkuttai Teréz anyával, aki 1920-ban született Szkopjében (két éve elzarándokoltam szülőházának hült helyéig) és 1997. szeptember 5-én hunyt el Calcuttában. Ez a töpörödött kis anyóka – szerintem – a valaha élt legnagyobb EMBER. A szeretet misszionáriusai elnevezésű rend megalapítóját 2016. szeptember 5-én avatták szentté. Részlet a neki tulajdonított Az élet himnusza c. műből:

*Az élet egyetlen – ezért vedd komolyan!
Az élet szép – csodáld meg!
Az élet boldogság – ízeleld!
Az élet álom – tedd valósággá!
Az élet kihívás – fogadd el!
Az élet kötelesség – teljesítsd!
Az élet játék – játszd!
Az élet vagyon – használd fel!
Az élet szeretet – add át magad!
Az élet titok – fejtsd meg!
Az élet ígéret – teljesítsd!*

*Az élet szomorúság – győzd le!
Az élet dal – énekeld!
Az élet küzdelem – harcold meg!
Az élet kaland – vállald!
Az élet jutalom – érdemeld ki!
Az élet élet – éljed!*

8. A makulátlan méltóságú szobrok – és költőjük

Röpijlünk tovább, a Csendes-óceán egy apró szigetére, hogy a kő-bezárt költészettel, és a kőszobrok ihlette versekkel találkozunk.

A Rapa Nui (Nagy Rapa) nevet a 19. században a polinéziai tengerészek adták a szigetnek, megkülönböztetendő a Bass-szigetek legnagyobb és egyetlen lakott szigetétől, Rapától. A Hűsvét-sziget (Isla de Pascua) ma Chile különleges státusú tartománya.

Óceániában járunk. (A Csendes-óceán önmaga a földfelszín 35 százaléka!) Tóth Árpád a Csillagtérbe szétszórt milljom árvaságról beszélt; Óceánia szigetei az óceánba szétszórt milljom árvaság...

„*Ez a sziget a többi emberi településtől legmesszebb eső, régóta lakott hely a világon.*” – írják a bédekkerek. A legközelebbi lakott település a tőle 2092 km-re északnyugatra fekvő Pitcairn-szigeten van. (Igaz, csak 48 lakossal!) Dél-Amerika legközelebbi pontja pedig 3600 kilométer.

A legelfogadottabb elmélet szerint az első évezred végén érkeztek ide Polinézia hajósai. A legelső településnyomok a 9. századból valók. A több változatban élő legenda szerint egy kataklizma vagy egy törzsi konfliktus miatt kényszerültek elhagyni hazájukat és hatheti utazás után Hotu Matu'a vezérletével értek a szigetre.

A sziget ősi kultúrájának legfontosabb emlékei a moai szobrok. A 887 moaiból mindössze hét szobor néz a tengerre, a helyiek legendája szerint azért, mert ez a szigetre érkező hét felderítő, akiket Hotu Matua küldött, mielőtt maga is megérkezett. A moaik közül a legelső a XII. században készültek, zömük 1250 és 1500 közt, a legutolsó 1650-ben. Ezek a mai tudományos konszenzus szerint egyfajta ős-kultusz termékei, melyekkel az egyes csoportok a saját őseiknek állítottak

emléket, és – mit tagadjuk – vetélkedés tárgyai is voltak. A rivális csoportok lerombolták egymás szobraikat. Arcukat, szemüket szétroncsolták, nyilván „varázserejük” megsemmisítése érdekében. 1868-ra már nem volt szobor álló helyzetben a szigeten.

Neftalí Ricardo Reyes Basoalto, azaz Pablo Neruda (1904–1973) Nobel-díjas chilei költő. Egyetemista korában vette fel a Neruda nevet, a cseh Jan Neruda emlékére. Neruda járt Magyarországon, s a tokajiról is írt verset...

*Dalom kelyhét ajánlom Tokaj tündökletének:
Csorranj, vad ámbratűz, méz ragyogással...
Csordulj feltarthatatlan zuhogással,
Csordulj szívembe és szavamba,
Te világos Arany igazság,
Hozd el, Tokaj bora, te csupa illat,
A fény világát...*

„Tömegesen tűnnek fel fehér foltok a világhírű Húsvét-szigeti óriás szobrokon, s a helyiek által „leprának” nevezett zuzmó meglágyítja a követ, s eltorzítja a fejek arcvonásait. Ha nem sikerül ellenszert találni, az Unesco világörökségéhez tartozó alkotások megsemmisülhetnek. A károsodás a szobrok mintegy hetven százalékát érinti” – olvashattuk. A Guardian szerint „Száz éven belül ezek a szobrok négyszögletes kőtömbökké válhatnak.”

Mintha csak megérezte volna ezt Neruda Rapa Nui ciklus egyik versében:

*Tepito-Te-Henua,
tenger köldöke,
Roppant vizek műhelye,
kihunyt diadém.
Itt támadt sziklából a kő-arcú ember,
Szigetek méhéből előtűnő faj,
Üres kráterekből megszülető nép...
A sziklában kövült meg az én arcom,
Hazámnak –
az Óceán bőrébe takart súlyos magánya.
Senki és semmi,
csak ők lakták, az arcok
A makulátlan méltóságú szobrok.*

*És visszatérnek a láthatatlan éjbe,
Az ős tengerbe, a só-koporsóba...
Nincs nevem.
Nincs arcom.*

*Én pedig már hozzátehetem:
Már nincs nevem.
Már nincs arcom.*

9. És a végén térjünk haza

És – itt a végén – térjünk vissza, Magyarországra, Anarcsra, Czóbel Minkához. Az elfeledett költőóriáshoz, a szimbolizmus, a buddhizmus és az örök világtörvény első jelentős hazai képviselőjéhez. Czóbel Minkához, aki a Sorbonne-on végzett, anyanyelvi szinten beszélt franciául, angolul, németül, s aki 92 évesen – mindenkitől elfeledve – hunyt el Anarcszon. Legalább mi, szabolcsiak emlékezünk rá – a kivételes költőre, a kivételes Emberre.

Czóbel Minka

Útirány

*Semmit sem nézni,
De mindent látni,
Semmire se várni,
De mindent várni,
Mindent élvezni,
Semmit sem kívánni,
Csak menni, menni,
Félelem nélkül,
Halasztás nélkül,
Előre bátran
Édes otthonunkba,
A nagy idegenbe
Fénylő sugár felé,
A csillag irányban.*

Dolinay Tamás:

Forgácsaim 5.

Magamról

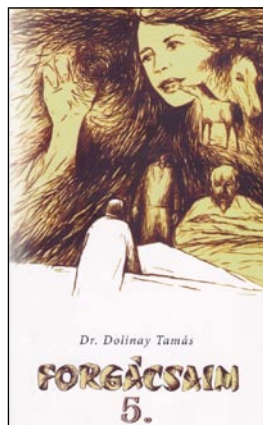
Március elején szabadultam meg a kórháztól, ahol négy hetet töltöttem, belőle hármát eszméletlenül. Azóta itthon boldogítom feleségemet, az ellátogató családtagjaimat, barátaimat és fogadom a telefonhívásokat. Örülök az életnek, egyre kevesebb korlátozással és növekvő optimizmussal. Ez a kötet ajándék: ajándék az életnek, köszönet a kiváló doktoroknak, aggódó családtagjaimnak és főleg a feleségemnek. 48 év után még mindig tud nekem eligazítást nyújtani és finomakat főz; persze módjával ehetek, nehogy visszahízzam a leadott kilókat.

Köszöntöm az olvasót, hogy vette a bátorságot és belelapozott írásaimba. Így jár, aki kíváncsi.

*

Fekete lyuk

Egy méretes fekete lyuk tátongott a képzeletbeli udvaron, széles peremén pálcika méretű ördögök táncoltak. Egyik kezében hegedű, másiknak citera, harmadiknak klarinét. A többire már nem emlékszem. Éktelen zajt rendeztek és röhögtek szemérmetlenül. A lyukban, mint a láva fortyogott a bűzös, zöldes-fekete kulimáz. Ez voltam én, aki harcolt az életéért, a megszerzett javakért, a hőn szeretett családjáért, és persze a maga vélt, vagy valós érdemeiért. A pálcikatestű ördögök élvezték a felfordulást, a zajt és készültek a halotti torra. Pechükre.

Jöttek a fáradt, kizsigerelt gyógyítók, akik megoldásra váró feladatnak kapták a sorstól a velem való megküzdést. Értem, az életemért. A gyógyítók bevetették a tudásukat, a becsületüket, a hatalmas elszántságukat, értem, az életemért, a jövőmért. Szerencsémre, nem emlékszem a megvívott harcokra, a pislákoló reményre, a család riadt tekintetére, a feleségem emberfeletti küzdelmére. Szerencséire. A fekete lyuk egyre jobban zsugorodott, a fortyogó láva kihűlni kezdett, a pálcikatestű ördögök egyre jobban fáradtak. Muzsikájuk fájdalmassá és elhalkulóvá vált. Éltem.

Fiam hazarepült Amerikából, lányoméék rohantak az unokákkal a fővárosból. Éjjel-nappal szorította a kezem, istápolta a feleségem. Megmaradtam.

Nem tudom, hogyan köszönjem nekik az életemet. Hogyan köszönjem meg a kiváló orvosoknak az ápolóknak a szaktudást, a türelmet, az emberséget.

Itt vagyok, kicsit kopottan, kicsit fényesen.

Köszönöm nektek.

*

A pocak

(Tudományos értekezés)

A pocak egy speciális képződmény az alsó bordaívek és a csípőlapátok közötti terület vetületében. Eltérés a függőleges síktól különböző mértékben, melynek csúcspontján a köldökcsomó, mint sziklaszirt boltosul.

A pocak már kora csecsemőkortól kíséri az alsó fertály tartományát. A későbbi életkorokban, így: a gyermekkor, a serdülőkor és a korai ifjúkorban kevésbé szokásos jellemzője a testi adottságoknak, főleg a 30 év alatti korosztálynál.

Kialakulásában megfigyelhető a nemek szerinti megjelenés, mely elsősorban a hímneműeket érinti gyakrabban. Jelentős megjelenési időszaknak tekinthető a házasságkötés ideje, a korai kényeztetések és babusgatások, ugyan hamar befejeződnek, de a kialakult testi jellemzők már nehezen befolyásolhatók.

A pocak erőteljes növekedésében elsődleges szereppel bír a mozgás mennyiségi és minőségi csökkenése, olykor elmaradása,

illetve átcserélése puhább és tekintélyesebb ülőalkalmatosságokra. Ki kell emelni bizonyos szezonalitást is, mely a labdarugó mérkőzések szezonjára vonatkozik. Ez az idő szoros összefüggésben van az időjárás kedvező fordulatával. Messzemenően megnő ilyenkor a sörfogyasztás mennyisége. Meg kell jegyezni, hogy ifjúkorom szerény sörkínálatával szemben ma igen színes a paletta. Az életkor természetes előre haladtával a táplálkozásbeli jellemzők is módosulnak, persze az anyagi lehetőségek függvényében, mert ebben a korban már jelentősen megnő a gyógyszerekre fordított összeg is. Talán a pocak sínyli ezt meg legkevésbé, mert mérete a viszontagságok ellenére sem csökken érdemlegesen. Az értekezés végére pedig egy örökbecsű idézet kívánkozik:

„A pocak boltív a műemlék felett.”

2018. november 5.

*

LELTÁR

Mottó: *Ha előtted a kenyér, ne keress kalácsot*

Sok mindent kipakoltam
Erényt és kacatot
Hittel hitt reményt
Egy gyűrött kalapot

De valaki suttoja
Dúdolja, üvölti bennem
Hogy nem kellene
Még végleg elesnem

Egykor fényes cipellőt
Táncolni tudót
kifakult zakót
koldusra valót

Itt topogok sután
szeretetre éhesen
De miért hiszem
Hogy ez jár nekem

Eldugott, fojtott szerelmet
Egy kurtára faragott verset
Egy gyönyörű éneket
Mely sohasem létezett

2018. május 7.

Én kis városom (Kossuth tér)

Egy jól meghízott paraszthalmamb totyog át a téren. Egy gondosan trimmelt palotapincsit vezet nagy büszkén egy csitri leányzó. Nagyon szép a kőburkolat, ahogy sugár irányban átvágok a téren, majdnem Kossuth Lajos lábánál kötök ki és szédülök. Nem tudom a helyemet pontosan megállapítani. Célba venném a Nagy Csemegét, ahol annyi finomságot árultak, de csak OTP portálokat látok, csalogató reklámokat, melyek nem is nekem szólnak, hanem a pénzemnek. Balra fordulok, idehordtam az órámat javítani, de már fagyaltos bolt van a helyén. Szemben az Aranysas Patika, homlokzatán takaros reklám: üzletház. A Koronában már majdnem felnőttként voltam először helyet foglalni apáméknak a tükörterembe, most meg alig találok a bejáratot. Hová lettek a régi, lágy dallamok és hová lett Csengeriné játéka? És persze Hersu dohányboltja, mindig finom cuccai voltak, természetesen jó pénzért, jó csomagolásban és az illat, azok a finom, békebeli illatok...

Érdemes volt beszippantani. Eltűnt a Béke Mozi az olcsó bérlleteivel, a Kispipa a füstös, sötét bútoraival, a finom juhtúrós, tepertős sztrapacskáival.

Az én kis városom, szédülök, nézem a díszköveket, a csobogó vizeket. Leülök, vannak ízléses padok, némi virág. Pont szemben ülök a hajdani bútorbolttal, ahol részletre vettük az első hármasszokrényt. Most meg kínai second hand gatyák és bakancsok a kirakatban. Újra feltűnik két viháncoló, fagyizó leánygyermek, libbennek a lábaimnál, viháncolnak, nézik egy pillanatra a vén palit – engem – lesajnáló tekintettel. Tetszik nekik a görbe botom – meg is jegyzik, szép, ezüst feje van. Meg az enyém is majdnem ezüst, de van még helye néhány barna hajszálnak.

Csermely Tibor

Czimbuláné Novák Ibolya
A tehetség virágai

és

Pagonyi Szabó János
Sorokba szorítva
című köteteiről beszélget a szerzőkkel

A könyvbemutatók várakozó örömével köszöntöm a Bessenyei Társaság tagjait, és szeretettel köszöntöm a kötetüket bemutató beszélgető partnereimet, Czimbula Novák Ibolyát és Pagonyi Szabó Jánost. A könyvbemutatók megszokott rendje szerint, a bemutatásra felkért moderátor értékelő, de legalábbis udvarias bevezetőt mond, mintegy felmutatva az írások tartalmi mondanivalóját, a nyelvi megvalósítás formai elemeit, miközben az írók eddigi írói-költői teljesítményét is méltatja.

Erre azonban most nem kerül sor! A szerzőket nem kell bemutatnom, hiszen évek óta rendszeresen találkozunk írásaikkal, itt élnek közöttünk, eddig megjelent köteteiket a társasági rendezvényeken is bemutatták. Mindkét szerző szerteágazó, gazdag tartalmú megszólalásai joggal igénylik azt, hogy ők tárják szemünk elé a titkokat, amelyeket kimondva-kimondatlanul hordoznak könyveik. Ebben csak az érdeklődő pályatárs szerepét vállalva, néhány kérdéssel próbálok terelgetni ihletett vallomásukat.

Ibolyát talán azzal segíthetem, hogy érdeklődő kérdéseimmel hívom elő vallomásait, segíthetem őt megküzdeni a bőség zavarával:

Csermely Tibor: Kedves Ibolya! Mi inspirálta a Tehetség virágai című második önálló kötetének megjelentetését?

Czimbuláné Novák Ibolya: Elsősorban az adás vágya. Ajándék, üzenet, intelem a családomnak, hisz ez az év különösképp tele van családom számára jubileumi évfordulókkal, eseményekkel, pl. szüleim születésének 100. évfordulójával - és mi lehetne egy könyvtől értékesebb? De adás ez minden olvasó számára is. Másodsorban közelebb kívántam hozni egymáshoz a generációkat, ez a cél tulajdonképp a könyv megjelentetése körüli teendők során fogalmazódott meg bennem.

Cs.T.: Alapvetően mi motiválja az írást, honnan van a készítése?

Cz. N. I.: A motivációm a közlési vágy és az a kihívás, hogy irodalommal tudom-e formálni a közlendőmet. A készítés pedig az olvasásból adódik, a befogadásból fakad, mert az olvasókban is megfogalmazódnak saját gondolatok. Az olvasáshoz is legalább annyi motiváció kell szerintem, mint az íráshoz! Írni nagyon jó, sokszor kerülök mintegy módosult tudatállapotba írás közben. Ebből következően jöttem rá, hogy az írás narkotikum is. Ezért különösen vigyázok, hogy ne váljak függővé. Mindenben fontosnak tartom a mértékletességet.

Cs.T.: Miért ajánlja nekünk, az olvasóknak a könyve megismerését?

Cz. N. I.: Mert szeretném, ha általa megszeretnének, hogy tudjanak róla, mennyi minden foglalkoztat, és hogy azokról felelősen miként vélekedek. A kötet nem teremtett világ, megélt, valós történeteket vagy érzelmeket tolmácsolok benne. Szeretném, ha az olvasó megismerné belőle az univerzumomat. Általánosságban sok szerepnek felelek meg egyidejűleg, mint a nők többsége, maximalista hajlammal. Minimalistaként pedig a mondandóimat tömören, kis terjedelemben kívánom átadni versben, prózában, képekben, hisz napjainkban rengeteg az információ a médiák térnyerésének betudhatóan. Nekem úgy tűnik, a technikai vívmányok fejlődésével az emberek már kevesebbet olvasnak, mint az előző évszázadban. Ha gondolataimmal már nagyon szárnyalok,

a Szédítő magasban című versemmel húzom vissza magamat, a porszem valónkba.

Cs. T.: Ez alkalommal mi a mottó, mi lesz a vezérfonal, amire felfűzte a mondanivalóját? Több alkalommal olvashattunk tájékoztatást könyvének bemutatásáról és hallottam riportot is Önnel az Európa rádióban.

Cz. N. I.: Sok személyi akadályozó körülmény gördült elénk a bemutató szervezésekor. Rugalmasan álltam a helyzethez. Reakcióként valamiért József Attila és az Ő lényege jutott az eszembe: „Jó szóval oktasd, játszani is engedd...”

Cs. T.: Tessék, Öné a lehetőség! Hallgatjuk.

Cz. N. I.: Meghívott vendégemként Orémusz Maja (a Városmajori Művelődési Ház vezetője) a kötetből két „költői” verset és egy prózai írást, esszét olvas fel, és egy válogatott és zenével aláfestett CD-lemezemről az időkerettől függően még további verseket is meghallgatásra ajánl:

KRÚDYT IDÉZVE

– Halottak napja közeledtén –

Holdfényben utazva érkezett,
Útja során a fák megannyi
Szoknyás kísértetek.
A tengelyen megtett út szélén
Kis fehér házak lapultak,
Mint heverő kutyák,
Ezüstsóhajtásos tónál
Vadludak szálltak, repültek
A nagy messzeségen át,
S a szent szerelem illúziójáért –
Haramiavilágból itt maradt
Csárdában töltötte az éjszakát.

Máskor kedvenc padjára ülve
Figyelte az értelmetlenül
Hullongó faleveleket,
Feloldhatatlan magányát hirdette
A szomorúságtól nyugtalan,
Szivarfüstös emlékezet.

*Öröme odalett: a nőkben, s étvágyában.
Szobájából céltalanul szemlélődött
A nyüzsgő nagyvárosi délutánban.*

*Halk eső is utolérte, - mint a bánat.
Az elsötétedő sűrű, hűvös őszi pára,
Könnyeket szórt lelke üvegablakára.
Nem jutott eszembe imádság,
Sem máskor oly kedves emlék:
Krúdyt idézte az esti merengés.
Élők szórakozásával egy mécses
Égettem, s - tudattalan sóhajtással -
Gondolatban elcsendesedtem.*

Nyíregyháza, 2014. 10. 24.

*

VÁCIT KERESVE

*Váci Mihály emlékének, a mindenség
szent amforájának, a KÖLTŐNEK adózva:
„Világkatedrálisok érted harangoznak” - rég’,
írja hozzá versében gróf Almássy Katinka.*

*Ki Vácit keresi, tegye verseit olvasva.
Sötét égbolton Őt egy csillag ragyogja;
szülőháza helyén már ott az új tulajdonos –
s megtagadja nevét, mely a helyhez jogos.*

*Ám hordja, fűtyüli homokba írt emlékét a szél,
orgona, akác, a nyárfalevél: mind Róla beszél.
Világlelkének szelleme s tisztasága leng fölötte,
nincs jóézésű ember, ki ezt megkérdőjelezze!*

Nyíregyháza, 2017. 08. 03.

*

AZ ANYÁK NEM VÁRNAK HÁLÁT

Az anyák nem várnak hálát, mert számukra természetes, ha olykor – ha netán meglepődünk –, ők helyettünk is rögvest levegőt

vegyenek. Anya és gyermeke között oly intim a kapcsolat, mint ahogy a tenger mélyébe beolvadnak a vidám, aprócska halak. Beszélni róluk mindig zavarba ejtő, kissé mesterkélt gondolat, a köldökzsinór láthatatlanul is az idők végezetéig megmarad. Ha csak úgy váratlanul, de arcodhoz szorítod erektől duzzadt fáradt két kezét, nem kellene hozzá szavak, ajkad bizalmas érintése neki épp elég. Ha valamit most köszönök csak annyi, hogy önfegyelemre és tisztességesen végzett munkára szoktatott, hálából rá én vers helyett mindig csak virágszálakkal gondolok. – Talán emlékszel, olykor pofont is kaptál tőle, de nem fájt, mert biztos tudod, hogy ilyenkor messze túlmerészkedtél a megszabott határokon. Amit tett, mindig érted tette, sohasem ellened, életed féltette gyakran, s túllátott vakmerőséged felett. Ő lett veled gazdagabb, így érzi ezt minden jó anya – s a nagymama –, mert örökletet kapott általad és az idők szellemében haladva Ő mindenkori szent: ÖRÖK MADONNA.

Nyíregyháza, 2016. 05. 01.

*

A TEHETSÉG VIRÁGAI

*A „VIRTUÓZOK”-kal
Csipkerózsika
álomból ébredhet
az ország; mennyi
tehetséget termel
az emberiségnek
a jó föld, a mag,
hozzá az imádság.*

*Kemény munka árán
a nemzet himnusza
meghozza az áldást,
mely kiárad: fából,
hangszer vonójából,
billentyűk futamán
a nagy zongorából,
húrokból, ütőkből,*

*torokból, tüdőkből,
rezeket bűvölő
táltos kis kezekből.*

*„Aranyat keresők”
szép szavai által,
bűvös fény sugárral,
lelkeket igézve,
alázattal szemlélve,
szolgálva; magukat
a köznek s Istennek
ajánlva, varázsolón;
boldogan, álmodva
szebb jövőt, mennyekig
emelő fanfáros feltámadást.*

*Használjuk ki a jelent!
Ennyi költő országában
a dalok feledtessék el
letűnt idők hordalékait.
Szentlélek kiáradásért
kiált a nép, a haza,
s a tehetség virágai.*

Nyíregyháza, 2017. 06. 02.

*

NEM TUDHATOD ...

*Nem tudhatod, hányszor nyitok be hozzád
Megsimogatni álmodban az orcád.
Semmi sem nyikordul
Szívem ver bolondul
Levegő sem moccan
Lélegzetem koccan –
A semmi ablakán.*

*A semmi küszöbét
Így átléptem halkán
Elköszönök majdan
Ha ajtód becsuktam –*

Ettől felocsúdtam.

De jólesett nézni s álmodni róla

Ha akartam voln' hozzád értem volna.

Nyíregyháza, 2017. 04. 04.

*

Cz. N. I.: *Majához csatlakozva, tovább folytatom az esszé műfaját, a mindenkit foglalkoztató elmúlás témakörében. És hogy az epika érthetőbb legyen, a témakörben még egy lírát is hozzáteszek.*

EMLÉKEZÉS SZERETTEINKRE

Édesanyámmal, férjemmel kapcsolatban sokáig vádlón szólalt meg bennem a kérdés: hogyan lehet májusban, egy ilyen gyönyörű hónapban meghalni!?

Mikor a „minden” váratlanul véget ér, tágra nyílt szemünkben ránk marad az űr, a rettenetes semmi. A semmi leül és ül, csak ül... Majd, ha jó társunk, a belénk karcolt életösztön lábra kap, megerősödik, akkor nap mint nap ereszt egy kicsit ez a határtalan bágyadt üresség.

Évtized múltán is felkavarja elménk mélységeit a kohézió, a pillanatokért kapkodó vágyakozásunk, bár a hang már elcsendesült, sápadt az arcfoszlány, összetöredeztek a mozdulatok és hűvös a vállunkon maradt érintés.

A szunnyadó kérges lélekhegek, mint távoli ködből felénk tekintő havas hegycsúcsok rálehelik homlokunkra létezésük ránk hagyott pecsétnyomatát.

Ezeket a pillanatokot aztán óvatosan, szépen be kell csomagolnunk az életünkben, az értünk viselt terheikkel és a hozzájuk tapadt kifoszthatatlan szomorúságérzetünkkel együtt.

Azt gondolom, a szeretet, a hála, az elmúlásban és az idő által segített lenyugvásban szilárdul meg. Végérvényesen.

A szeretteink évfordulói fölött is suhan az idő, mi pedig folytonosan emlékezünk.

Nyíregyháza, 2015. 10. 30.

MERENGÉS AZ ELMŰLÁSRÓL

*Már kisgyermekként megérintett a halál,
mikor elszólította tőlem a keresztanyám,
s pár év múltán követte őt a nagyapám.
Aztán sokáig nem nézett felénk a kaszás,
már felnőttem, mikor elhívta a két nagymamám,
S az ég ketté hasadt: apám után halt jó anyám.*

*Férjem öt év múltán egyszer felhánnya nekem:
Te még mindig édesanyád gyászolod Kedvesem.
Eltelt újabb öt év, s ő következett, megdermedt
a könnyem és minden képzelet – mely betemet:
s nem tudtam rendezni még ma sem emlékemet,
hagyom ki-be járni – mintha itt lennének velem.*

*Az idő lassan gyógyít, a Föld forog tovább...
minden lépcsőfokon áll már ismerős – s barát
kikért a harang szólt, s végső útjára kísértem.
Nem várom, de eljön (hisz fárad test és lélek)
a közelgő idő: mikor én is fájón, búcsút intek.
Sorsunk beteljesül! S rólunk, az utódok beszélnek.*

Nyíregyháza, 2017. 11. 01.

Cz. N. I.: Zárásképpen pedig egy részletet olvasok fel a könyvből: Miként zenésítette meg Erkel Ferenc a Himnuszt? És egyfajta valomást arról, hogy Ki vagyok?

Erkel Ferenc visszaemlékezése 1844-ből: „Csend van. Ülök és gondolkodom: hát, hogy is kellene azt a himnuszt megcsinálni? Eszembe jut az én első pozsonyi mesterem szava. Azt mondta: Fiam, mikor valami szent zenét komponálsz, mindig a harangok szava jusson először eszedbe. És ott a szoba csöndességében megzendülnek az én fülemben a pozsonyi harangok. Áhítat száll meg. A kezemet a zongorára teszem, és hang-hang után olvad. Egy óra sem telik belé, megvan a himnuszt...”

Cs. T.: Most, amikor megköszönöm a kérdéseimre adott válaszait. De legfőképpen azt a bölcs, nyíltszívű, megható írói üzenetét köszönöm, amivel most megörvendeztetett bennünket! Gratulálok hozzá!

Kedves János!

A Sorokba szorítva című versesköteted immár a hatodik a verseidet tartalmazó könyveid között. Miután engem kértél fel a kötet bevezetőjének megírására, a mélyebb ismeret birtokában beszélgethetek most Veled.

Cs. T.: Ebből fakad az első kérdés: beszélj nekünk irodalmi előletről!

Pagonyi Szabó János: A versírást már a diákkoromban kezdtem el, hiszen az irodalmi tanulmányaim alkalmával megszerettették velem. Élvezetes volt megtanulni, elmondani, értelmezni, a sokszínű rímeket olvasni, a sorok hullámvázát, a dallamát csodálni! Úgy gondolom, hogy a mai írásaiban is fellelhetők ezen stílusjegyek, hiszen arra is törekszem, hogy ezek a gyönyörű magyar nyelvünkkel együtt továbbra is fennmaradjanak! Az írásaim egy idő után abbamaradtak, hiszen nemigen figyeltek fel egy akkor induló gyermek vers által történő megnyilvánulásaira!

Az élet útjai másfelé terelgettek, de a versszeretet továbbra bennem volt, fennmaradt! A tanulás, a munka, a házasság, a gyermeknevelés, a megélhetés kerültek előtérbe, a fontossági sorrendben!

A versírást már a kissé lenyugodott korban, a 80-as években újra csak elővettem. Az évtized vége felé, 89-ben már egy kötetnyi anyagom volt kiadásra várva! A nehézségek itt is utolértek, így csak a 2003-as év elején és a végén adtam ki köteteket. Közben azért újságban, az egyik helyi rádióban és tévéműsorban már hallhatók voltak verseim. Jártam irodalmi összejövetelekre, részt vettem a költészet napjára szervezett ünnepségen, verspályázaton stb. stb. 2003-ban adtam ki a Magányos akácok, az Akácok csillagfényben, majd 2006-ben az Arany a homokban, majd a 2010-ben az Alkonyi valóságok, 2014-ben a Szemedbe mondom és 2018/19-ben a Sorokba szorítva című 6. verseskötet.

Közben több megyei (más megyében is), valamint országos irodalmi társaságok tagja lettem. Közben verseim jelentek meg an-

tológiákban, újságokban stb. A 30 éves irodalmi munkásságom alatt megszámlálhatatlan helyen és időben vettem részt személyes fellépésekkel Nyíregyházán, más megyékben is. A társaságok kiírt pályázatain mindenképpen részt vettem, így a mai napig is, ha van lehetőségem! Ezek kapcsán eleddig 19 esetben kaptam komoly elismeréseket, de mellettük 2. 3. 4. 5. és 6. helyezéseket is!

Az írás és a kapcsolatos tevékenységek mellett, előadókkal is foglalkozva, volt olyan gyermek, aki több esetben is országos első helyezéseket gyűjtött be a verseimmel és felkészítésemmel.

Cs. T.: *Verseid gazdag tartalmú tematikáról árulkodnak, s valamennyi a klasszikus stílus hangján szólnak meg. Idézz fel ezekből néhányat!*

P. Sz. J.: Verseim sok témakörben íródnak és fogalmazódnak meg, a klasszicizmus követése mellett! De mindvégig a jelenben is keresem az újabb lehetőségeket, az újabb kifejezésmódokat, melyeket kitalálva és megvalósítva teszem fel magamnak a lécet!

Azt mondják: „A téma az utcán hever!”. Ebből az alapállásból kiindulva lesz sokszínű a mondanivaló, a rímképzés, a stílusváltás, az új, a régiön belül való megvalósítás!

Az írásaimban nem felejtkezem meg, sőt, mindig naprakész vagyok e tekintetben, hiszen akár a hazáról, a nyelvről, a névnepokról, a megemlékezésekről, az évfordulókról, és sorolhatnám tovább is írok, melyek végig kísérik eddigi munkáimat a kiadott kötetekben! Ezek alapján lesz talán színesebb, változatosabb a tollforgató mondanivalója,.

Cs. T.: *Örömmel olvastam, hogy a közelmúlt évfordulói, ünnepei, névnapjai visszaköszönek a verseidben. Mutass be, kérlek, néhányat!*

P. Sz. J.: 1956 emléke a Tankok jöttek című versben, a Forr a dalom-ban szólal meg:

TANKOK JÖTTEK **(60 éve forr a dalom!)**

*Tizenhárom alig voltam,
és kenyérért álltunk sorban.
Gyűlés volt a Kossuth téren,
népem nyilvánult meg éppen!*

Csendben hallgatták az imát.
kiabáltak: éljen.., vivát!
Tankok jöttek dübörögve,
s eget verő puskák csöve.

Amikor a térre értek,
lövegtornyok körbenéztek.
Megrémülve tömeg szaladt,
s felröppent a galambcsapat!

Torkolattűz fénye csapong,
rémüldöző egyre jajong!
Sorban álló futott velük,
ajtó, roló hátunk mögött!

Lett kenyérünk, s hazamentünk,
tele volt már a tenyerünk!
Anyám szíve majd kiugrott;
mikor látott, felsóhajtott!

Októberre, novemberre.
már „A kocka el van vetve!”
a hangyanép nekivágott,
s megmarta a Góliátot!

Apró csípés, alig pörsent,
nem rengette meg a szörnyet!
Sebet kapott, apró sebet,
ezért minket véreztetett!

Magyarország harcban állott:
Felkérte a nagyvilágot.
Nem segített, nem jött senki,
ezerszámra népünk ment ki!

Csendesedtek a vivátok...
a hangyanép jajt kiáltott!
S „Vérszagra gyűl az éji vad!”
a lihegő terror...: haddelhadd!

*Mindahány börtönünk TELVE!
Kötelek lógtak már szerte...
Koholt vádak, megtorlás jött!
Parcellákon döngölt a föld!*

*„Mennyből az angyal” kiáltozd,
Rázd fel a dermedt világot!
Tudasd ezt velük az égből:
a magyar nép küzdelméről!*

*Kihunyt a láng, pernye szálldos...
Megrémítve országot, várost.
De a lélek bízva-bízik...
s benne a hit, mely átsegít!*

2016. 10. 23.

Trianon tragédiáját a Tűbe fűzve, az imádság hangjait az Anyánkhöz, a szerelmi érzést az Örök Éva című vers hordozza.

Úgy gondolom, egy költőnek feladata és dolga is egyben, az élet dolgainak, bugyrainak feltárása, megvilágítása, így nemcsak az észrevételek, de az általa látott víziók, váteszi lehetőségek közlése is az! Szerintem ezen fegyvertárat mindenképpen alkalmazni kell, az olvasó esetleges alvó gondolatainak ébresztésére!

Az írásaim korosztály nélkül szól mindenkihez, ezért mindenképpen az olvashatóságra, az érthetőségre, a klasszikus versírás szépségeire törekszem, és úgy gondolom, hogy a jövőben is ezt fogom tenni!

Cs. T.: Amit bizonyosan szerénységből nem tettél szóvá, azt hadd fogalmazzam meg én beszélgetésünk zárásaként. A versek tartalmi mondanivalójától függetlenül teszem szóvá a képszerű ábrázolás precizitását, a művészi eszközök felsorakoztatott arzenálját, a játékos szókapcsolatokat, az ismétlő, halmozó, a végső-kig kihegyező költői bravúrokat. Szívből gratulálok!

* * *

Mindkét kötet kedves bemutatójának köszönöm a versekben megfogalmazott társadalmi mondanivalókat, történelmi emlékeket, személyes érzéseket és élményeket, és az imává formált, a jövőért aggódó és bizakodó fohászokat. Mi, a társaság tagjai ismét büszkék lehetünk arra: egy-egy porszemmel magasabb lett az irodalmi Himalája!

Bakajsa András

Az olajfák hegyén

„Volt ott egy kert... Jézus gyakran járt oda.”

(Jn 18, 1-2)

Félelem van szívemben, mint a Jeruzsálemet elhagyó s az Olajfák-hegyi majorba érkező tanítványok szívében, hisz az ottani földi események természetfölöttiekbe válnak, s aki csak hozzáér a krisztusi drámához, attól tart, hogy elhibázza/elrontja beszámolóját. Az „ott jártam”, mint minden szenthelyi jelenlét kevés, most egyenesen édeskevés, és ez érvényes a megrendítő megváltói események beteljesedéséig. Így érkeznek-szorongva, félve- a Getsemané (Olajsajtó) kertbe tizenketten.

Éj lehetett már, „Az éj milyen sivatag, néma...” (egy végtelenül szomorú Ady-versben), mikor kerti pihenőhelyén elrendeződött a kis csapat. Lukács egyes száma fényt vet a Mester életvitelére és tanítói gyakorlatára: „Ezután kiment és szokása szerint az Olajfák hegyére tartott.” (Lk 22,39-40) Az ismert, barlangos kertbe. Készenléti közelségben akart maradni, így hát nem veszi igénybe a messzibb, ám biztonságosabb Betániát.

Három kőhajításnyi a majorsági kert. Amióta „Az Ūristen keret telepített Édenben” (Ter 2,8), azóta testi-lelki öröm társul hoz-

zá. A Getsemánéhoz azonban szomorúság és szenvedés tapad. És árulás vagy érzékletesebb szóval: hitszegés.

Pedig a kert a vendégnek pihenő- és felüdülő helye, csendes „sziget”. Gyönyör is terem benne. A jó Jézus, a szenvedésekkel átítató Jézus csendes szigete akkor ott tanítványi köre volt, vagy inkább lehetett volna. De annyi sem adatott. A kert pihenőhelyük, a három kőhajításnyi, azon időben három részre szakadt. Előbb a nyolc apostol marad hátra, aztán a kiválasztott három, s hozzájuk hallótávolságon kívül egyes-egyedül gyötrődik a Mester. Júdás másmerre jár.

Az egymaga lévő arcra borul, imát rebeg: „Abba (Atyám, Apukám), ha lehetséges, kerüljön el ez a kehely...” – mondja megrendülten (s bizonyára szódarabokban) ezt a különös mondatot. De hozzáfűzi „... ne úgy legyen, amint én akarom.” (Mt 26,39-40) Megrettségre vállalás következik. A szenvedés örvénye akár Van Gogh-festményeket is asszociálhat: vonagló ciprusokat, tekerdő olajfákat. Vagy a lorcai Siratóéneke zárósortát: „s a gyászos szél örökké reszket az olajfák közt.”

Márk külső jellemzéssel is él: „... remegni és gyötrődni kezdett. (14,33–34) Halálosan szomorú a lelkem...” (22, 44–45) Lukács, a kellő szó stílusmestere kimondja a halálfélelem szót is, sőt továbbmegy: „Verejtéke, mint megannyi véres csepp hullott a földre” hasonlatával megalkotja szinte a modern passió-filmek megrendítő képkockáit. A föld felitta véres verejtékét, lába nyomát téli esők verték vízszintesre. Az Üdvözítő az imádkozást is abahagyja, hogy erősítő szót, részvétet, vigasztalást találjon. Ám ők, hárman, a választottakból is választottak (a legbelső körbe), úgy mint Péter, Jakab és János, újra meg újra álomtalan alvásba zuhannak. Jézus pedig ide-oda jár a kőhajítás két végpontja között. Sűrül az idő is, akár a gyötrődés és elfogás éjszakája. Az isteni Ige, akiről azt írja az intellektuális János, hogy „Minden ő általa lett...” (Jn 1,13), most a tér és az idő foglya: ember, gyötrelmeknek kitett ember. Kell ennél beszédesebb bizonyíték testté tételére és közöttünk lakozására? Emberré lett, hogy mi emberek legyünk. Jelző nélkül. „Ember lenni mindég, minden körülményben”, amint egy Arany-verssor követelményül állította a jézusi magatartás és tanítás szerint.

Milyenek „látom” az Úr Jézust utolsó éjszakáján? Olyannak, amilyen Dsida Jenő versében, a *Nagycsütörtökben*. A szenvedő

költő azonosul a szenvedő Üdvözítővel és minden emberi gyötrellemmel. A legszörnyűbbel is: magunkra hagyatottságunkkal. „Nem volt csatlakozás... Testem törött volt és nehéz a lelkem... Tompa borzalom / fogott el, mély állati félelem. / Körülnéztem: szerettem volna néhány / szót váltani jó, meghitt emberekkel, / de nyirkos éj volt és hideg sötét volt, / Péter aludt, János aludt, Jakab / aludt, Máté aludt és mind aludtak... / Kővér csöppek indultak homlokomról / s végigcsurogtak gyűrött arcomon.” Mehet a nyolchoz is még egy kőhajításnyira, ők szintúgy elmenekültek a valóságból. Mehet többször is, tehet szemrehányást: „Simon! Alszol? Egy órahosszat sem tudtál virrasztani velem?” (Mt 14, 37–38) Egy megszólító felkiáltást két kérdés követ. Gyöngé és gyarló (is) az ember. Testvérvérse Kányádi Sándor 1994. évi *Nagycsütörtökön* című, az ezredvégi elidegenedést panaszoló verse: „nagycsütörtökön már kora délután odébbállnak... nincs idegünk már a közös szorongáshoz... a föltámadást hétfőtől kezdve mindenki már / csak magának reméli”

A tragikusan fiatalon eltávozott erdélyi költő hétköznapi elhagyatottságot tár föl: mindennapi magányunkat. A körülmény 20. századi: vasútállomás, váróterem, várakozás, késés, magukba süppedt és meg-megbicennő fejű, tört nyakú utasok. Ámde nem a külső helyszín hangolja le az olvasót, hanem a lelki táj: a „Nem volt csatlakozás.” Tagadószó, létige, igéből képzett főnév. Pont a mondat után a verssor közepén. Megbicsaklik, megtörik test és lélek és vers. Nem volt csatlakozás a lelkek között, nem volt, néhány szó erejéig és elhalkultáig sem. „.... szót váltani...” – ez a vers kulcskifejezése. Aztán a három pont a „mind aludtak...” után. Manapság pedig (sokan) nyitott szemmel merednek a mobiljukra, tabletjükre, mást nem látnak, nem hallanak. Földugóval rádióznak bárhol.

Itt sírt, ott gyötrődött, Az Üdvözítő tartott tőle, hogy tanítványai elhagyják. Amott jött-ment a Templom és az Olajfák hegye között. Többnyire a Getsemáné-kertig, olykor Betániáig, a baráti házig. Próbálok befogni a szememmel, töprengök (azóta is), mi maradt a Jézus korabeli tájból, mennyire jézusi még a mostani. „Templom a természet: élő / oszlopai / időkint szavakat mormolnak összesűgva...” – jut eszembe egy Baudelaire-szonett, a *Kapcsolatok*. Úgy láttam, a lelkemmel úgy látom a fogyó jelenben és jövőben: az Olajfák hegye elnevezés földrajzilag nem igazít el.

Jézusék legtöbb idejüket a természetben töltötték. Galilea virágos mezein, hegyre kanyaró utakon, elragadó tavuknál s az Olajfák hegyének oltalmában. Mit tudja a mai ember, mit jelenthet az elszunnyadás és a megébredés a csillagok alatt, bensőséges barlangban, mikor eső suhog odakinn... Mikor kaszálók vagy parázson piruló hal ínycsiklandó illatával száll le az est, és a felhőtlen, halomtalan „égi rónán ballag már a hold...” egy magyar versvarázsban. Mit jelent mezőn hálni, kertben mondani esti imát, mikor őrt állnak a fák.

Szentföldi útjaimon semmi nem volt oly megindító, oly bűvölötes, olyan igéző, mint a galileai tenger környéke, szóval az a tájék, ahol Jézus otthon volt, ahol Kafarnaumba hazamehetett. Ahol a tengert átszelő bárkában édesdeden aludt, míg nem vihar csapott a törékeny alkotmányra. Ott boldog volt. Hol máshol talált lelkének nyugalmat? Hol? Az Atyától rábízott feladat teljesítésében.

Hol még? Az Olajfák hegyén, mikor föl-fölment Jeruzsálembe. A nyugati oldalon majorok, kertgazdaságok kínáltak biztonságot és szépséget. Lukácsnál föllelhető: „... szokása szerint az Olajfák hegyére tartott.” (Lk 23,39) Megálltunk egy olajfás ligetke mellett. Körülsétáltuk. Fények villantak, filmfelvevők pásztáztak. Ez a barátságos kertecske Getsemáninak mondatik. Megolvasni könnyű: nyolc őszereg olajfa szép sorban, mellmagasságú vaskerítés őrizetében. (Kiváló könyöklő hívőnek, hinni akarónak és kételkedőnek.) Lám, ez volt az, ahol... És ha mégsem? Elég az: ilyen lehetett. Ezek a fák matuzsálemi korúak, üreges törzskerületük eléri a hat-nyolc métert. Átlátni rajtuk minden irányból. Évgyűrűik azonban nincsenek, mert szakadatlanul virágoznak, teremnek. Josephus Flavius *Zsidó háborújában* az áll, hogy Kr. u. 70-ben az ostromló rómaiak minden fát kivágtak húsz km-es körzetben. Ám a legeslegöregebb forradásos gyűrődésű olajfák gyökeréből új élet sarjadhatott. Hajtanak hát rendületlenül, mintha fiatalok lennének. Körülöttük egynyári (itt inkább egytavaszi és évelő) virágok az aprókavicsos belső utak mentén. Ferences barátok gondos szeretetében ilyenkor, áprilisban a legszebbek. Nekem legalábbis.

Loholás közben a békesség aziluma. Holott arról emlékezetes, hogy Jézus a Getsemáné-kertben átélte teljes elhagyatottságát, s mégis beleegyezését adta a megváltás művéhez.

Önéletrajz

Fényeslitkén 1943-ban születtem, ott nevelődtem, s néhány év kivételével ott is laktam s lakom mindmáig. A falu, közép-paraszt családom és rokonságom formálta látásmódomat, jellememet, s ez, mindenekelőtt a tézeszes kényszergazdálkodás előtti 17 év. Litkén természetes örökségnek számított a családi-nagycsaládi életforma, a négy évszakos természetkedvelés, a szorgalmas munkavégzés, a vásár- és ünnepnapok megülése, a templomjárás, tisztességtartás s az is, hogy erősen balos isten-és emberellenes diktatúrában véletlenül sem térültem balra. Köszönetet mondok érte most is.

A kisvárdai Bessenyei György Gimnáziumot bejáró diákként végeztem el, utána a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-történelem szakos hallgatójaként diplomáztam. Az első, hatévnnyi tanári időszakom a nyolc osztályos mándoki gimnáziumhoz fűződik, s máig emlékezetes műhely, ahol mindenki ismerte a másikat, vagyis egymást. 1975-ben kerültem a kisvárdai Besibe 17 esztendőre. 1992-ben átigazoltam a kisvárdai Szent László Középiskolába.

1990 körül reménykedő, tisztuló időben kezdtem írogatni, elsőként Váciról, *Csend jön utánam* címen, majd más, elsősorban kisebb hazámbeli költőkről, szépirodalmi, történelmi értékeinkről, vallásos, egyházi ünnepeinkről, keresztény-nemzeti hagyományainkról, Jórészt az akkori Keletben jelentek meg és könyvvé is egybeálltak. A *Versek varázsa, Harangok szólása* 2000-ben került kézbe, Bitskey István professzor ajánlásával. Ezt követően a Szépiróink dr. Béresről és Cseppjeiről, az Ölbey Irén költészete monográfia, A *Szülőfalum, Fényeslitke* helytörténeti munka. A Rákos Sándor a Nyírségről (dr. Szilágyi Lászlóval), végül a Zarándokidő lírai útikalauz esszéikben a Szentföldről 2019-ben (dr. Fazekas István költő, drámaköltő, író, műfordító tömör bevezetőjével).

Rendszeresen tartok szépirodalmi előadásokat megszerzte. Immáron a hivatalos elismerés is utolért a megyei közgyűlés emlékplakettjének formájában.

Bakajszs András

Beszámoló a Bessenyei Társaság 2019. évi tevékenységéről

Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság aktív tagjainak létszáma 2019-ben 79 fő volt. Szomorúan emlékezünk meg két alapító tagunk haláláról, akik 2019-ben örökre eltávoztak közülünk; dr. Bánszki Istvánné, Juditka és dr. Fazekas Árpád.

Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság 2019-ban is a szokott munkarendje szerint tartotta összejöveteleit, minden hónap utolsó csütörtökjén.

Programjaink látogatottsága jó. Ez évben az átlagos résztvevő szám 38 fő volt rendezvényenként, úgy, hogy programjaink többször ütköztek a Megyei Könyvtár más civil szervezetei rendezvényeivel.

Ez évben domináltak az irodalmi tematikájú programok (8 alkalom). Megemlékeztünk Krúdy Gyuláról, Czine Mihályról, és a Hangsúly című hangos irodalmi folyóiratról. Bemutakoztak új köteteikkel Kováts Judit, Bakajsz András és tagtársaink közül dr. Dolinay Tamás, Czimbula Józsefné Ibolya és Pagonyi Szabó János. Költőkkel, írókkal bejárhattuk a világot, Sipos László kíséretében és dr. Székely Gábor megismertetett a színek és színnevek világával.

Előadónk között foglalkozásukat tekintve volt történész, régész, pedagógus, jogász, irodalomtörténész, a rádió műszaki vezetője és orvos. A közreműködők között pedig ott találhattuk Pregitzer Fruzsina színművésznőt és Mohai Gábor előadóművészt.

Külön említést érdemel a hagyományos György napi megemlékezésünk, melynek helyszíne a Megyeháza mellett a Bessenyei szobor és 2019-ben Paszab község volt. A Zeneiskola művésztanárainak kis műsora után, együttműködési megállapodás alá-

írására került sor, mely a Társaság és a 80 éve általa alapított Zeneiskola egyébként jó kapcsolatát fűzi még szorosabbra.

A Megyeháza Bessenyei termében Jakab Attila, a Jósa András Múzeum régésze „... a szőke Tisza Szigetes kebelében...” A Bessenyeiek sírhelye a paszabi határban címmel beszélt ásatásáról. Ez alkalomból mutatta be dr. Sallai József az év elején nyomdából kikerült Nemesi és Polgári Füzetek 2. kötetét, mely a Bessenyei család történetét dolgozza fel.

A Megyeházán tartott ülés után ünnepélyes keretek között megkoszorúztuk Bessenyei György szobrát. Az esemény ünnepélyességét emelte a Sándor-palota díszőrségének és Kéri György skótdudásnak a jelenléte. A Palotaőrség így tisztelgett az egykori két testőrtiszt, Bessenyei Sándor és György emléke előtt. Délután Paszab község volt az ünneplés helyszíne, ahol a koszorúzással hajtottunk fejet a Bessenyei ősök emléke előtt.

A megszokott csütörtök délutánokon kívül volt néhány rendhagyó alkalom, melyen a társaság meghívottként volt jelen:

- Részt vettünk a hagyományos Megyeháza előtti koszorúzáson a Magyar Kultúra Napja alkalmából.
- Április 27-én két emléktáblát avattunk az Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium falán, melyek a gimnázium önképzőköréről és a Kállay családról emlékezik meg.

Az ideiglenesen a megyei könyvtárban elhelyezett Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei irodalmi tárlat tablóit befogadta a Kossuth Lajos gimnázium, 2019 tavaszán elszállítottuk azokat a gimnáziumba.

Eseményeinkről a sajtót tájékoztatjuk és több-kevesebb sikerrel a híradások megtörténtek.

Gazdálkodás:

A Társaság pénzügyeit továbbra is Treczkóné Brilla Mónika könyvelő bonyolítja jelképes – évi 12 000.- Ft – díjazásért. Határidőre elkészítette a Társaság 2019. évi pénzügyi beszámolóját, alkalmanként pályázatokat készített. Működésünket a tagdíjak és esetleges adományok, pályázatok fedezik. 2019-ben a György napi ünnepség megvalósítása történt részben pályázati forrásból.

A tagdíjakból befolyt bevétel 2019-ben 116 000 forint volt. (2018-ban: 124 400 Ft)

Sajnálatos, hogy 2019-ben csak 56 fő fizette be a tagdíjat (2018-ban 74!), melynek három formája van, banki befizetés, banki utalás és készpénz befizetés a programjainkon. Kiadásaink között legnagyobb tétel a Bessenyei Almanach előállítására, mely ez évben 124 425 forint volt.

Az év folyamán koszorú költségeink voltak még összesen 18 ezer forint értékben (kultúra napja, György nap, temetések). Látható, hogy a befolyt tagdíjak nem fedezték költségeinket, így tagságunk adományaival egészítettük ki a hiányzó összeget.

Postaköltségünket minimalizáltuk, leveleket csak e-mailben küldünk vagy személyesen kézbesítünk. Az előadók ajándékait, csomagolóanyagot, virágot adományok fedezik. Azt azonban nem várhatjuk el, hogy rendszeresen egyesek vállára tegyünk a tagdíjuk befizetésén túli terheket. Fő célkitűzésünk, hogy legalább annyi tagdíjat befolyjon kasszánkba, amennyi az Almanach előállítását és rendszeres kiadásainkat fedezi.

2020-ra tervezett kifizetéseink:

Almanach költsége:	130 000 Ft.
Koszorúk éves költsége:	10 000 Ft
Könyvelő díja	12 000 Ft
Pályázati díj	<u>2 000 Ft</u>
Összesen:	154 000 Ft

Az anyagi helyzet kényszere következtében a *jövőre nézve* kérdések fogalmazódnak meg:

- tagdíjmelés (javaslat: aktív tagok 3000 Ft, nyugdíjasok 2 000 Ft);
- az Almanach kétévenkénti megjelentetése;
- Almanach adományért adása a tagdíjat nem befizető tagoknak.

Köszönetemet fejezem ki a vezetőség tagjainak és mindazon tagjainknak, akik munkájukkal, természetbeni hozzájárulásukkal segítették működésünket.

Nyíregyháza, 2020. január 30.

dr. Kührner Éva elnök

A Bessenyei Társaság 2020. évi munkaterve

Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság 2020-ban is a szokott munkarendje szerint – minden hónap utolsó csütörtök-jén – tartja összejöveteleit. Programjainkat a tudományos ismeretek terjesztése, az elsősorban a városunkhoz és megyénkhez kötődő alkotók bemutatása, társasági kiadványok megjelentetése jegyében szervezzük hozzájárulva térségünk szellemi arculatának formálásához, Bessenyei szellemi örökségének továbbadásához.

2020. tervezett programjai:

- Január 30. *Az EKLG múzeumának megtekintése – Közgyűlés*
 Február 27. *A verselő szívsebész Eisert Árpád versei*
 Március 26. *Bessenyei-emlékek Szabolcs-Szatmár-Beregben*
 Április 23. *György napi ünnepség Bessenyei sírjánál*
 Május 28. *Trianoni megemlékezés*
 Június 18. *Szabolcs-Szatmár-Bereg képes kalandozás*
Kéry Péterrel
 Szeptember 27. *Megemlékezés Váci Mihályról*
 Október 29. *Székely Gábor előadása*
 November 26. *Bemutakoznak a Társaság írói költői*
 December ? *Karácsonyi összejövetel*

Az év első negyedében megjelentetjük a Bessenyei Almanach 2019. című kiadványunkat. Pályázati támogatás függvényében szeretnénk megjelentetni a Nemesi és Polgári Füzetek című sorozat 3. kötetét.

Szeretnénk kialakítani a társaság 21. századi igényes arculatát, megreformálni a kommunikációját. Ennek érdekében létre kívánunk hozni egy saját honlapot, amely nemcsak a tagok és nem tagok informálását szolgálná, hanem kiadványaink digitalizált változatával információs adatbázisként is szolgálna a Bessenyeiekről, a társaságban folyó tudományos, helyismereti tevékenységről. Ennek jelenleg csupán anyagi akadályai vannak, ezért céljaink eléréséhez folyamatosan pályázunk.

Feladatunknak tekintjük a taglétszámunk szinten tartását, emelését. Ezt a célt színvonalas programokkal és a megújított kommunikációval, marketing tevékenységgel kívánjuk elérni. Mindezek megvalósításához új anyagi forrásokat is keresünk.

Nyíregyháza, 2020. január 30.

dr. Kührner Éva elnök

A TÁRSASÁG TAGJAINAK ÍRÁSAI

Columbine

Zsíros Antalné

A Bessenyei-hagyományápolás Tiszabercelen

*„Új idők, új eszmék tüzes harsonása,
Innen indultál az új honfoglalásra.*

.....

*Tied az úttörés minden árnya, fénye,
Szabolcs daliája, Bihar remetéje.”*

Több évtizedes múltamra visszatekintve, a sok-sok tevékenység között minden évben fontos helyet foglalt el a Bessenyei hagyományápolás. Tisztelettel és kötelességszerűen gazdagítottuk a nagy író-költő, Bessenyei György munkásságának népszerűsítését, gondolatainak időszerűsítését évről évre. A szép ügy mellé sorra álltak jó néhányan: pedagógustársaim, hivatali és községi vezetők, berceli lokálpatrióták, tanulók, tanítványok, szülők, civil szervezetek vezetői.

Vietórisz József helyettünk is megfogalmazza Bessenyei György igazi értékét, felemelő nagyságát, amit a Bessenyei-ház falán lévő márványtábla is hirdet: „Új idők, új eszmék” embere, a felvilágosodás úttörője, fénye. „Innen indultál az új honfoglalásra” – folytatódik a szöveg, és mi büszkék vagyunk erre a határozószóra, mert ez a mi falunk.

Tudatosan felépített hagyományápolás teszi teljessé munkánkat, míg megértetjük tanulóinkkal a nagy író árnyakkal, fényekkel.

kel tarkított életét. A sikerek, a nemzetért küzdés sikere tette Őt Szabolcs daliájává, valamint a halhatatlanság lépcsőjévé emelkedett bihari remetévé.

A tízgyermekes Bessenyei család három testőr fiából György az, aki műveltségünk kiemelkedő tagja lett, s az általa hordott „fara-gott kövekkel” hozzájárult a magyar irodalom újjászületéséhez, a nemzeti kultúra fejlesztéséhez. Olyan örökséget hagyott ránk, amit nemcsak illő, hanem szent kötelességünk is ápolni, népszerűsíteni, közkinccsé tenni tanítványainkban községünk polgáraiban. „Emeld nemzetedet, ez legyen törvényed” – Bessenyei idézet emlékeztet bennünket napjaink tennivalóira, hiszen a község zászlajára ezt a sort hímeztettük (Garai Zoltán és felesége ajándéka).

Amikor a szülőfalu hagyományápolásáról beszélünk, szerény kis csapatnak érezzük magunkat a Bessenyei-kör és a Bessenyei Irodalmi és Művelődési Társaság mellett. Köszönettel tartozunk azért a segítségért, melyet közvetve vagy közvetlenül kapunk a társasági rendezvényeken a megjelent kiadványok tartalmából, a tagsági viszony előnyéből (12 tag jelenleg). A legnagyobb segítséget dr. Bánszki István Bessenyei-kutatótól, Tiszabercel község díszpolgárától kaptuk, aki a 20 év alatt a Bessenyei Irodalmi és Művelődési Társaság elnökeként sokat tett és vállalt, példát mutatva a nagyszerű hagyományápolásban. A Bessenyei Emlékszoba megnyitását is „neki” köszönhetjük.

Irodalomkedvelő emberek turistaként keresik fel a Bessenyei-kúriát, melynek hangulata, varázsa van az emlékszobával együtt. Kár, hogy eredeti relikviánk nincs! Beszelnünk kell az 1913-as nagy országos rendezvényről vagy az 1923-ban sorra kerülő tájegységek találkozásáról, újabb tábla elhelyezése a kúrián, majd 1978-ban a emlékszoba avatásának ünnepe. Ugyanaznap délutánján műemlékké nyilvánítják a szivattyútelepet. 1961-ben községünk termelőszővetkezete Bessenyei György nevét veszi fel, majd 1972-ben a Bessenyei György Főiskolának himzett zászlót adományoz. Ettől kezdve szorosabbá vált a kapcsolat: ünnepség a főiskolával, koszorúzás az irodalmi tanszékkel, a másodéves hallgatókkal.

Általános iskolánk tanulóinak a nagy író-költő neve már ismert volt, hiszen az iskola úttörőcsapata a Bessenyei György nevet viselte. Munkácsi Mihály igazgató úr (33 évig igazgatott) indította el a „nagy” munkát, aki a tanulókkal 400–500 stencilezett Bessenyei-életrajzt osztott szét a faluban.

Intézményi szinten akkor élénkült meg a hagyományápolás, amikor a megalakuló Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság tagjai lettünk. Irodalmi munkaközösségünk feladattervet készített. Műsorral készültünk az osztályok között, koszorúzási emlékműsorokat készítettünk. Összefogtunk a helyi mezőgazdasági Szakmunkásképző Intézet igazgatóságával, tanáraival bővítettük az ismeretterjesztést a megyei beiskolázású tanulókörrel.

Dr. Bánszki István tanár úr kezdeményezésére szerveződött a Bessenyei Nyelvművelői Verseny évekig (iskolánk mindig benevezett), melyet megszűnésekor átvállaltam a tiszaberceli helyszínre, a mi iskolánkba, igazgatói tevékenységem egyik fontos színtere lett.

A Rétközi Iskolaszövetség iskoláiban hirdettük meg (20 iskola – Balsától–Demecserig) tartozott hozzá. A felkészülési irodalom: Bessenyei életrajz, a család és a Bessenyei-ház története, a filozófus időszerű gondolatai, a Tiszának reggeli gyönyörűsége, részletek a Holmiból stb. Ehhez jöttek a feladatok.

Népes számmal jelentkeztek a 7. és 8. osztályosok háromtagú csapatai. Komoly tétje, lebonyolítása, zsűrizése, jutalomkönyvek osztása jellemezte e nagy versenyt. A tiszaberceli iskola házigazdaként versenyen kívül indult, és szívesen gratuláltunk a „pálmát” elvivő iskolák csapatainak. (Gávavencsellő, Kemece, Kótaj, Demecser, Nyírbogdány, Ibrány, Paszab stb.)

A tiszaberceli iskolások a Bessenyei-héten bizonyítottak a háziversenyek keretén belül.

Az 1. és 2. osztály a Bessenyei-házzal ismerkedett. A 3., 4. osztályosok az író-költő életrajzával. Az 5.-es korosztály Bessenyei gondolatokkal, a felvilágosodás korával, idézetekkel. A 7. és 8. osztályos diákok Bessenyei munkásságával, természetesen korosztályi szinten.

Az 1997-ben régi álom teljesült, megtörtént a névadás. Iskolánk Bessenyei György Általános Iskola és Óvoda lett. Igazi népünnepélyt élt meg a falu. Megnőtt a szerepe a tantestületnek és a szülői munkaközösségnek is.

Jó érzéssel vonultam nyugdíjba, tudtam, hogy a hagyományápolás folyamatos lesz részemről is, és utódom, László Antal részéről is. A társadalmi kapcsolatok bővültek az irodalmi társasággal, Bakonszeggel, a Bessenyei nevét viselő iskolákkal, a tájegység, a Risz intézményeivel.

Az ünnepi alkalomra Bessenyei-jelkép, kítűző készült (kék mezővel), emléktáblát avattunk az iskola folyosóján – Emeld nemzedet – mottóval, bővült a koszorúzási emlékhelyek köre. A Bessenyei-hét gazdag programja kissé átformálódott: Bessenyei Nyelvhelyességi és Helyesírási Verseny címmel szerveződött a következő években a rétközi iskolák körében. A szervező munkából az iskola igazgatóhelyettese Stefánné Kiss Erzsébet nagy részt vállalt.

Szólnom kell a Bessenyei György Mezőgazdasági Szakmunkásképző hagyományápoló tevékenységéről is. Ismeretterjesztő munkájuk, ünneplésük, műsorozásuk folyamatos volt, példaértékűen gondozták a Bessenyei-parkot. A dicséret Fekete Béla igazgató és Sóvári Mihály igazgatóhelyettest illeti.

Áttekintve az évről évre folytatott hagyományápolást, elmondhatjuk, hogy a diákok, a fiatal korosztály részese volt mindennek, de a folytonosság valahol megszakadt. A középkorúak, de még az idősebbek is óhajtották a Bessenyei legenda ismeretét, a szépen rendbehozott ház látogatását, különösen akkor, amikor a könyvtár kiköltözött belőle.

Betöltődött ez az űr, amikor a Barátok Tiszabercelért – később – a Tiszabercelért Egyesület céljául tűzte a Bessenyei-kultusz ápolását, az író-költő filozófus korszerű gondolatainak terjesztését. 1993-tól Bessenyei emlékesteket tartottunk a közösségi ház-

ban. Gyakran volt előadónk dr. Bánszki István, valamint író-olvasó jellegű találkozások megyei kortárs költőkkel. Felnőtt műsoros esteken és ünnepléseken szívesen vettek részt azok a középiskolás és főiskolás tanítványaink, akik korábban is szerepeltek. A hallgatóság a község felnőtt lakossága volt. A koszorúzások este történtek, melyeknek különös varázsa volt.

Szerencsés helyzetben voltunk, amikor a falu újságja, a Berczeli Napló szerkesztése (Papp János jegyző, dr. Szilágyi Norbert jegyző, Hajnal András, Szántó Zsolt polgármesterek) megindult, hiszen 700 családnak vitte a hírt, az ismeretet. Ezt csak fokozta a Berczel TV működése, valamint a sok civil szervezet megléte.

Kiemelkedett a Tiszaberczeli Nyugdíjasok Egyesülete, valamint a BIKE szervező munkája. Minden évben február 24-e ünnep Bercelen. Ünnepel az iskola – Bessenyei-hetet tart. Ünnepel az önkormányzat a civil szervezetekkel együtt. A Bessenyei-ház falán 10-12 koszorú díszlik ilyenkor. Kegyelettel emlékezünk az egyházakkal együtt.

2020-at írunk. A fentebb említett tevékenység tovább él. Büszkén emlegetjük, hogy Bessenyei György munkássága a Bessenyei házzal együtt bekerült a Megyei Értéktárba.

Mi, a Bessenyei Társaság tagjai összekötőként segítjük a hagyományápolást, Bessenyei eszmeiségének terjesztését.

Ősz elején

*Itt van az ősz, elmúlt a nyár,
Vele együtt őszülök már.
Volt nekem is szép kikelet,
De ez már csak emlékezet.
Szép gyermekkor, de nehéz volt,
Amikor még kenyér sem volt,
Meztláb szedtem a markot,
Apám kaszája aratott.*

*Aztán örölt a vén malom,
Édesanyám kicsit nyugodt,
Mert másnap már sült a kenyér,
A jó tejet adta a tehén.
Hosszú évek, gonddal tele,
Most már napom száll lefele,
Őszi napom int a nyárnak,
A fecskék is már elszállnak.*

özv. Hullár Lászlóné Mészáros Mária

Komiszár Dénes

A Kállay-emléktábla avatása

Kossuth Gimnázium, 2019. április 27.

Tisztelt Kállay-családtagok!
Tisztelt Igazgató Asszony!
Tisztelt Elnök Asszony!
Főtisztelendő Úr! Tisztelt
tanárok és diákok!

Ritka alkalom, hogy egyszerre két emléktáblát avatnak egy iskolában. A mai egy ilyen.

A Kállay-család öt tagjának – apának és négy fiának –, akik kapcsolatban álltak a gimnáziummal, illetve a Bessenyei Önképzőkörét, amely itt működött, és amely jogelődje volt a nagy múltú Bessenyei Társaságnak. Ezért is nagy megtiszteltetés, hogy ma velünk ünnepelnek Kállay Miklós miniszterelnök unokái!

A Kállay-család története a régmúlt homályába vész. A 108 honfoglaló nemzetség közül az egyik a Balog-Semjén volt, amelyből a Kállay-család ered. A Felső-Tisza-vidéken szereztek nagyobb földbirtokokat maguknak. Egyik korai ősük, János már az 1300-as évek elején szabolcsi főispán volt. Tehát a köztudattal ellentétben nem Kállay András volt az első megyei vezető a családból.

Olyan tekintélyes családokkal kerültek rokoni kapcsolatokba, mint a Báthoryak, Jósikák, Kemények, Lónyayak, Wesselényiek. Nem kisebb személyeknek lettek ősei, mint Bessenyei György test-
őrtiszt, író, filozófus, gróf Apponyi Albert államférfi, Horthy Miklós kormányzó, gróf Bethlen István miniszterelnök, Apponyi Geraldine albán királyné, vagy napjainkban Kállay-Saunders András.

Érdemes megnézni, hogy került Nyíregyházára a család ezen ága, miként válik az iskolatörténet egyben várostörténetté is? Milyen fontos pozíciókat töltöttek be azok a Kállay-fiúk, akik innen indultak a nagybetűs életbe?

Kállay Miklós híres szabolcsi alispánról mintázta Vas Gereben a Nemzet napszámosai című regényét. Unokája, György már Nyíregyházán élt, itt halt meg a Bocskai utca 21. számú házban 1883-ban. Feleségét, Tarnóczy Máriát korán elvesztette 1857-ben, így özvegyen nevelte fel két életben maradt gyermekét: Andrást és Vilmát.

Az 1839-ben Napkoron született Kállay *András*, akit később a vármegyében csak „Andris úr”-nak, „Andriskának” hívtak, 9 éves korától Bécsben tanult. Édesanyja személyesen ismerte Deák Ferencet, össze is ismertette fiát a haza bölcsével. A kis Andris a Theresianumban tanult, az 1848-as forradalom alatt, otthonról elszökve járta a bécsi utcákat, amikor Kossuth egy gyereket vett fel az ölébe és azzal szónokolt. Bécs leginkább kulturális és zenei téren hagyott nyomott lelkében. Késő öregkorában is szeretett Beethovent játszani zongorán, évtizedekig a Nyíregyházi Dalárda egyik oszlopos tagja, szervezője.

Amikor 1850 nyarán egyedül tart hazafelé, Szolnoktól Tiszaeszlárig – három napig – hajóval utazik, s ekkor tűnik ki, hogy elfelejtett magyarul. A hajó utasai ezt ellenségesen fogadják, sőt, amikor a szabadságharc kapcsán – mint később írja visszaemlékezéseiben – osztrákpárti véleményének ad kifejezést, a hajó kapitánya felkapta és kilógatta a víz fölé, ellenszenvének kifejezéséként.

Beutazta Itáliát, Németországot, Franciaországot és Angliát, ezen országot nyelvét elsajátítván. 1860-ban hazatér és nagy szorgalommal megtanulja a magyar nyelvet, főleg Senecát fordítva. Szereti a nótázást, gyakran nyúltak az éjszakába a vendégeivel a vacsora utáni mulatozások.

Aktív közéleti ember; az árvízmentesítés egyik élharcosa, amely a megyénkben különösen nagy károkat okozott. Tagja lesz a megyei közgyűlésnek, egyre többször szólal fel a megyegyűléseken, felfigyelnek szónoki képességeire.

Családjával eltérően pozitívan viszonyult a megyeszékhely Nagykállóból Nyíregyházára történő átkerüléséhez 1876-ban.

50 éves korában, 1889-ben nevezi ki a király a megye főispánjának. Magánéletét és önmagát sem kímélve szolgálta híven hivatalát. Beiktatásakor mondta: *„Munkás főispánja igen, de kortese nem leszek a városnak!”*

A politikai higgadtság megtestesítője, a türelem gyakorlására szólított, a köztisztviselőktől *„kevés politikát, annál több közigazgatást”* követelt. Nevéhez fűződött az új nyíregyházi megyeháza, a kisvárdai és a nyíregyházi kórházak felépülése, a Nyíregyháza-Polgár vasútvonal megépítése, közutak építése, a nagykállói országos tébolyda megalapítása. Bőkezű mecénása a Vöröskeresztnek, a megyei múzeumnak, a kereskedő ifjak egyesületének, egyik alapító tagja a Bessenyei Körnek, Bessenyei György szobrának megálmodója.

Mai fogalommal élve igazi ökumenikus ember volt; a hagyományosan evangélikus vallású Nyíregyházán a kis létszámú, de fokozatosan megerősödő katolikusoknak nem volt középfokú egyházi oktatási intézményük, így hát ők is ide járatták gyermekeiket. Ez a gimnázium oktatási színvonalának elismerését is jelentette egyben. A szegény sorsú, de tehetséges gyermekek megsegítésére létrehozott és az ő nevét viselő alapítvány azt a célt szolgálta, hogy ne morzsolódjanak le azok az ifjú remények, akiket szüleik nehéz anyagi helyzetük miatt képtelenek voltak taníttatni. Így tehát apjuk helyett is apjuk volt. A későbbiekben többen is jó szívvel emlékeztek Kállay Andrássra, hogy elindította őket a karrier útján.

Ezen felül 1889-ben 109 kötetes könyvállománnyal, 1893-ban egy nagyméretű, értékes földgömbbel gyarapította az iskolát. Mindamellett rendszeresen adott anyagi támogatást az iskolai rendezvények sikeres lebonyolításához.

Bár 1917-ben a nyírbogdányi kerület országgyűlési képviselőjévé választották 78 évesen, mandátumát már nem tudta átvenni. A román megszállás idején hunyt el 1919-ben. A megyeháza közgyűlési termében ravatalozták fel – ritka kivételként és elismerésként.

A megyeháza előcsarnokában és a kállósemjéni családi kúria előtt mellszobra áll, a Megyei Közgyűlés kimagasló közigazgatási munkáért Kállay András-díjat adományoz.

Gyermekei közül négy fiú járt a „*lutjiba*”, evangélikus főgimnáziumba. Bármilyen sors is adatott nekik, biztosak lehetünk benne, hogy az életben voltak olyan pillanatok, amikor eszükbe juthatott az alma mater szellemisége.

A legidősebb, *György*, vagy, ahogy otthon hívták, „*Gyurica*”, 1878-tól járt a gimnáziumba az évkönyvek szerint.

Igen jellemző a korra, hogy egy apa miért fedtte meg akkoriban a gyermekeit, ha rossz fát tettek a tűzre. Fennmaradt 1880-ból egy levele az atyjához, amelyben sűrű bocsánatkérések közepette igéri meg, hogy jó lesz. Idézem:

„Kedves apám!

A tanár úr leveléhez mellékeltem levelét megkaptam, melyben figyelmeztet apa, hogy jól viseljem magam, és hogy azon szókat hagyjam el, tessék elhinni apám, hogy én azokat nem Gusztitól tanultam, hanem másoktól, de fogadom, hogy elhagyom, és hogy senki sem fogja azon szavakat tőlem hallani.

Köszönöm kedves apám gondoskodását, és azon téli zubbonyt, amelyet nekem tetszett csináltatni.

Hogy szabad időmet ne csak mindig az olvasással töltssem el, mely nem mindig van és nem is szabad mindig, tehát kérem kedves apám, legyen szíves számomra megszavazni a lombfürészhez való pénzt.

Tessék megnyugodni kedves apám azon, hogy azon csúnya szavakat tőlem senki sem fogja hallani, csak jó magaviseletem.

Emilnek már hálistennek semmi baja sincs.

Mindnyájukat 1000-szer csókolom

Maradok szerető fiuk

Gyurica”

Úgy látszik, az intés jó példaként szolgált, hiszen még abban az évben az ifjúsági könyvtár részére könyveket ajándékozott.

Kállay Miklós miniszterelnök visszaemlékezése szerint „*György nehéz ember volt, 20 évvel idősebb nálam, és teljesen süket*”. Csodálatos virágkertészete volt, a krizantém üvegházai a kállósemjéni kúria mögötti nagy kertben híresek voltak, ezer számra

termesztette azokat. Egész vagyonát erre költötte, ráfizetéses volt. A Gyűjteményalapító Kállay Kristóf egyik interjújában elmesélte, hogy Gyuri bátyjuk panaszkodott sógornőjének, Helénnek, miszerint: „*A fiaid dézsmálják az epreimet.*” A miniszterelnök felesége kérdőre vonta a három ifjú Kállayt – Kristófot, Miklóst és Andrást – és megfenyegette őket: „*Meg ne tudjam, hogy még egyszer beteszitek a lábatokat az epreskertbe!*” És milyen a gyermeki fufang? A fiúk hason csúszva legelték le a finomságokat, és a lábuk valóban nem ért le a földre...

A levélben említett *Emil* 1881-től tanult a gimnáziumban, a család napkori birtokán gazdálkodott, járási főszolgabíró volt, majd 1925-től a Nyíregyházi Vívó és Tornaegylet tisztviselője. Öregdiákként anyagilag is támogatta az iskolát és annak rendezvényeit.

Tamás 1886 és 1894 között koptatta az iskola padjait. 1894-ben a biológia szertár javára preparált állatokat adományozott. Az evangélikus főgimnázium után Gödöllőn, a premontreieknél tanult. Székelyudvarhely országgyűlési képviselője 1905-től.

1915-ben a hadsereggel elsőként vonult be Przemysl várába, amikor visszafoglalták az oroszoktól. Az I. világháborúban József főherceg mellett volt autós beosztott.

1928 szeptemberében a tatai hadgyakorlaton, ahol antant csapatok is voltak, részt vett a többi képviselővel.

Az 1930-as években Tátralomnicon üdült egy hotelben, ahol a vacsoránál figyelmeztették: a legjobb asztalt valaki más, egy származásilag nagyon előkelő magyar ember kapta. Erre Kállay Tamás azt mondta a pincérnek: „*Hogy ha itt származás alapján osztogatják az asztalokat, akkor nekem a Lomnici-csúcs tetején kellene ülnöm...*”

A háború után kitelepítették, nehéz sorsban hunyt el 1963-ban.

A legkisebb fiúnak, *Miklósnak*, vagy ahogy mindenki hívta, „*Micá*”-nak, jutott a legnehezebb sors. Szülei kései gyermekeként született a nyíregyházi kórházban – egyetlenként a testvérek közül. 20 évvel volt fiatalabb legidősebb bátyjától, Györgytől és 11-gyel a legfiatalabbtól, Tamástól.

Nem túlzás, elkényeztetett kisfiú volt a világosszöke, kék szemű Miklós, akire később óriási feladatok vártak. Nagyhalászbán

magántanulóként végezte az elemi iskolát, erről így írt: *„Én nem lévén szorgalmas és céltudatos fiatalember, örültem, ha nem veszik észre a bliccelt órákat, s főleg a nyelvek elhanyagolását”.*

1898 és 1901 között volt az evangélikus főgimnázium tanulója. *„Tanárain főleg tót származásúak, kitűnő emberek voltak. Az én főfoglalkozásom azonban nem a leckék tanulása volt, nem szerettem tanulni, hanem szenvedélyes növénygyűjtő, bogárgyűjtő voltam, sőt még tojásgyűjteményem is volt.”* Imádott olvasni, ő rendezte a család közel ezerkötetes könyvtárát és katalogizálta is azt. A gimnázium felső osztályait Budapesten, a Ferenc József Nevelőintézetben végezte. Ifjúkorában szeretett sportolni, magasugrásból országos bajnok is lett. Aztán jöttek Drezda, Genf, Párizs egyetemei.

Hazatérte után, 1910-ben lépett be a vármegye szolgálatába, mint fizetés nélküli gyakornok. 1912-ben kisvárdai szolgabíró, 1914-től nagykállói főszolgabíró.

Az I. világháború kitörésekor nem várva meg az alapkiképzést, jelentkezett Tamás bátyjával a frontra. Pár hetes önkéntes előőrsi szolgálat az orosz fronton, a lába lefagyott, egyik lábujját amputálni kellett. Felépülése után a nyíregyházi vasúti temető mellett kijelölt barakk-kórházak építését felügyelte.

Visszatérve a nagykállói főszolgabírórsághoz, itt érte 1919-ben a Tanácsköztársaság. Mivel nem volt hajlandó szolgálni a kommünt, kérte nyugdíjazását. Ezt követte a román megszállás, amely teljesen kifosztotta a semjéni uradalmat.

1920-tól bekapcsolódik a megyei közéletbe, felszólal a megyegyűléseken is. 1922-től 1929-ig Szabolcs vármegye főispánja, majd a Bethlen-kormány kereskedelemügyi államtitkára, 1932-től 1935-ig földművelésügyi miniszter. 1925-ben ő kísérte a gimnáziumot meglátogató Klebelsberg Kunó kultuszminisztert, Ady Lajos tankerületi főigazgatóval, Ady Endre öccsével. Többször megjelent az érettségi vizsgákon hivatalból. 1929-ben választották meg a Nyíregyházi Öreg Diákok Szövetsége társelnökének. Majd egy évtizedig a Bessenyei Kör elnöke. Lemondása után az Országos Öntözésügyi Hivatal elnöke, felsőházi tag.

Ha volt nehéz feladat 1942 és 1944 között Magyarországon, az bizonyosan a miniszterelnöki poszt volt. Csak hosszas rábeszélés után fogadta el a kormányzó felkérését. Parlamenti bemutatkozó

beszédében ezt mondta: „*Nem akartam, nem kerestem ezt a helyet, behívót kaptam, a frontra kell állnom. Hűséget esküszöm és Tőletek azt kérem, hogy jöjjetek velem*”.

Legnagyobb érdeme, hogy a végső határig kitolta a német megszállás időpontját, ami amúgy is bekövetkezett volna, csak nem mindegy, hogy mikor és milyen körülmények között. Az ország megszállásával megkezdődött az ő személyes kálváriája is. 1944. március 19-étől a budai török követségen bujkált feleségével, az októberi nyilas puccskor önként feladta magát, elfogták. Belügyminisztérium, Margit körúti fogház, Sopronkőhida voltak magyarországi fogságának helyszínei. Sopronkőhidán a cellája ablakából nézte végig Bajcsy-Zsilinszky Endre kivégzését.

Innen hurcolják tovább a németek Mauthausenbe és a dachau haláltáborba. 1945. május 4-én az 5. Amerikai Hadsereg szabadította ki. Haza már nem térhetett, Capri-szigete, majd Castelgandolfo voltak olaszországi lakhelyei, mígnem 1953 decemberében a nápolyi öbölből kihajózott az USA-ba.

Bekapcsolódott a Magyar Nemzeti Bizottmány munkájába, előadó körutakat tartott az amerikai kontinensen, képviselve hazánk érdekeit.

80. születésnapja előtt 9 nappal hunyt el New Yorkban. Koporsóját 1988-ban áthozták Rómába, majd pedig a rendszerváltást követően, 1993-ban a semjéni családi sírboltban lelt végső nyugalomra – végakarátának megfelelően. „*In asperis et prosperis*” – „*Balsorsban és jószerencsében*” – ahogy a családi jelmondatuk hirdeti.

Őrizze kegyelettel az iskola mindenkori vezetése és tanulóifjúsága emléküket! Köszönöm figyelmüket!

Kührner Éva

A Bessenyei Önképzőkörrel egy emléktábla avatása kapcsán¹

2019. április 27-én emléktáblát leplezünk le, amely a Kossuth Gimnázium önképzőkörének állít emléket. Annak a körnek, amely 1876-ban alakult meg az iskola falai között Leffler Sámuel akkori latin szakos tanár, későbbi igazgató bábáskodása mellett.

De ma már azt is kevesen tudják, mi is volt az önképzőkör? És mi köze van a Kossuth önképzőkörének a Bessenyei Körhöz?

Nos, ezeknek a nagy múltú, középiskolákban szerveződő diákköröknek a története a felvilágosodásig nyúlik vissza, a reformkorban indultak virágzásnak és a kiegyezés után vették fel az önképzőkör nevet. A fordulat évéig (1948-ig) éltek mozgalmas életüket, amikor is a múltat eltörölni kívánó kultúrpolitika megszüntette létüket. Helyükre a szakkörök léptek, melyek egy tantárgy tanórán túli intenzívebb művelésére szolgálnak ma is egy szaktanár irányítása mellett. Ezek azonban nagyon különböznek a hajdani diákköröktől.

Az önképzőkörök a magasabb évfolyamokba járó diákok, tanórán túli önművelésének terei voltak: „*A tanulás komoly munkája*

¹ Az 2019. április 27-én elhangzott avatóbeszéd szerkesztett változata.

*mellett ifjúságunk érettebb tagjai örömmel látogatták a keblökben fennálló köröket, amelyekben lelkök felüdült, s szívök nemesült s új erőt rugékonyságot kölcsönzött az erkölcsnemesítő tudományokkal való foglalkozáshoz.*² – amint fogalmazott a Kossuth Gimnázium 1877/78-as évkönyve.

A régi, reformkori társaságok a tudományok összes ágában való elmélyülést tartották elsődleges feladatuknak. A „komoly (egy-egy témát feldolgozó) dolgozatok” írása mellett lehetőség volt viszont a szépirodalmi, költői ambíciók művelésére is. A 19. század vége felé, az önképzőkörökben a hangsúly eltolódott az irodalom művelésére, a versírásra.

Arról, hogy milyen munka folyt akkor a körökben, álljon itt egy idézet: *„... a tagok magyar önálló műveket olvastak fel, melyek megbíráltattak szabadon, szóval és írásban; és úgyszintén prósai olvasmányok fejtegetése, valamint költői művek elszavalása által az élőszóbeli előadás tökéletesítését tűzték ki célul.*”³ Az összejöveteleken a bemutatott művekről vitatkozhattak a szerzők és a hallgatóság, az előadott produkciókat pedig megbírálhatták: *„... szavalmányok előadása, különféle irályművek felolvasása és nyílt bírálata az ifjúságnak úgy gyönyört, mint komolyabb gondolkodásra való ösztönt nyújtott.*”⁴ Az önképzőkörök lehetőséget adtak az előadói képességek, a szép beszéd, a helyes kiejtés gyakorlására, tehát a retorikai képességek fejlesztésére is.

A szellem pallérozásán túl azonban ezek a körök a demokrácia elsajátításának a színhelyei is voltak, felkészítették tagjaikat a polgári közéletre, vagy akár politikai szereplésre. A körök kezdettől fogva maguk alkotta szabályok szerint működtek, a diákok választották a tisztségviselőket, sőt a tanárelnököket is ők kérték fel, a saját fejük szerint tarthattak gyűléseket, rendezhettek előadásokat, ünnepélyeket, vagy akár szerkeszthettek nyomtatott folyóiratot, alakíthattak könyvtárat, tagjai törekedtek korszerű és hasznos ismeretek, hon- és világismeret szerzésére. Gondoljunk csak el, Kölcsey, Petőfi, Jókai is kapcsolatban állt az önképzőkörök előzményeiként megalakult első diákkörökkel. De a Kossuth Gimnázium önképzőköröse között is ott találjuk a város közéletének későbbi jeles személyeit.

2 A nyíregyházi ág. evang. hatosztályú gymnasium tizennegyedik értesítője az 1877/78 tanévről. Nyíregyháza, 1878. 29. o.

3 A nyíregyházi ág. evang. hatosztályú gymnasium XIX-dik értesítője az 1882/83. tanévről. Nyíregyháza, 1883. 20. o.

4 A nyíregyházi ág. evang. hatosztályú gymnasium tizenötödik értesítője az 1878/79 tanévről. Nyíregyháza, 1879. 12. o.

Az Evangélikus Kossuth Lajos Gimnáziumban tehát 1876-ban alakult meg az első magyar önképzőkör, mely valamennyi között leghosszabb életű volt. Már 1877-ben német önképzőkör is létesült Chotvács Ágost vezetésével, de rövid ideig állt fenn.⁵

1936-ban azonban jelentősebb átalakulásra került sor, az önképző körön belül szakosztályok alakultak. Ekkor új alapszabály is készült. Legnagyobb létszámú az irodalmi szakosztály volt, de létezett kisebbségi, külföldi, néprajzi, 1939-től művészeti, majd a háború közeledtével 1940-től honvédelmi szakosztály is, melyben „előadások keretében, beható tanulmányozás tárgyává (kívánták) tenni a modern honvédelem elméleti és gyakorlati problémáit.”⁶

Egyébként a kezdetektől évről évre újjáalakuló önképzőkörnek átlagosan 60 rendes és 25–30 rendkívüli (hallgató) tagja volt. A tagok között ott találjuk a gimnázium felsőbb éves diákjait. Amíg az iskola 6 osztályos volt, az 5-6. osztály tanulói vettek részt a kör életében, később 1887-től, amikortól már az iskola új épületében főgimnáziumként működött, a 7–8. osztályosok lehettek rendes tagjai, az alsóbb évesek (5–6. osztályosok) hallgató, rendkívüli vagy pártoló tag címen látogathatták a rendezvényeket.

Tanár vezetői pedig az iskola neves tanárai, igazgatói, valamennyien kiváló pedagógus szakemberek voltak: Leffler Sámuel, Porubszky Pál, Leffler Béla, Poppini Albert, Varga László, Valent József, Belohorszky Ferenc és Adriányi László.

Gyűléseiket hetente-kéthetente az iskola falai között, általában szombaton délután tartották. Az átlag évi 23-25 alkalom 1940-től ritkult, eleinte a szakosztályok egyenként évi 7-8 alkalommal heti váltásban üléseztek, majd a tanulóifjúság rendkívüli elfoglaltságaira hivatkozva a kisebbségi, külföldi és művészeti szakosztály nem működött, bár a tagokat érintő fontosabb kérdéseket az öszes üléseken megbeszélték.

Az önképzőkörösök résztvevői, közreműködői voltak a nagyobb városi rendezvényeknek is. Már a 19. század utolsó éveiben előfordult, hogy egy-egy nagy rendezvényen leányok is szerepelhettek; pl. 1893-ban egy hangversenyen fellépett Jósa Márta és Vilma valamint Lukács Ilona. Nagy szó volt ez akkoriban a fiúgimnáziumban!

⁵ A nyíregyházi ág. evang. hatosztályú gymnasium tizennegyedik értesítője az 1877/78 tanévről. Nyíregyháza, 1878. 6. o.

⁶ 1940.

A kör szabályai szigorúak voltak. Megtörtént, hogy ki kellett zárni egyes tagokat. Ennek indoka többnyire a hanyagság volt, de mint az 1882-es évkönyvben olvasható egy tagot „*plagium miatt*” kellett kizárni a körből. Milyen komolyan vették akkoriban!

Az önképzőkör, a megalakulást követő második évben, már 120 kötetes könyvtárral rendelkezett, melynek háromnegyed részét a tagok ajándékozták a közösségnek. A gyűjtemény évről évre gyarapodott. A tagdíjakból folyóiratokat, napilapokat, ismeretterjesztő periodikákat is előfizettek. Az önképzőköri könyvtár aztán az 1887/88-as tanévben egyesült az ifjúsági könyvtárral. 1904-től a kör kebelén belül olvasókör is működött, melyben a tanulók felügyelet mellett olvashatták az iskolába járó lapokat vagy akár sakkozhattak is.

1936-os nagy átalakulás keretében az önképzőkörösök elindították a *Kossuth-diák* című diáklapot, amely hosszú kényszer-szünet után ma ismét él.

A gimnáziumi önképzőkör múltját és tevékenységét megismerve, beláthatjuk, hogy valóban mintául szolgálhatott a Bessenyei Kör 1898. január 21-i megalakításához. A Bessenyei Körben mindig ott voltak a gimnázium tanárai közül is jó néhányan, köztük sokan már önképzőköri múlttal is rendelkeztek. Később a gimnáziumban maturált – egykor önképzőkörös – diákok közül is sokan csatlakoztak a Bessenyei Körbe/Társaságba.

Az 1948-as megszüntetési hullám egyaránt elsöpörte a Bessenyei Önképzőkört és Bessenyei Társaságot.

Dr. Bánszki István a gimnázium egykori igazgatója – utolsó ma is élő egykori önképzőköröse – élesztette újjá 1987. december 14-én a Bessenyei Társaságot, majd 1992-ben a gimnázium önképzőkörét. Mi, Bessenyei társasági tagok fejet hajtunk e nagy múltú diákszerveződés emléke előtt.

Sipos László

Szamos menti templomok közt...

A Bessenyei Társaság és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete együttműködése keretében – dr. Kührner Éva elnökszony szervezésében – 2019. május 25-én (szombaton) szakmai-művészet-történeti túrára indult. Elsőként a kállósemjéni Kállay-kastélyt tekintettük meg, Komiszár Dénes szakavatott vezetésével, majd a történelmi Szatmár vármegye szívébe, több megyegyűlés és zsinat színhelyére, Csengerbe látogattunk el.

Ott az egykori mezőváros nagyhirű református templomát csodálhattuk meg, mely az egész Alföld legnagyobb gótikus téglatemploma. Egyben építészeti kuriózum is, nyolcszögletű, monumentális téglatornya okán. A templom 1330-ból való, híres festett deszkamennyezete 1745-ből készült. 126 teljes és 9 fél kazettáján a késő reneszánsz virágmintái pompáznak. Csenger városa kiemelkedő egyháztörténeti szerepet töltött be, mikor 1570-ben az itt tartott zsinat elfogadta a Méliusz Juhász Péter által összeállított „Csengeri Hitvallás” néven ismertté vált téziseket, mellyel a magyar református egyház teológiai tételei „végre teljesen rögzültek”.

Érdekes kontraszt a közelben álló, Makovecz-tervezte angyalszárnyas görögkatolikus templom!

A szakmai program keretében látogattuk meg az O'sváth Gyűjteményt, s annak több mint harmincnyolcezer kötetes könyvtárát. A gyűjtemény kivételes egyházművészeti darabja egy 14. századi flamand faszobor, mely Árpádházi Szent Erzsébetet kenyérrel kezében ábrázolja.

Egy kellemes ebéd után Nagygécre látogattunk el, mely az 1970-es nagy árvíz következtében néptelenedett el.

Nagygéc jelképe a 13. századból való Árpád-kori templom, melyet Mátyás korában kora reneszánsz szentségházzal bővítettek. A templom belső terét 1565 óta borítja famennyezet. A 25 méter magas, háromszintes, barokkizáló torony 1896-ból való. Öt éve kezdődött meg a templom teljes felújítása, feltárták a régi sekrestyeajtót és a kora reneszánsz szentségtartó fülkét, érzékeltették a román kori falazatot, visszaálmodták az ólomüveg ablakokat, a karzatra új orgona került, a régi padokat pedig újrarafaragták. A most már „Megmaradás templomaként” aposztrofált műemlék köré érdekes, parkos látogatóközpontot építettek, mely fölé egy Makovecz Imre által tervezett kilátótorony magasodik. A parkban kétszáz emlékoszlopon a Kárpát-medencei települések üzennek az utókornak. A „Megmaradás Háza” Nagygécnek és lakóinak állít emléket, a látogatóközpontban pedig – többek között – 4D-s mozi is működik.

Az Europa Nostra szervezet 1978. óta díjazza a kiemelkedő műemlék-helyreállításokat, 2002 óta pedig a díj az Európai Unió hiva-

talos műemlékvédelmi kitüntetésévé vált. Kevésbé közismert, hogy Magyarország négy Europa Nostra-díjas templomából hárommal Szatmár büszkélkedhet! Ezek közül most kettőt kerestünk fel.

Elsőként a Szamos-parti tájba harmonikusan simuló Szamosújlak református templomát látogattuk meg, mely a 13. század végén épülhetett, ám 1500 körül, majd 1867-ben – egy tűzvész után – átépítették. A kis harangláb is ekkor készült. A puritán Árpád-kori templom fehér falaira kék színben tündöklő,

nyitott fedélszék borul, a padokat is református-kékre festették. A vakolatokat – a középkori építkezéseknél megszokott módon – kanálhátal simították, melynek különlegességét a díj odaítéléskor külön is megemlézték.

Gyügye román-kori református temploma szintén a 13. század végéről való, a háromszintes harangtornya azonban mai képét csak 1850 körül kapta. A templom különleges értékét az 1767. október 12-vel datált festett kazettás mennyezete adja.

A Szamos folyótól és a kivételes művészeti értékeket őrző templomoktól búcsút véve a Baktai-erdőn át értünk haza, szépségekkel és élményekkel telve...

(A szerző az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságának tagja)

Felhívás szerzőinkhez!

Kiadványunk szerkesztésének megkönnyítése érdekében kérjük szerzőinket, hogy kéziratukat lehetőleg elektronikus formában, az alábbi szempontok figyelembevételével készítsék el.

A kéziratokat Times New Roman 12-es betűvel, 1,5-es sortávolsággal kérjük. Az ábrákat, fotókat – címmel ellátva –, külön fájlban (is) kérjük beküldeni. A hivatkozásokat, kiegészítő információkat lábjegyzetben kérjük feltüntetni. A kéziratokat lehetőleg elektronikus formában a bessenyei.tars@gmail.com címre kérjük.

Égy évszázados életút elismerése

Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetés

Dr. Bernáth Zoltánnak

(a Bessenyei Társaság egykori tagjának: 2016. február 9.)

Dr. Bernáth Zoltán jogtudósnak, a hazai igazságszolgáltatás területén a jogszerűség és az igazságosság iránti elkötelezettséggel több évtizeden át kimagasló színvonalon végzett szakmai munkája, nagyhatású tudományos és oktatói tevékenysége, valamint példamutató életútja elismeréseként Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes a Parlament épületében a Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetést nyújtotta át.

<https://www.flickr.com/photos/kdnp/24895111476/in/album-72157664500786895>

* * *

A Nemesi és Polgári Füzetek 2.

híre a nagyvilágban

A 2019. április 24-án a Megyeháza Bessenyei Termében tartott György napi megemlékezésünk egyik programja volt a Bessenyei Társaság kiadásában megjelent *Nemesi és Polgári Füzetek 2.* bemutatása. A kötetről dr. Sallai József tartott igen részletes ismertetést.

Az azóta eltelt hónapokban újabb recenziók jelentek meg kiadványunkról. Földvári Katalin, Társaságunk tagjának írása a Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni Honismereti Egyesület online folyóiratában az *Új Nézőpont* című lap 2019. 6. évfolyam 3. számában olvasható.

A *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 2020. évi első számában dr. Reszler Gábor ismertetése és ajánlása olvasható a Bessenyei család múltját bemutató kötetéről.

Emléktábla

Kovács József főigazgató tiszteletére a Nyíregyházi Egyetemen

Nyíregyháza és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye történetének emlékezetes dátuma 1962, amikor első főiskolája, a tanárképző megnyitotta kapuit. Ezzel Nyíregyháza főiskolai és igazi iskolavárossá vált. Azóta több mint egy fél évszázadot lépett előre az idő, és ezalatt több ünnepelni való eseményt is megélt az intézmény. Az alapítás, az indulás azonban mindig magán viseli a megszépítő, tartós élményeket hordozó tulajdonságát, ezért sajátos helyet kap az egymást követő tanévek folyamatában. De a kezdet nemcsak része a mindenkori történeti egésznek, hanem a folytatás is eldől benne, tehát fontos, megőrzésre érdemes értékekkel gazdagít bennünket.

Az új főiskola első igazgatója–főigazgatója – 1962–1972 között – Kovács József (1912–1983) volt. Megbízatását nemcsak vállalta, hanem küldetésnek is tekintette. Családjával együtt Budapestről Nyíregyházára költözött, és szinte szülőhelyének tekintette a várost, a megyét, azonosult gondjaival, céljaival. Komoly élettapasztalattal fogott munkához, amelyben kamatoztatta a francia Sorbonne-on pallérozott tudását, intelligenciáját, az oktatásirányításban (tankerületi főigazgatóként, miniszterhelyettesként) szerzett jártasságát, diplomata múltját, Kossuth-díjas hírnevét. Ám így is minden energiáját igénylő tennivaló várt rá: a tanárképzés elindítása, a hallgatócentrikus értékrend meghonosítása, az oktatói kar élő, alkotó közösséggé szervezése, a főiskolának a környezetébe és a felsőoktatás hálózatába illesztése, a kollégiumi és oktatási épületek alapkövetételének szorgalmazása, az épületegyütttest körülvevő természetes miliő afféle „filmes” helynek való megőrzése. E szép célok megvalósításával Kovács József beírta nevét a főiskola történetébe.

Kovács József érdemeinek az elismeréséhez természetesen nem kellett évtizedek. A főiskola közössége évkönyvekben, arcképének megfestésével már korábban is kifejezésre juttatta az iránta érzett háláját. 2019-ben azonban az egyetem vezetősége

úgy határozott, hogy az intézmény „A” épületének bejáratánál emléktáblát állít tiszteletére.

2019. szeptember 20-án aranyban fürdött az egyetem az őszi napsütésben. A park bokrai, fái felvonultatták festői színeiket, és árvácska sorok díszelgése fogadta Kovács József Nyíregyházi nevelkedett gyermekeit és családait, valamint az alkalomra meghívott vendégeket: az intézmény jelenlegi és volt vezetőit, tanárokat, tanítványokat, tisztelőket. Az élet ugyan részben átírta az emléktábla-avató forgatókönyvet, de a tartalmát ez nem érintette.

A megjelenteket *Halkóné dr. Rudolf Éva*, az egyetem Igazgatási és Humánpolitikai Osztályának vezetője köszöntötte, majd *Vassné dr. habil. Figula Erika* rektor ünnepi beszédében – amelyet távollétében *dr. Kovács Zoltán* általános rektorhelyettes adott elő – méltatta Kovács József iskolateremtő tevékenységét: „Tisztelettel adózunk munkásságának, mert a mai napon azt ünnepeljük, hogy többekkel elindított egy olyan szellemi folyamatot, amelynek ma is részesei vagyunk, szellemiségéből táplálkozni tudunk, jövőbe mutató erejét pedig bizvást erősíteni kívánjuk azzal, hogy emléktáblát avatunk itt, az egyetem főbejáratának falán Kovács Józsefnek, a Kossuth-díjas pedagógusnak, a Bessenyei György Tanárképző Főiskola alapító főigazgatójának, a diplomatának. Egyúttal minden erőnkkel azon vagyunk, hogy örökségét tovább vigyük, emlékezzünk szavaira, és megerősítsük a Nyíregyházi Egyetemet...”

Ezt követően megköszönte Kovács József családjának, hogy támogatta „az emléktábla megszületését, amely méltó helyre... (a) Nagy Elődök Emlékfalára kerülhetett”.

Dr. Hanusz Árpád ny. egyetemi tanár – mint volt hallgató és Kovács József személyi titkára – visszaemlékezését Béres Tamás tanár, előadó tolmácsolta. Hanusz Árpád a Kovács Józsefhez fűződő személyes élményével kezdte beszédét: „... ő volt életem meghatározó személyisége, aki elindított a pályán, és életútja számomra is példaképül szolgált. Ő nem szakmára tanított, hanem ember-

ségre, a munka szeretetére és olyan gondolkodásmódra, amely az ő életútjából lépten-nyomon kiolvasható”. A továbbiakban Kovács József széles körű kapcsolati rendszeréről szolt, amelyet a főiskola fejlesztése érdekében kamatoztatott. Külön is kiemelte, hogy „be-kapcsolta a főiskolást az UNESCO-asszociált iskolák hálózatába. Kialakította a mentori tevékenységet a megye akkori termelő gazdaságaival...”. Befejezésül pedig rövid összegzéssel zárta emlékező szavait: „Kovács József meghatározó személyiség volt, aki nemcsak beindított egy főiskolát, hanem meg is határozta azt a pályát és azt a küldetést, amelyet ennek a főiskolának – ma már egyetemnek – hosszabb távon is teljesítenie kell”.

A beszédek után került sor az emléktábla leleplezésére és megkoszorúzására. Az ünnepség azonban tovább folytatódott az egyetem dísztermében. A jelenlévők először *dr. Hadházy Tibor* ny. főiskolai tanár visszaemlékezését hallgatták meg Kovács Józsefről, az emberről, a családapáról, a mindenkivel szót értő vezetőről, majd átadták magukat a múlt-idézésnek. Közös meggyőződéssel erősítették meg, hogy Kovács József főigazgató nemcsak az emléktáblás fal tartozéka lett, hanem öröksége beépült az egyetem mindennapi életébe is.

Az egyetem volt rektorai az emléktábla-avató ünnepségen

Kovács József családja az emléktábla-avató ünnepségen

Fotók: Béres Tamás

Zeneiskolai jubileum

Meghitt ünnepségen vett rész Társaságunk több tagja 2019. november 22-én a Vikár Sándor Zeneiskola nagyszalonjában. A kis hangversennyel és a partnerzeneiskolák visszaemlékező szavaival színesített ünnepségre a zeneiskola 80. születésnapja alkalmából került sor. A

régi korok történetét Papp Istvánné Ella ny. igazgatónő, az újabb kori történeteket Tamás Attila igazgató vázolta fel.

Az ország egyik legrégebbi zeneiskolája 1939-ben kezdte meg működését. Létrehozásában, hosszas előkészítő munka után, fontos szerepe volt a Bessenyei Kör Zenei Szakosztályának. Bár a városban ebben az időszakban már több helyen folyt zenei oktatás, ezek a magán tanodák vagy iskolai keretek között zajló többnyire zongora- és hegedűórák nem jelentettek egységes, a város kulturális érdekeit maradéktalanul szolgáló zenei oktatást.

Nagy jelentőséggel bírt ezért a Bessenyei Kör Államilag Engedélyezett Zeneiskolájának megalakulása, melyben orosz-lán-része volt Vikár Sándornak a Kálvineum akkori ifjú tanárának, az iskola mai névadójának.

Társaságunk manapság is jó kapcsolatokat ápol a Vikár Sándor Zeneiskolával. Rendezvényeinket művésztanárai zenei produkciókkal színesítik.

Csermely Tibor

Emlékek énekelnek

című, harmadik, gyűjteményes kötete augusztusban jelent meg, és november 13-án a Városmajori Művelődési Házban Pregitzer Fruzsina közreműködésével ismertette a szerző. Három jellemző részletet mutatjuk itt be: a kötet beköszöntőjét, egy emlékezetes történetet és diákkori olvasmányélményei egyikét.

Üdvözlét az olvasóknak!

Ebben a kötetben olyan írásokkal találkozik a kedves olvasó, amelyek különböző fórumokon és kiadványokban megjelentek, de így, egybe szerkesztett formában nem voltak elérhetők.

A *Csermely Tibor könyve* (2004) és az *Emlékek, élmények, vallomások* (2015) című könyveim után az itt közreadott emlékhalom – úgy érzem – tartalmilag és érzelmileg is hozzátartozik személyes sorsom, életpályám, sok éves közéleti tevékenységem történetéhez.

Így van ez akkor is, amikor tanári és társadalmi tevékenységeimről írok, vagy amikor ifjúkori olvasmányélményeimről számolok be. De akkor is, amikor sajtóbeli vendégjegyzetekben szólok meg, vagy egy már-már csodával határos élményemet idézem meg egy díjnyertes pályázatban. Összegyűjtöttem azokat az írásokat, amelyek a Bessenyei Almanachokban jelentek meg. Arcképvázlatokkal próbálom megörökíteni a szeretett feleség, a tanári pályatárs emléket és egy kedves barátom papi hivatásának történetét.

Hiszem, hogy emberi habitusom egyfajta lenyomatait az itt csokorba szedett történetek, eszmék és gondolatok, és ezeket most hagyományként bízom tirátok.

Olvasótáborokat szerveztem

Az 1970–80-as években a Hazafias Népfront szervezésében ország-szerte olvasótáborokba hívták a diákokat, tanárokat, a „másként gondolkodó” értelmiségieket. Ez az olvasótábori mozgalom csakhamar olyan irodalmi, művészeti, közéleti s bizonyos értelemben politikai bázissá szélesedett, ahol a hírhedt 3T (támogatás, túrés, tiltás) művészeteket megígéző tendencia – óvatosan ugyan – már feszegette az egyes kategóriák kereteit.

Megyénkben „népfrontos szellemben” nekem adatott meg a táborok szervezésének lehetősége. Az első perctől kezdve partnereim voltak a főiskola irodalmi és nyelvészeti tanszékei, a TIT illetékes szakosztályai, múzeumi, levéltári és színházi szakemberek. Az első táborokat Vaján, a kastély környezetében szerveztük meg. Általános és középiskolás diákok jöttek hívásunkra, akik nemcsak a szellemi programokat, hanem a tábori körülményeket, a kirándulásokat, a tábortűz körüli énekléseket és versmondásokat, a játékos percekét is élvezték. Ez időben Vaján, az alkotóházban „nyaralt” és dolgozott *Göncz Árpád*, a későbbi köztársasági elnök, aki emlékeit örökítette meg. Esténként gyakran ő is odatelepedett a táborozók közé, és életéről, börtöneveiről mesélt az érdeklődő ifjúságnak. A rendszert lazítató tendenciákat kár volna tagadnunk. „Jövőre ugyanekkor ugyanitt találkozunk!” – búcsúztak a résztvevők az egyhetes együttlét után. Ezt követően három alkalommal ismétlődött meg a „vajai találkozó”. Azután sokasodtak az igények, a diákokon kívül tanári táborokat is szerveztünk „továbbképzési céllal”. Voltak táboraink Tiszadobon, az Andrásy-

kastélyban, Nyírbátorban, Nyíregyházán. Vendégeink, előadóink voltak a nyelvész *Bachát László*, az irodalmár *Karádi Zsolt*, a könyvtáros *Tóth László*, a régész *Németh Péter*.

Gyakran magam is „ringbe szálltam” egy-egy beszédművelés, műelemzési, illetve kultúrpolitikai témával. Az egyik legemlékezetesebb alkalom az volt,

amikor Nyíregyházán, az akkor alakuló Szent Imre Gimnáziumban (ez már a '90-es években volt) a kárpátaljai magyartanárok jöttek el meghívásunkra. Erről a Kárpátaljai Igaz Szó című újság hosszú cikkben számolt be, kiemelve, hogy ez az alkalom erősített Kárpátaljának az anyaországhoz fűződő kapcsolatait.

Sok év múltán visszagondolva ezekre az alkalmakra, az öröm és a büszkeség érzése tölt el, hogy a már lazuló diktatúra korában sokan és sok mindenben értettünk egyet irodalmunkat, jövőnket meghatározó kérdésekben.

Egy XX. századi gimnazista olvasónaplójából

Kockásfedelű, sima lapú füzet került a kezembe „múltam rendezgetése” közben. Az a füzet – ismertem fel rögtön – amelybe olvasmányélményeimet kezdtem bejegyezni a múlt század ötvenes éveiben, még az érettségit megelőző időben. Amint belelapoztam, pillanatok alatt emlékezetembe villant, hogy a kezdeti rövid bejegyzéseket követően a sűrűsödő emlékrögzítések olvasónaplóvá szélesedtek. A csaknem 70 évvel ezelőtti írásokban az olvasmányok tartalmi rögzítése mellett a témával kapcsolatos gondolataimat, érzéseimet, véleményemet, esetenként eszmei szintű értékeléseimet is rögzítettem az ifjúkor minden szépség és igazság iránti vágyával, lelkesedésével, túlzásaival a megfogalmazások pontatlanságaival együtt. Sokszor igencsak rövid villanásokkal bukkannak fel regények, költői alkotások, lelki olvasmányok emlékei, máskor és nem ritkán, túlfűtött bonyolult esszészzerű naiv „bölcsekedésbe” bocsátkozom. Az 55 évet átívelő tanári pályámról visszatekintve – ma már tudom – ezek az ifjúkori jegyzetek is részei voltak formálódó hivatásomnak.

Nyírő József: Kopjafák

Az egész mű tele érzelmekkel, velőig ható örök igazságok kiáltoznak felénk. Az 1900-as évek elején, amikor Erdély népére az elnyomás borzalmas járma nehezedik, a szegénység és a nyomor általánossá válik az erdélyi magyarok soraiban.

Az író e szavakkal kezdi a művét: „Régi idők öreg kopjafái alatt alussza álmát az én népem, mohos temetőekben, vadvirágos padmalyos sírokban szép madárszó mellett. Itt járok közöttük, beszélgetek velük, költögetem őket, mert nem igaz, hogy négy hitvány deszkával vége van mindennek. A sorsok nem múlnak el. Minden holttest letett halotti ruha, amelybe gyermek öltözik. A temető soha ki nem alvó élet álarca csak”. Borzalmas nyomor mindenfelé!

Az öregapa kész elmenni a kénes barlangba, hogy kevesebben legyenek, így talán könnyebb lesz az élete a családnak. A vén kántor, érezve közelgő halálát, elbujdosik, hogy a temetésre való költség megmaradjon gyermekeinek. Megrázó élmény a jámbor, naiv székely gyónása a halott felesége helyett, akinek már nem volt erre lehetősége az Isten ítélőszéke elé kerülve. A történetek mind azt érzékeltetik az olvasóval, ami a másik világ kárpótlása lesz a földi zarándoklat után. Az író olvasmányos, érzelmes stílusával tökéletesíti a mondanivalót.

Erdélyi Tamás

Az utolsó nyíregyházi kefekötő

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár 2019-évi helytörténeti pályázatán elismerést nyert pályázati dolgozatával egyesületünk tagja. A dolgozatában édesapja, Erdélyi Gyula életét és munkáját ismertette, aki e megszűnt kisipari szakma utolsó művelője volt Nyíregyházán. Nemcsak a ma már elfeledett tevékenység leírását olvashatjuk, hanem megismerkedhetünk a város kisiparosainak közösségalkotó kulturális élete néhány részletével is ebben a fényképekkel hitelesített, igen személyes hangvételű írásban.

TARTALOM

NAGY ÉVA: Beköszöntő	5
Dr. Bánszki István, örökös elnökünk 90 éves	9
Megemlékezés dr. Bánszki Istvánné Juditról (Cz. N. I.)	12
Bücsü dr. Fazekas Árpád alapító tagunktól (K. É.)	14
ELŐADÁSOK, RENDEZVÉNYEK	
SZÉKELY GÁBOR: A színek és a színnevek világa	17
DÁMNÉ DR. RÁCZ MAGDOLNA: A négy Gyula története	21
Czine Mihály irodalomtörténész születésének 90. évforduló- jára emlékezünk	
Cs. NAGY IBOLYA: „... az írás szabadságának védelmezője”	36
MÁRKUS BÉLA: „... már-már rokoni szeretettel”	39
CSOÓRI SÁNDOR: Száll, száll a füst Czine Mihálynak (vers)	46
NAGY GÁSPÁR: Czine Mihálynak odaátra (vers)	47
György-napi ünnepség	
KOMISZÁR DÉNES: György-nap Nyíregyházán és Paszabon	48
SALLAI JÓZSEF: Nemesi és Polgári Füzetek 2. – könyvbemutató	50
TAJTHY PÉTER: Megemlékezés Paszabon	54
SZIKORA ANDRÁS: Emlékezés a Hangsúly című hangos folyóíratra	57
KOVÁTS JUDIT: Hazátlanok – kötetbemutató	74
SIPOS LÁSZLÓ: Költőkkel a világ körül	79
DOLINAY TAMÁS: Forgácsaim 5. – könyvbemutató	92
Bemutakoznak a Társaság írói, költői: CZIMBULÁNÉ NOVÁK IBOLYA és PAGONYI SZABÓ JÁNOS	96
BAKAJSZA ANDRÁS: Zarándokidő – kötetbemutató	108
BESZÁMOLÓ a Társaság 2019. évi tevékenységéről és a 2020. évi program (KÜHRNER ÉVA)	113
A TÁRSASÁG TAGJAINAK ÍRÁSAI	
ZSIROS ANTALNÉ: A Bessenyei-hagyományápolás Tiszabercelen	118
KOMISZÁR DÉNES: Avatóbeszéd a Kállay-emléktáblánál	123
KÜHRNER ÉVA: Avatóbeszéd a Bessenyei Önképzőkör emléktábla-avatásán	130
SIPOS LÁSZLÓ: Szamos menti templomok	134
HÍRCSOKOR	
SALLAI JÓZSEF: Kovács József-emléktábla avatása	140
KÜHRNER ÉVA: Zeneiskolai jubileum	143
CSERMELY TIBOR: Emlékek énekelnek, kötetbemutató	144
ERDÉLYI TAMÁS: Az utolsó nyíregyházi kefekötő, pályázat	147

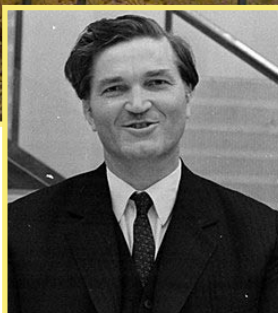
A BESSENYEI TÁRSASÁG 2019. évi eseményei

JANUÁR. *Székely Gábor* A színek és a színelnevezések világa c. előadása (17. o.)

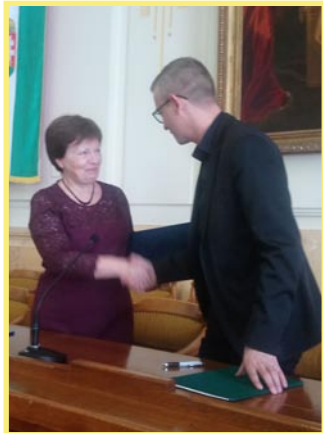
FEBRUÁRBAN *D. Rácz Magdolna* tartott előadást A négy (Krúdy) Gyula történetéről. Hozzászólt *Stick Gyula*, és a György-napi ünnepi rendezvény programját *Komiszár Dénes* és *Kertész József szds.* ismertette (21 o.)

**MÁRCIUSBAN Cs. Nagy Ibolya és Márkus Béla Czine Mihály emlékét idézte.
Közreműködik: Markos Kitti (középen) és Bartha Dénes (36. o.)**

Az ünnepségen: Kazár Ticiána, Baracsi Endre, Ilyés Péter, Jakab Attila, Sallai József; megállapodás a Zeneiskolával, Tamás Attila igazgató

ÁPRILIS: György-napi ünnepség a Megyeháza Bessenyei Nagytermében (48. o.)

ÁPRILIS: Koszorúzás Bessenyei György szobránál (48. o.)

ÁPRILIS: A Bessenyei-ösök síremléke Paszabon (54. o.)

MÁJUSI KIRÁNDULÁS: Sipos László vezette a Társaság kirándulását a Szamos menti templomok között (134. o.)

MÁJUS: A Hangsúly hangos folyóiratra, Ratkó József, Antall Istvánra emlékeztet Szikora András hangmérnök, a beszélgetést dr. Babosi László vezette (57 o.)

SZEPTEMBER: Sipos László világ körüli útja a költészetben (79. o.)

**OKTÓBER: Dolinay Tamás Forgácsaim 5. könyvbemutatója
közreműködik az unokája és Mohai Gábor előadóművész (92. o.)**

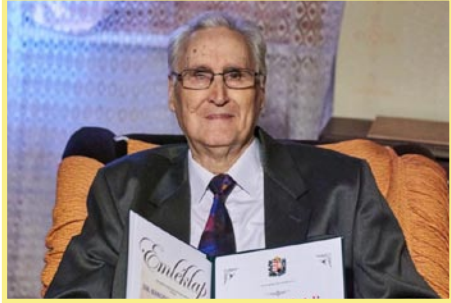
**NOVEMBER:
Költőink bemutatkozása:
Csermely Tibor bemutatja
Czimbula Novák Ibolya,
Pagonyi Szabó János költőket
közreműködik:
Orémusz Maja (96. o.)**

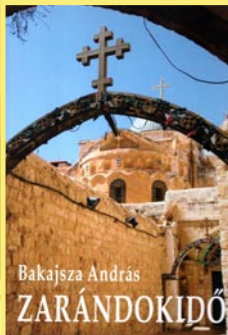
NOVEMBER:
**A Vikár Sándor Zeneiskola
jubileumi rendezvénye.
A Zeneiskola a Bessenyei Kör
kezdeményezésére jött létre
1939-ben.
(143. o.)**

(9. o.)

Hagyományos egyesületi évváró, karácsonyi találkozó

DECEMBER: *Bakajsza András* bemutatkozása (108. o.)

„Külön említést érdemel a hagyományos György-napi megemlékezésünk, melynek helyszíne a Megyeháza, a Bessenyei-szobor és Paszab község volt. Együttműködési megállapodást írtunk alá, mely a Társaság és a 80 éve általa alapított Zeneiskola hagyományos jó kapcsolatát fűzi még szorosabbra. [...]

Köszönetemet fejezem ki a vezetőségnek és mindazon tagjainknak, akik munkájukkal, természetbeni hozzájárulásukkal segítették működésünket” (részletek a beszámolóból, 113. o.)

Mottó:

*„Ez a serleg Bessenyei serlege
Tiszta borral tüzes lelket tölts bele,
Úgy idézd a Bessenyei szellemét,
Műveltségért, magyarságért
Küzdjön minden nemzedék!”*

